

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ
ЗА ДИВАТА КОЗА В БЪЛГАРИЯ
2007 - 2016

СОФИЯ
2006

НАЦИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ ПО ГОРИТЕ
БЪЛГАРСКА ФОНДАЦИЯ БИОРАЗНООБРАЗИЕ

**ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ
ЗА ДИВАТА КОЗА
В БЪЛГАРИЯ
2007 - 2016**

**СОФИЯ
2006**

БЪЛГАРСКА ФОНДАЦИЯ
БИОРАЗНООБРАЗИЕ

НАЦИОНАЛНО
УПРАВЛЕНИЕ ПО ГОРИТЕ

Настоящият План за действие за дивата коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*, Volkay, 1925) е разработен от екип на Българска Фондация Биоразнообразие (БФБ) съгласно Задание, изготвено от Националното управление по горите (НУГ) и съгласувано с Министерството на околната среда и водите (Приложение 3). Планът е разработен с финансовата подкрепа на НУГ.

Първоначални варианти на Плана бяха обсъдени и допълнени по време на работни срещи с участието на представители на заинтересованите страни: научни и образователни институции, контролни органи (РИОСВ, РУГ), дирекции на национални и природни паркове и неправителствени организации.

Планът е изготвен в съответствие с изискванията на НАРЕДБА №5 на МОСВ от 01.08.2003г. (ДВ, бр.73/19.08.2003г.) за подготовка на планове за действия за растителни и животински видове.

Планът е разработен от:

Костадин Вълчев, Красимир Андонов, Георги Попгеоргиев, Димитър Плачийски, Стефан Аврамов

с участието на:

инж. Юлиан Русев, инж. Величко Величков инж. Емил Комитов, ст.н.с. I ст. дбн Петър В. Генов, д-р Иван Тодев, инж. Стоян Сарийски, Янко Янков, Александър Дунчев, инж. Александър Обретенов, инж. Георги Бедров, инж. Александър Климентов, Ивайло Ангелов, Ollie Szyszka и др.

редакция и предпечат:

Андриана Андреева

Всички права запазени. Изданието или части от него не могат да бъдат възпроизвеждани по какъвто и да е начин, прехвърляни или съхранявани в системата за ползване на информация или разпространявани под каквато и да е форма или посредством електронни, механични, фотокопирни или други средства, без позволение на авторите.

Препоръчителен начин на цитиране:

Вълчев К., Кр. Андонов, Г. Попгеоргиев, Д. Плачийски, Ст. Аврамов. 2006. План за действие за дивата коза в България: 2007 – 2016. БФБ – НУГ, София, 93 стр.

© Българска Фондация Биоразнообразие

София 1303, ул. Средна гора 75
тел. (02) 984 11 75
ел. поща: bbf@biodiversity.bg
<http://bbf.biodiversity.bg>

© Снимки на корицата

Костадин Вълчев

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	7
1. ТАКСОНОМИЯ, РАЗПРОСТРАНЕНИЕ, БИОЛОГИЯ И ЕКОЛОГИЯ НА ВИДА	9
1.1. Таксономия и разпространение на вида	9
1.1.1. Обща таксономия и разпространение	9
1.1.2. Разпространение на балканската дива коза	10
1.1.3. Разпространение и численост в България	11
1.2. Биология и екология на вида	13
1.2.1. Хранене	13
1.2.2. Размножаване и развитие	13
1.2.3. Полова и възрастова структура на популациите на балканската дива коза в България.....	14
1.2.4. Денонощна активност и миграции	19
1.2.5. Вътревидови взаимоотношения	20
1.2.6. Взаимоотношения с други видове.....	20
1.2.6.1. Влияние на хищници	20
1.2.6.2. Конкурентни тревопасни видове.....	21
1.2.7. Изисквания към условията на средата	21
1.2.7.1. Средногодишни и средномесечни температури и валежи в типичните местообитания за дивата коза	21
1.2.7.2. Динамика на снеговалежите (в дни за отделните месеци) и продължителност на задържане на снежната покривка.....	22
1.2.7.3. Други ключови абиотични и биотични условия на предпочитаните местообитания	23
2. ЗАПЛАХИ И ЛИМИТИРАЩИ ФАКТОРИ	24
2.1. Лимитиращи фактори от естествен характер.....	24
2.1.1. Климатични фактори и бедствия - сняг, лавини.....	24
2.1.2. Хищници.....	24
2.1.2.1. Естествени хищници	24
2.1.2.2. Кучета.....	24
2.1.3. Конкуренция с други копитни видове	24
2.1.4. Заразни и паразитни болести.....	25
2.2. Лимитиращи фактори от антропогенен характер	26
2.2.1. Промяна на местообитания	26
2.2.1.1. Прокарване на ски писти и съоръжения	26
2.2.1.2. Промяна на тревния състав и облика на пасищните територии	26
2.2.2. Директно унищожаване на вида	26
2.2.2.1. Браконьерство	26
2.2.2.2. Редовни ловци по време на редовен лов на други видове	27
2.2.2.3. Местно население	27
2.2.2.4. Ведомствени служители и хижари.....	27
2.2.2.5. Служебни лица и "бизнесмени" от силови групировки	28
2.2.2.6. Незаконен ловен туризъм.....	28
2.2.2.7. Лов с цел продажба на трофеи	28
2.2.3. Промяна на статуса и прекратяване на стопанското ползване на вида.....	29
2.2.4. Безпокоене на вида	29
2.2.5. Болести и паразити, свързани с животновъдството	30
2.2.6. Конкуренция с домашните животни	30

2.2.7.	Продължителна изолация и разкъсване на ареала	30
2.2.8.	Хибридизация с интродуцирана алпийска дива коза	31
3.	ПРИРОДОЗАЩИТЕН СТАТУС, ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И ОПАЗВАНЕ НА ВИДА И ОБИТАВАНИТЕ ОТ НЕГО МЕСТА И МЕСТООБИТАНИЯ..	32
3.1.	Законов статус.....	32
3.1.1.	Национално законодателство.....	32
3.1.2.	Международно законодателство.....	32
3.2.	Опазване и управление на популацията на вида у нас	32
3.2.1.	Институционални отговорности за опазване и управление на дивата коза в България.....	32
3.2.1.1.	Национални паркове и резервати	32
3.2.1.2.	Структури на НУГ	33
3.2.1.3.	Ловно рибарски дружества.....	34
3.2.2.	Опазване на места и местообитания	34
3.3.	Режим на ползване на дивата коза	34
3.4.	Реинтродукции на Витоша.....	34
3.5.	Значението на дивата коза като обект за екотуризъм	35
3.6.	Ролята на досегашното стопанско ползване като фактор за опазване на вида ..	35
4.	ЦЕЛИ НА ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ДИВАТА КОЗА	36
4.1.	Главна цел	36
4.2.	Второстепенни цели	36
5.	НЕОБХОДИМИ ДЕЙНОСТИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ВИДА И НЕГОВИТЕ МЕСТА И МЕСТООБИТАНИЯ.....	37
5.1.	Законодателни.....	37
5.2.	Политики.....	38
5.3.	Преки мерки за защита на места и местообитания.....	40
5.4.	Преки мерки за опазване на вида	41
5.5.	Мониторинг и научни изследвания	44
5.6.	Международно сътрудничество.....	45
5.7.	Повишаване на осведомеността на различните целеви групи	46
6.	РЕЖИМИ И НОРМИ НА ЗАЩИТА И ПОЛЗВАНЕ	47
6.1.	Режим на забрана на лова на дива коза	47
6.2.	Режим на хващане на живи индивиди с цел реинтродукции на други места	48
6.3.	Профилактичен отстрел на ранени индивиди.....	48
6.4.	Селекционен отстрел на стари и изродени индивиди.....	49
6.5.	Средства, използвани за отстрел на индивидите	49
7.	НАБЛЮДЕНИЕ И КОНТРОЛ ВЪРХУ ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ЕФЕКТА ОТ ОСЪЩЕСТВЕНИТЕ ДЕЙНОСТИ (МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПЛАНА).....	49
7.1.	Идентифициране на областите на наблюдение на резултатите и продуктите ...	49
7.2.	Идентифициране на основни въпроси и критерии/променливи	49
7.3.	Определяне на индикатори и норми/стандарты	49
7.4.	Критерии за оценка и подбор на показателите	49
7.5.	Честота на наблюденията	50
	БЛАГОДАРНОСТИ.....	75
	ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ.....	76
	ЛИТЕРАТУРА	77
	ПРИЛОЖЕНИЯ	79

РЕЗЮМЕ

Планът за действие за дивата коза в България разглежда въпросите за опазване на вида на национално ниво. Създаден е на основание Задание на НУГ, съгласувано с МОСВ и включва разработените до сега планове и програми за популацията на балканската дива коза в националните паркове в България.

Балканската дива коза е включена в Приложение 2 и Приложение 4 на Директива 29/43 ЕЕС, Приложение 3 към чл. 37 на Закона за биологичното разнообразие и Червената книга на Р. България.

Теренната работа по настоящия План включва 11 контролни таксации в Родопите и една в НП "Рила", извършени по маршрутния метод с независими таксатори през декември 2005 г. и юли 2006 г. Извършвани са и допълнителни наблюдения за половата и възрастова структура на вида в Родопите. Събирана е и информация за разпространението на вида, извън местата на контролните таксации.

В процеса на подготовка на Плана са проведени 6 работни срещи и обществени обсъждания, където бяха дискутирани и допълвани целите и дейностите на Плана.

Балканската дива коза е подвид, разпространен в планините на Балканския полуостров. У нас се среща между 600 – 2900 м н.в. в скалните комплекси на Рила, Пирин, Стара планина и Родопите. В момента се реинтродуцира на Витоша. Общата численост за страната е между 1700 и 2300 индивида (2005 г.).

По време на войните в началото на XX век ареалът на дивата коза се свива, а числеността ѝ намалява значително, достигайки около 1000 бр. за страната (Христович, 1939; Петров, 1965). След приложени ефективни мерки за намаляване на незаконния лов и реинтродукция (ДДС "Кормисош" през 1977), числеността и разпространението на вида се увеличава, достигайки максимума си в началото на 90^{те} години. Поради политическата нестабилност на прехода и свързания с нея незаконен отстрел, числеността на дивата коза в Рила, Пирин и Стара планина намалява над два пъти, а видът е изтласкан в най-труднодостъпните места. В Родопите, въпреки че видът е почти изчезнал от находища като Купена и над с. Храбрино, като цяло популацията е стабилна и даже през последните 15 години увеличава числеността и ареала си.

За дивата коза са характерни редица анатомични, морфологични и физиологични адаптации, които правят вида най-добре приспособения бозайник за живот в алпийската зона и скални терени. По тези причини влиянието на климата (екстремно ниски температури през зимата, вятър и др.), хищници, конкуренция с диви копитни, е незначително и не е лимитиращ фактор в динамиката на жизнени популации на дива коза. Поради специфичните си адаптации дивите кози имат предимство пред хищниците в скалисти местообитания и при опасност излизат на открити скали и изчакват реакцията на хищника. Тази полезна срещу естествените им врагове стратегия ги прави много уязвими и лесни за отстрел от човека. Браконьерството е най-неблагоприятният лимитиращ фактор. То води до намаляване на плътността и влошаване на половата и възрастова структура, както и до изчезване на вида от много подходящи находища, което създава допълнителна фрагментация и условия за инбридинг.

Приспособеността към специфични местообитания прави естественото разпространение на вида мозаечно, затова е особено чувствителен към допълнителна фрагментация, унищожаване и/или влошаване на местообитанията (при строеж на пътна и туристическа инфраструктура, хидротехнически съоръжения и др.). Не е известна степента на генетично замърсяване с алпийския подвид (ДДС "Кормисош"). Скитащите кучета в близост до населени места, сметища и туристически центрове, могат да бъдат причина за трайно прогонване на вида от подходящи местообитания. Промяната на статуса на вида, след интегриране на Европейското законодателство и пълната забрана за ползване ще доведат до загуба на интерес към неговото опазване от ловната общност. В Родопите, където видът е по-уязвим отколкото в алпийската зона, пълната забрана за лов би имала силно неблагоприятно влияние върху дългосрочното опазване на вида.

В България има над 200 000 ха местообитания, подходящи за диви кози, което дава възможност за наличие на популация от минимум 20 000 животни.

Главната цел на Плана е възстановяване и опазване на балканската дива коза и местообитанията ѝ в България и достигане на численост от минимум 5 000 индивида до 2015 г.

За опазване на вида и неговите местообитания са предвидени следните различни дейности разделени на: законодателни, политики, преки мерки за опазване на местообитанията, преки мерки за опазване на вида, мониторинг и научни изследвания, международно сътрудничество и повишаване на осведомеността на различни целеви групи. Основно мерките са насочени към намаляване на незаконния отстрел, опазване на местообитанията, мотивиране на местните общности за по-добро управление на вида (квоти по ръководството на IUCN за устойчиво ползване и др.), мониторинг и повишаване на осведомеността. Планът включва и създаване на работна група към МОСВ с представители на НУГ, МОСВ, ЛС при НУГ, БАН и НПО за мониторинг изпълнението на Плана, планиране и одобряване на годишните дейности по него.

Разработена е матрица за наблюдение и контрол на изпълнението на целите на проекта.

Обобщени са бюджет и времева рамка.

Основание за разработване на Плана

Настоящият План е разработен съгласно договор №440/10.11.2005 г. между Националното управление по горите към Министерството на земеделието и горите по Задание, съгласувано с Министерството на околната среда и водите (Приложение 3).

1. ТАКСОНОМИЯ, РАЗПРОСТРАНЕНИЕ, БИОЛОГИЯ И ЕКОЛОГИЯ НА ВИДА

1.1. Таксономия и разпространение на вида

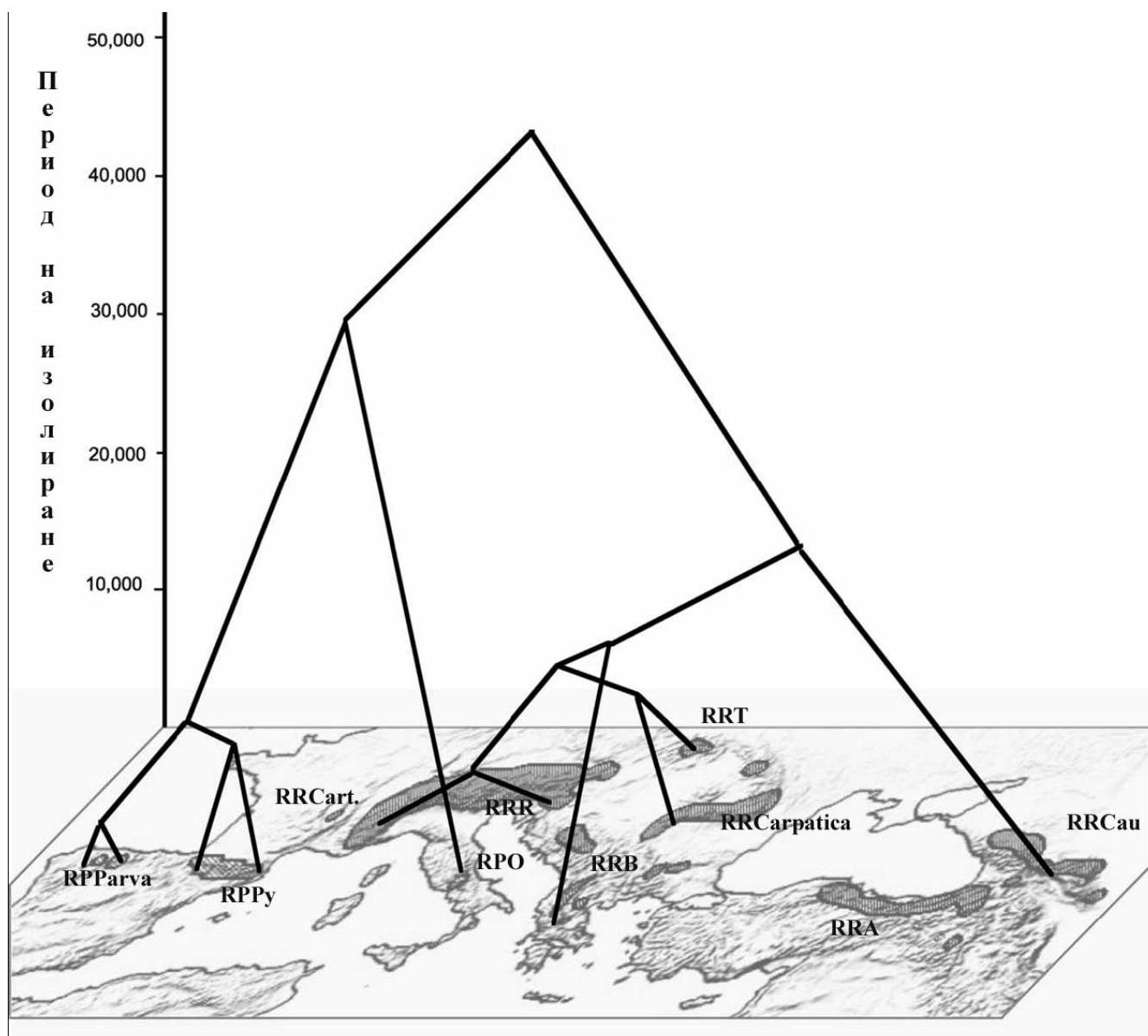
1.1.1. Обща таксономия и разпространение

Дивата коза (*Rupicapra sp.*) произхожда от *Pachygazella sp.*, която е обитавала Централна Азия преди около 10 млн години (Lovari et al., 1980). Оттам рупикаприните се предвиждат на изток, достигайки Европа. Първите фосили от *Rupicapra sp.* се появяват в Европа през средния плеистоцен, (Lovari et al., 1980).

До осемдесетте години на XX век са били описани 10 подвида дива коза за целия ареал на вида, принадлежащи към един вид – *Rupicapra rupicapra*. По-подробното изследване на произхода, устройството и поведението на дивите кози е довело до признаването на 2 различни вида – южна дива коза (*Rupicapra pyrenaica*) с три подвида разпространени в Югозападна Европа и северна дива коза (*Rupicapra rupicapra*) със 7 подвида, разпространени в останалата част от ареала на вида:

- *R. pyrenaica pyrenaica* (RPPy – фиг. 1) - пиринейска дива коза. Среща се в испанската и френската част на Пиринеите. Популацията ѝ е около 53 000, а във френската част - около 15 500 (Roucher, 1997).
- *R. pyrenaica parva* (RPParva – фиг. 1) – кантабрийска дива коза. Обитава високите части на Кантабрийските планини с над 19 000 индивида (Alados, 1997).
- *R. pyrenaica ornata* (RPO – фиг. 1) – апенинска дива коза. Среща се в само в Национален парк "Абруцо" с около 400 индивида (Tosi and Lovari, 1997).
- *R. rupicapra rupicapra* (RRR – фиг. 1) – алпийска дива коза. Най-многочисленият и широко разпространен подвид. Среща се в Алпите и съседни планински вериги на Германия, Франция, Италия, Австрия, Швейцария, Хърватия и Словения. Интродуцирана е в Нова Зеландия, Словакия, бивша Югославия и на много други места.
- *R. rupicapra cartusiana* (RRCart. – фиг. 1) – среща се в ограничена територия от около 350 км² във варовиковия масив Шартро в Предалпите, Франция. Популацията намалява и през 1985 г. е оценена на минимум 150 индивида (Roucher, 1997). След разработването и изпълнението на План за управление на подвида, числеността му се увеличава на над 770 индивида през 1997 г. (над 5 пъти с 16 % годишен прираст) (Roucher, 1999).
- *R. rupicapra tatrica* (RRT – фиг. 1) – разпространена е във Високите Татри и е интродуцирана в Национален парк "Ниски Татри". През 1993 г. популацията е оценена на 600-640 индивида (Hrabe, 1997), а в края на 90^{те} намалява до 300-400.
- *R. rupicapra carpatica* (RRCarpatica – фиг. 1) – карпатска дива коза. Среща се в Трансилванските Алпи и в Карпатите. През 1990 г. популацията е около 9 000 индивида (Weber, 1997).
- *R. rupicapra asiatica* (RRA – фиг. 1) – азиатска (анадолска) дива коза, среща се в Североизточен и Източен Анадол в планините южно от Черно море, източно от Артвин и южно до Трабзон. Няма надеждно определена численост (Kence and Tarhan, 1997).
- *R. rupicapra caucasica* (RRCau – фиг. 1) – кавказка дива коза. Разпространена е в Кавказ от река Пашада и на югоизток, на около 900 км, до планината Бабадаг в Азербайджан. През 1990 г. популацията е оценена на около 15 000.
- Балканска дива коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*, Bolkaу, 1925) (RRB – фиг.1)

Фиг. 1 Филогеография на видовете от *Rupicapra spp.* Отделяне на подвидовете и видовете по години (по Perez et al., 2002)

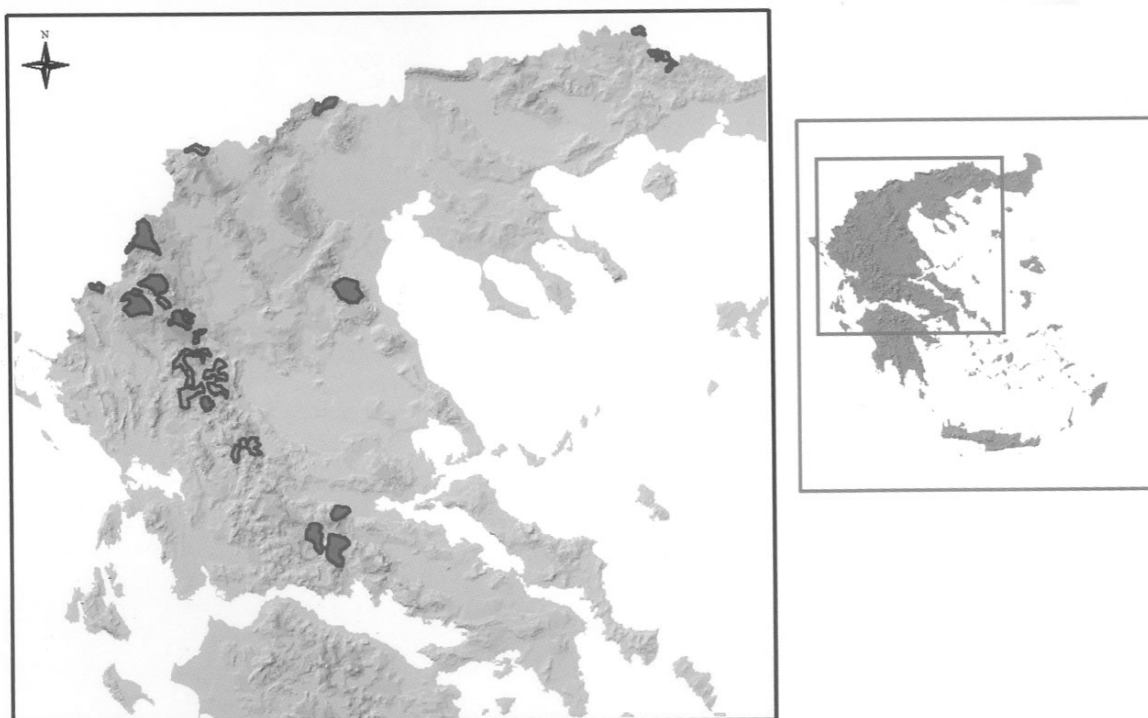

Както се вижда от фиг. 1, балканският подвид се е отделил от алпийския (*R. r. rupicapra*) след края на последния ледников период преди около 10 000 години. Няма сигурен начин за разпознаване на балканския от алпийския подвид по външни белези. Двата подвида се различават само по характеристиките на рога и други краниометрични белези.

1.1.2. Разпространение на балканската дива коза

Балканската дива коза се среща в изолирани находища в планините на Балканския полуостров.

В Гърция дивата коза формира шест отдалечени популационни групи: в Родопите и в планинските вериги от Епир до Северозападен Парнас (фиг. 2), (Adamakopoulos et al., 1997). Числеността ѝ в Гърция е оценена между 300 и 500 индивида, като отделните популации са между 10 и 100 диви кози (Adamakopoulos et al., 1997).

Фиг. 2 Разпространение на балканската дива коза в Гърция (Papaioannou, 2000)

В Албания диви кози се срещат на север в Албанските Алпи, на изток в Дибра, Либзазхд, Пуке, Мирдите и Мат, в централна Албания в Баратанд Скрапар и на юг в Коломже и Пермет. Общата численост на балканската дива коза в Албания е около 1000 индивида (Gjiknuri, 1997).

В бивша Югославия балканската дива коза се среща в планинските масиви на Босна и Херцеговина, Черна гора, Сърбия, Косово и Македония. В края на 80^{те} години на XX век числеността ѝ се определя на над 14 000, от които 11 800 са били в автохтонни (естествени) популации. Реинтродукциите и интродукциите на дива коза в бивша Югославия са били сравнително чести и в резултат на това до началото на 90^{те} години, повече от 2 500 диви кози са се срещали в райони, необитавани по-рано. Но след 1990 г. условията се влошават драматично и няма информация за настоящото състояние на дивата коза (Kryštufek, et al. 1997).

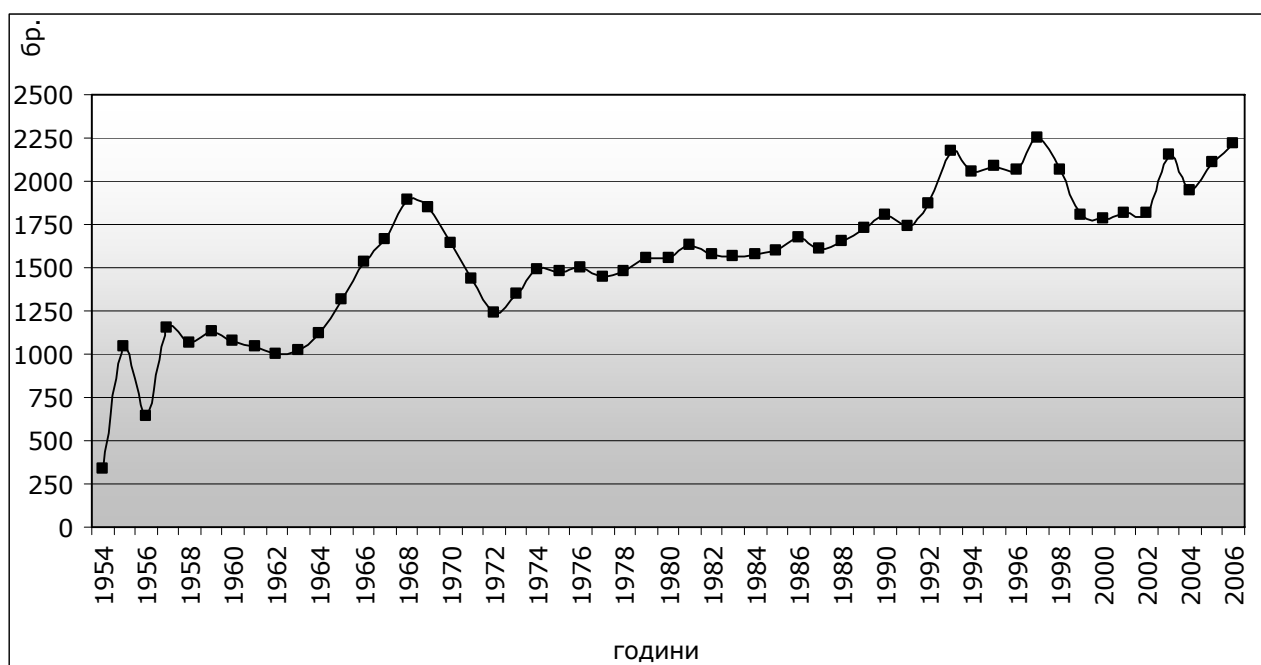
1.1.3. Разпространение и численост в България

В България дивата коза се среща по стръмни склонове със скални комплекси в Рила, Пирин, Стара планина и Родопите от около 600 до 2 900 м н.в. Сведения за дивата коза в Родопите ни дава още Ксенофон, който пише, че траките са ловували на тях (Петров, 1965). До средата на XIX век балканската дива коза има по-широко разпространение в България, като се среща в почти всички подходящи местообитания в Стара планина и Рило - Родопския масив. След войните от края на XIX и началото на XX век, населението се сдобива с далекобойни пушки. Това води до увеличаване успеваемостта при лова на диви кози и значително намаляване на числеността на вида и пълно изчезване от много от находищата му. По това време няма ограничения за лов и ловен сезон. Със Закона за лова от 1897 г. е въведен ловен сезон за диви кози от 1 август до 31 декември, а през 1898 г., е наложена 10 годишна забрана за лов в Стара планина, тъй като дивите кози там са под 30 индивида (Петков, 1898). Със следващите закони за лова ловният сезон е намаляван, за да достигне до един месец – октомври – при Закона за лова от 1948 г. Въпреки намаляването на ловния сезон и забраната за лов на много места запасът на дивата коза остава незадоволителен. Според Христович (1939) в България има около 1000 индивида: Рила – 600-700, Родопите – 150-200, Пирин 80-100 и в Стара планина около 100 (Петров, 1965). След Втората световна война контролът върху незаконното ловуване се засилва и популациите започват бавно да нарастват, като увеличават и разпространението си.

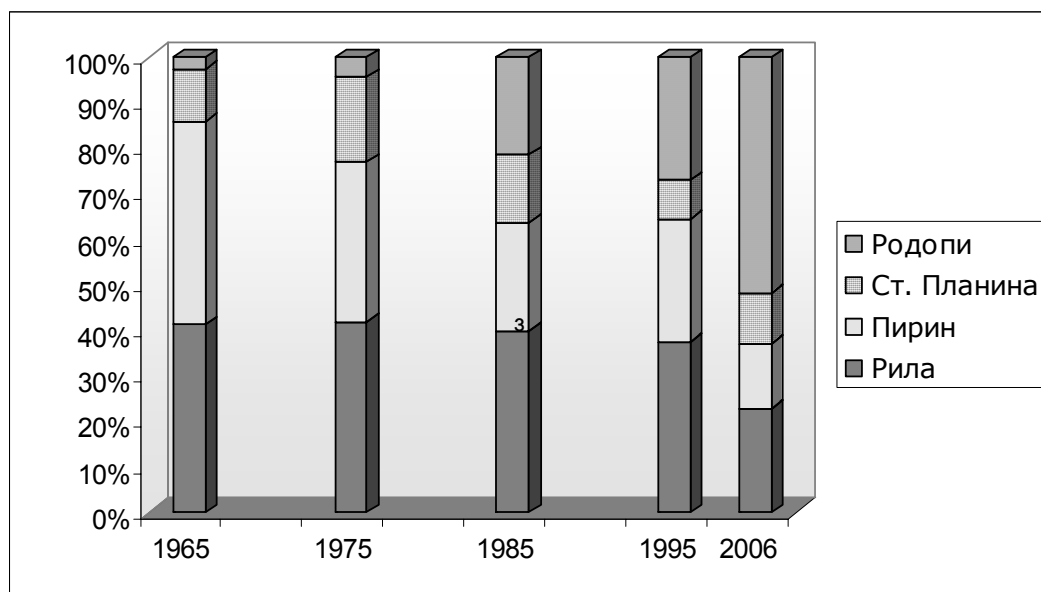
Според данните от таксацията (източник НУГ, фиг. 3) запасът започва стабилно да се увеличава през 1965 година. Данните за 1960, 1961, 1970 и 1971 г. са интерполирани поради непълни таксации. Неестествените флукутации в числеността между 1954–1957, 1959–1963 и 1969–1973 г. се дължат на две основни причини: първо - липса на таксация на много от обитаваните от диви кози находища и второ - липса на единна методика за таксирание. Вероятно най-висока численост дивата коза достига в края на 80^{те} и началото на 90^{те}, въпреки че според официалната информация пикът е в края на 90^{те}. През 80^{те} години, при надминат допустим запас, на много места е отчитан теоретично изчисления допустим запас или малко по-голям брой дивеч. През този период за Стара планина са отчитани около 270 диви кози, но запасът им е бил доста по-висок, като на много места са наблюдавани стада от по 40-50 животни (Гънчев, 2001). Допустимият запас е нисък – 6 бр./100 ха за първи бонитет. В Алпите запасът достига 15-20 бр./100 ха (Lovari, 1997).

През 1977 г. в ловно стопанство "Кормисош" е извършена интродукция на кози от алпийския подвид, които след смесване с местната популация, достигат 300-400 индивида през 2005 г.

Фиг. 3 Динамика на запаса на дивата коза 1954 – 2004
(източник НУГ)

Политическите и социално-икономически промени в началото на 90^{те} години водят до политическа нестабилност, незадоволителен контрол и неприлагане на законодателството. Много добре работещи ловни стопанства биват разрушени по политически причини. В резултат дивите кози намаляват от над 270 до под 100 в Стара планина, от около 400 до около 200 в Пирин и от над 650 до около 300 в Рила. В края на 90^{те} години плътността на козата на места дотолкова намалява, че браконьерите губят интерес към нея. Това съвпада със създаването на дирекциите на националните паркове, приемане на плановете им за управление, засилване на охраната и др. Въпреки, че нивото на незаконен лов в защитените територии все още е високо, през последните 5 години се забелязва бавно увеличаване на числеността на дивите кози в националните паркове.

Фиг. 4 Промяна на процентното съотношение между отделните популации

Според таксацията в Родопите през 90^{те} години дивата коза увеличава числеността и ареала си, заемайки нови находища (Мугла, Широка лъка, около с. Фотиново и др.). Причините са следните:

- ниско ниво на браконьерство в държавните дивечовъдни станции, от където животните се саморазселват и заемат подходящи местообитания извън ДДС;
- интродуцираните в ДДС "Кормисош" алпийски диви кози;
- не се поддържат загражденията по границата с Гърция, в резултат на което индивидите от една изкуствено разделена популация се обединяват отново, създавайки по-жизнена субпопулация (Valchev, et al. 2005).

Поради изброените по-горе причини популацията в Родопите нараства от 2-3 % през 60^{те} години на XIX век до над 50 % от популацията на вида в България през 2006 г. (фиг. 4).

1.2. Биология и екология на вида

1.2.1. Хранене

Козата проявява известна селективност спрямо храната. През пролетта и лятото диетата е основно от тревни видове (62 %) в алпийските пасища и в просветлените гори. Използва интензивно оскъдната растителност на бедни, скалисти, стръмни терени. Храни се и с треви, съдържащи токсични алкалоиди (чемерика и др.). Иглолистни, като клек, смърч и обикновена ела, се срещат целогодишно в диетата ѝ с общо около 4 % (Knaus and Schröder, 1975). Дивите кози се хранят с клек, въпреки неблагоприятните му механични свойства, дори и в периодите с изобилна вегетация на тревни видове.

Концентрирането на диви кози зависи много и от наличието на храна. Районите с предпочитана храна през различните сезони са и местата, където стадата се задържат най-продължително през съответния период.

През летните месеци дървесната и храстова растителност е представена с по-ниски проценти в диетата на дивата коза, но процентът ѝ се увеличава през зимните месеци.

1.2.2. Размножаване и развитие

Брачният период при козите е обикновено през ноември, като се определя от светопериода (намаляващия ден). Интродуцираните в Нова Зеландия диви кози сватбуват през

април и раждат през ноември. Ако не се осъществи оплождане през овулацията на козата, най-често последва друга овулация, която при козите е с 3-седмичен цикъл. По тази причина се появява пикова активност при оплождане и интервали при раждане на малките, защото периодът на бременността не варира силно (Knaus and Schröder, 1975).

Достигането на полова зрялост зависи най-вече от храната, климата, плътността и социалните условия. При популации с по-висока плътност, заради социалния стрес, женските остават по-дребни (т. 1.2.5). Доказана е и положителна корелация между теглото и половата зрялост (Albon, et al, 1983).

Най-рано женските могат да достигнат полова зрялост във втората си година (на 1.5 год.) и на следващата пролет да имат малко. Забременелите във втората си година женски са по-податливи на заболявания в края на зимата и пролетта от тези, които не са забременели в тази възраст. За алпийските страни е установено, че заплождането на женски на възраст 1.5 години е изключително рядко, по-висок е процентът на оплодени женски на възраст 2.5 години, но варира силно. В третата си година, дори и при по-лоши условия, почти всички женски участват в сватбуването и след 24-26 седмици раждат. Смята се, че до 12 годишна възраст, женските нямат промяна в плодовитостта. Отбелязвано е раждане и на 18 годишна възраст (Knaus and Schröder, 1975).

При мъжките има съществена разлика между полова зрялост и участие в размножаването, дори са открити активни сперматозоиди в тестисите на едногодишни мъжки. Повишена активност в размножаването и оплождане на женски е наблюдавана 1-2 години по-късно и при нормални условия е по-силно изразена след четвъртата година на мъжките. Това се определя и от социалната структура на стадото.

Повишеното присъствие на по-стари козли води до неактивност при по-младите и по-къс брачен период. Ако сватбуват активно младите мъжки отслабват и често не могат да се възстановят и да преживеят зимата.

Годишният прираст за Швейцария и Австрия е 64-72 % от зрелите женски (по-възрастни от две години) (Knaus and Schröder, 1975). При възстановяване на кози на подходящи местообитания, прирастът е по-висок от средния (над 90 % от зрели женски), а при сурова зима и късни снеговалежи прирастът може да е много по-нисък. Не е изяснен механизмът, водещ до по-нисък прираст (за сведение - при елена има аборт, а при други бозайници се наблюдава резорбция на ембриона в стените на матката). Друго важно условие за прираста е оцеляването на новородените. При кози в неволя (в заграждения и зоопаркове) смъртността е висока непосредствено след раждането, заради родени слаби малки, паразити и други.

1.2.3. Полова и възрастова структура на популациите на балканската дива коза в България

От наблюдаваните по време на контролните таксации в Родопите (декември 2005 г.) 631 диви кози не са определени пола и възрастта на 255 (41.06 %). Останалите (366) диви кози са определени по пол и възраст (табл. 1). На 11 и 12 юли 2006 г. бяха организирани таксации по методиката, използвана декември 2005 г. за установяване коефициента на раждаемост. Наблюденията бяха осъществени по 3 маршрута в ДДС "Извора" и два маршрута в ДДС "Кормисош". Недостатък е високият процент на неопределени животни, но много често част от стадата или единични животни са в далеч гората и/или се скриват преди да е възможно надеждно определяне на възрастовата група и пола. От определените диви кози преобладават зрелите женски (35.25 %), като процентът им е значително по-висок от този на зрелите мъжки (табл. 1). Необходими са допълнителни проучвания за по-точно определяне на половата и възрастова структура. Превесът на зрелите женски би могъл да се дължи на следните причини:

- Това е първата таксация в Родопите, провеждана по тази методика. Възможно е да има грешки при определяне на пола и възрастта. В практиката се смята, че стадата извън брачния период се делят на мъжки и женски, но много често в по-големите стада има мъжки, които биват определяни от преброителите като женски.
- След брачния период мъжките често живеят на малки групи или сами. По тази причина е по-трудно да бъдат наблюдавани през месец декември. Поради

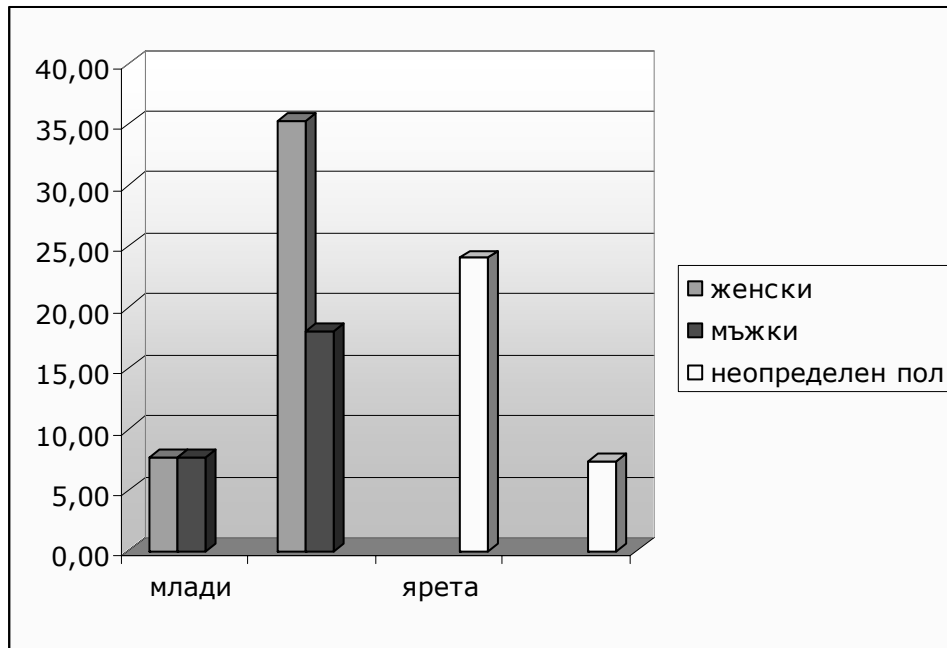
обилното плодородие на дъба, мъжките вероятно прекарват повече време в гората, хранейки се с жълъди, за да възстановят по-бързо телото си след брачния период.

- Тъй като мъжките в повечето случаи са на малки групи или сами, по-вероятно е да не бъдат забелязани от таксаторите в горист или силно пресечен терен. Често се забелязват 1-2 диви кози и при продължително наблюдение и/или раздвижване на животните се установява стадо над 10 индивида, т.е. самостоятелни животни е по-вероятно да бъдат пропуснати.
- Групата млади женски включва индивиди до 3 години, а млади мъжки - до 6 години, т.е. още в тази възраст има превес на женските, което не може да се обясни с трофейния лов.
- Не е ясно половото съотношение на наблюдаваните неопределени животни (41 % от всички наблюдавани диви кози – табл. 1). Там вероятно превес имат мъжките.
- Женските живеят повече от мъжките, което се дължи на по-високата смъртност при мъжките. Срещани са женски на възраст над 20 години (24), а мъжки по-възрастни от 20 години не са открити (Кнаус, 1975).

Табл. 1. Полова и възрастова структура на определените диви кози в Родопите (декември 2005 г.)

	Общ брой наблюдавани индивиди	Женски млади	Женски зрели	Мъжки млади (3-6 г.)	Мъжки зрели	Мъжки престарели	Ярета	Годинаци	Неопределени
Брой	631	28	129	28	66	0	88	27	255
% определените по пол и възраст диви кози		7.65	35.25	7.65	18.03	0.00	24.04	7.38	
% от всички наблюдавани диви кози		4.51	20.77	4.51	20	0.00	14.17	4.35	41.06

Фиг. 5. Полова и възрастова структура на определените диви кози в Родопите (декември 2005 г.)

Фиг. 6 Възрастова структура на всички наблюдавани диви кози в Родопите (юли 2006)

Табл. 2. Таксации в националните паркове**НП "Централен Балкан"**

Година / % разпределение по пол и възраст	Дива коза				Общо
	мъжки	женски	приплоди	неопределени	
1999	8	18	2	2	30
%	26.67%	60.00%	6.67%	6.67%	100.00%
2000	9	29	8	11	57
%	15.79%	50.88%	14.04%	19.30%	100.00%
2001	15	41	9	23	88
%	17.05%	46.59%	10.23%	26.14%	100.00%
2002	48	41	6	70	165
%	29.09%	24.85%	3.64%	42.42%	100.00%
2003	32	85	8	33	158
%	20.25%	53.80%	5.06%	20.89%	100.00%
2004	49	110	57		216
%	22.69%	50.93%	26.39%	0.00%	100.00%
2005	41	112	51	7	211
%	19.43%	53.08%	24.17%	3.32%	100.00%

НП "Рила"

Година / % разпределение по пол и възраст	Дива коза				Общо
	мъжки	женски	приплоди	неопределени	
2002	34	110	56	29	229
%	14.85%	48.03%	24.45%	12.66%	100.00%
2003	115	221	66	0	402
%	28.61%	54.98%	16.42%	0.00%	100.00%
2004	107	225	64		396
%	27.02%	56.82%	16.16%	0.00%	100.00%
2005	60	187	49	82	378
%	15.87%	49.47%	12.96%	21.69%	100.00%

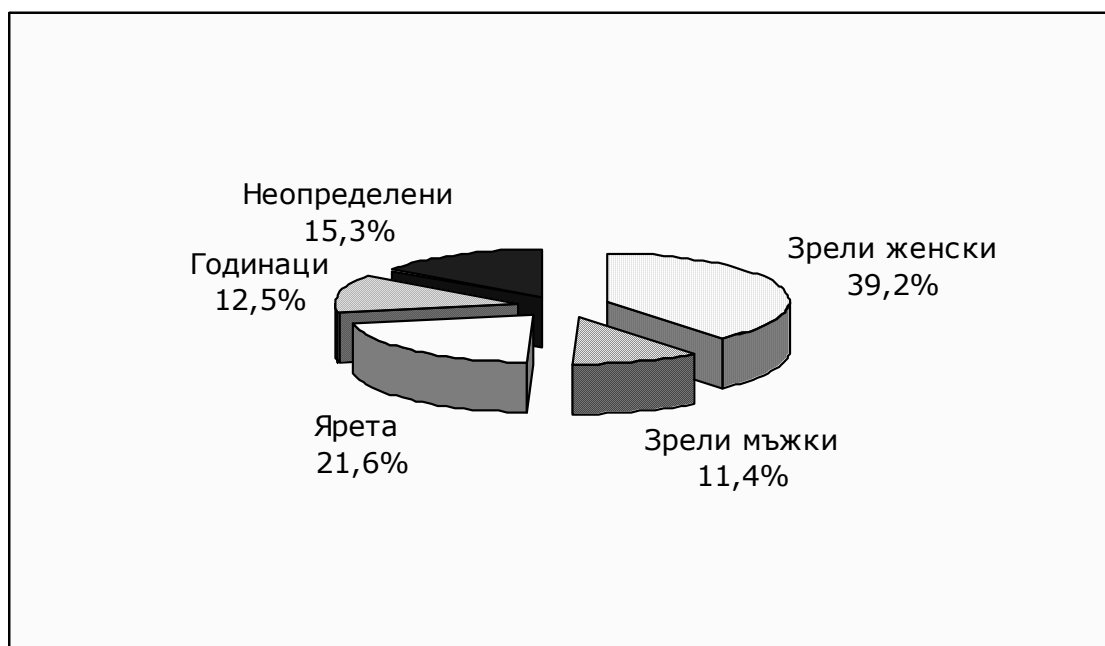
НП "Пирин"

Година / % разпределение по пол и възраст	Дива коза				Общо
	мъжки	женски	приплоди	неопределени	
2000	67	155			222
%	30.00%	70.00%	0.00%	0.00%	100.00%
2001	83	151			234
%	35.47%	64.53%	0.00%	0.00%	100.00%
2002	85	192			277
%	30.68%	69.32%	0.00%	0.00%	100.00%
2003	86	187			273
%	31.50%	68.50%	0.00%	0.00%	100.00%
2004	76	189			265
%	28.68%	71.32%	0.00%	0.00%	100.00%
2005	52	152	72		276
%	18.88%	55.51%	26.00%	0.00%	100.00%

Както се вижда от табл. 2 и в трите национални парка мъжките са под 30 % от общия запас. Изключение прави НП "Пирин", където до 2004 година те са около и малко над 30%. След това се наблюдава рязък спад на общата численост, както и процентен спад на мъжките индивиди.

Нормалното полово съотношение е 1:1. Нарушената полова структура би могла да се дължи на селективен, незаконен отстрел или на неточна таксация. Процентното участие на мъжките е под 20 %, където е попълвана колона "неопределени". Непопълването на тази колона означава или че са определени всички животни, което при голям брой таксатори е практически невъзможно, или карнетите са попълвани без таксаторите да се убедени във верността на определянето (по-вероятно). Където няма отчетени животни в графа "неопределени", процентът на мъжките е по-висок (до 31 %). И тук, както в Родопите, е вероятно в по-големите стада с ярета зрелите животни да са определяни само като женски, а групите без приплоди или единични индивиди - като мъжки.

Таксация по методика и карнет, разработени от екипа на проекта, бе извършена на 14 юли 2006 г. (Приложение 1).

Фиг. 7 Възрастова структура на всички наблюдавани диви кози в НП Рила 14 юли 2006

1.2.4. Денонощна активност и миграции

От юли до декември дивите кози прекарват повече време в алпийската зона, отколкото в гористите райони. От януари до юни по-голяма част от стадата са под горната граница на гората (Lovari and Cosentino, 1986). Големината на стадата се променя през годината, като тенденциите са за по-малки стада през зимата и броят на животните се увеличава през топлите месеци. Стадата са най-големи през юни-ноември, като максимумът е август-септември. При апенинската дива коза стадата само от мъжки или само от женски са под 5 %, като мъжките обикновено са от 2-3 индивида, а женските са по-многобройни. Мъжките на възраст до 5 години рядко събират "харем" през брачния период и през това време се движат в "ергенски" групи или единично (Lovari and Cosentino, 1986).

Дневната активност на козите може да се обобщи по-лесно за лятото. В сутрешните часове повечето животни пасат, следва пауза, която изключва малък процент от пасящи животни, другите лежат, често на сянка и преживят. Между 8 и 16 часа има още 3 или 4 фази на интензивно приемане на храна, като интензивността е най-висока в сутрешните и вечерните часове. Разликата е ясна, защото животните търсят през зимата слънцето, а лятото избягват жегата. При мъгла и облаци пасат по-дълго време, а през нощта, за разлика от еленови (*Cervidae*), не са активни. Има и съобщения за паши при пълнолуние, но те са изключително редки (Knaus and Schröder, 1975).

През зимата кози се срещат на места, където снегът е отвят или отнесен от лавина, но на тези места обикновено са при тихи дни (слабо ветровити).

Има големи разлики в предпочитаните места в тихи и ветровити дни. Това важи и за гористите територии. Очевидно, за да се избегне загуба на енергия от силно изстудяване от вятъра, не се посещават и ветровити места с по-достъпна храна. Това води до концентрация на кози на тихи места, но с по-лоша хранителна база. Освен храната, основен фактор за избиране на местообитанието е и температурният режим. През зимата предпочитат топли и слънчеви места, а лятото - ветровити и сенчести.

Сезонните вертикални придвижвания в Алпите са по-големи от хоризонталните.

В по-тежки зими са регистрирани по-големи придвижвания.

1.2.5. Въртевидови взаимоотношения

Дивите кози са стадни животни. Стадата се променят по структура и големина не само през сезоните, но и през денонощието.

Женските в стадата са с ясно изразена йерархия, като с по-висок ранг са по-възрастните (доминиращи), а младите (1-3 годишни) са подчинени. По време на хранене по-възрастните могат да нападнат по-младите, особено тези, които не са достатъчно бързи да се отдалечат при приближаването на доминиращите. Това създава т.н. "социален стрес" в стадата. Установено е, че по-младите женски приемат по-малко храна от възрастните женски, заради по-честото изправяне на главата и по-малкия брой отхапвания в минута, даже в алпийските пасища, където нападенията от хищници са изключително редки. (Lovari, S., G. Rosto, 1985). В популации с по-висока плътност и големи стада нивото на социален стрес е по-високо. По тази причина младите женски от тези популации са по-склонни към миграции в сравнение с популации с по-ниска плътност (Lovari and Rosto, 1985). Също така средното тегло на едногодишните женски в популации с по-ниска плътност е много по-високо от теглото на едногодишните в по-гъсто населените популации (Bauer, 1985).

1.2.6. Взаимоотношения с други видове

1.2.6.1. Влияние на хищници

Дивите кози са най-добре приспособените към стръмни скалисти терени копитни бозайници. Стадният им начин на живот и умелото използване на терена им помага да се предпазват успешно от хищници. В България хищниците, които могат да ловуват на дива коза, са вълк, скитащи кучета, мечка, дива котка, лисица и скален орел.

- **Вълк (*Canis lupus*)** – според Михайлов (1999), загубите от вълци в НП "Рила" не превишават 5-7 %, дори и там, където плътността на вълка е относително висока. Жертви най-често са ярета и едногодишни, но са естествени и незначителни.
- **Скитащи кучета** – няма проучвания за влиянието на скитащите кучета. Те са особено опасни в близост до населени места, сметища, хижи и други, където има тяхна концентрация. Кучетата могат редовно и продължително да преследват диви кози през деня и при неуспешен лов да намерят храна в населените места. Подивелите глутници ловуват организирано подобно на вълците. Такъв случай бе наблюдаван на 14.11.2005 г. в местността Герзовица – недалеч от гр. Смолян и от градското сметище. След оглеждане на терена кучетата се разделиха - едно от тях подгони дивите кози с лай, а другите чакаха в засада. При приближаване на женска с яре до засадата, две от кучетата атакуваха без да лаят като скъсиха дистанцията до ярето до под 10 м (Вълчев, лични наблюдения). За разлика от вълка, кучетата намират допълнителна храна в населените места. Честото преследване от кучета може да доведе до недостатъчно приемане на храна от дивите кози и до преумора на животните, което ги прави по-уязвими както към болести, така и при атака от други хищници. Също така може да доведе до трайно напускане на подходящи местообитания.
- **Скален орел (*Aquila chrysaetos*)**. Редките наблюдения за успешен улов на приплоди от скален орел, създават впечатление у ловците за голяма успеваемост. Но такива случаи вероятно са редки и не може да се каже, че оказват някакво влияние върху популацията на дивата коза. Малкото често търси защита между краката на майката, а стръмните скалисти терени и пукнатини намаляват шанса за успех на орела. Орелът се храни и с мърша, затова е възможно някои от хранителните остатъци в гнездата да са от мъртви кози (К. Андонов – намерен череп на яре в гнездо на скален орел в НП "Рила", непубликувана информация).

- Смъртността, причинена от **мечка, лисица и дива котка**, е изключително рядка и не е от значение за прираста на популациите (Knaus and Schröder, 1975).

1.2.6.2. Конкурентни тревопасни видове

В националните паркове дивата коза няма конкуренти сред другите диви копитни видове, тъй като нейните местообитания обхващат предимно алпийската и субалпийската част на планините, където плътността на другите копитни е ниска или конкуренцията, която изпитва, е незначителна и не може да се приеме за съществен фактор. Предимно през зимния сезон тя навлиза в горските екосистеми, където е възможно да се конкурира със сърната, дивата свиня и благородния елен.

Изследваните търбуси на дива коза, благороден елен и сърна показват, че най-широка хранителна ниша има благородният елен, следван от дивата коза. Сърната е много по-избирателна и нейната хранителна ниша е доста по-тясна. Диетите на благородния елен и козата до голяма степен се припокриват, докато диетата на сърната не се припокрива с тази на двата вида през лятото. Видовете, използвани за храна от елена и дивата коза през есента и зимата до голяма степен се припокриват (Schröder and Schröder, 1984). В Родопите е възможно да има конкуренция между дивата коза и благородния елен в някои местообитания в близост до скални масиви. Усиленото целогодишно подхранване на дива свиня в козите местообитания води до висока концентрация на вида, който редовно безпокои дивата коза. В другите части на страната плътността на копитния дивеч е много по-ниска от оптималната и конкурентни взаимоотношения не съществуват.

1.2.7. Изисквания към условията на средата

1.2.7.1. Средногодишни и средномесечни температури и валежи в типичните местообитания за дивата коза

Планините от Рило-Родопския масив са разположени на границата между умерено континентален и преходно средиземноморски климат. Климатът се влияе от елементи на релефа – вертикално разчленение, експозиция, надморска височина. Разнообразното вертикално разчленение (формите и ориентацията на долините, преградите между тях) влияе върху циркулацията на въздушните маси и чрез тях върху температурите, ветровете, валежите.

В Централна Стара планина средногодишната температура е 7°C. Във височина температурата намалява и при надморски височини между 1000 до 2000 м стига до 1.5°C, а при 2000–2370 м н.в. е от 1.5°C до -0.5°C. Средноянуарската температура варира между -9°C и -3°C, като е най-ниска на връх Ботев (-9.3°C). Средната температура през юли варира между 7.4°C и 16.5°C.

Табл. 3. Средни годишни температури (Рила)

Станция, надморска височина	Средна януарска температура, °C	Средна юлска температура, °C	Годишна темп. амплитуда, °C	Средна годишна температура, °C
вр. Мусала 2925 м	-10.90	5.10	17.10	-3.00
х. "Мусала" 2390 м	-7.30	8.60	16.60	0.50
Ситняково 1740 м	-4.40	13.10	17.50	4.30
Боровец 1340 м	-4.40	15.30	19.70	5.40

За охарактеризиране на климатичния район в Родопите са използвани данни от метеорологична станция (МС) на х. "Персенк" (1750 м н.в.), от МС в с. Бойково (1100 м н.в.) и МС в с. Манастир.

От фиг. 8 се виждат различията на температурния режим в отделните пояси. В ниските райони средногодишната температура е 8.4°C, докато във високите райони тя е 4.7° С.

Фиг. 8 Динамика на средномесечната температура в °С

1.2.7.2. Динамика на снеговалежите (в дни за отделните месеци) и продължителност на задържане на снежната покривка

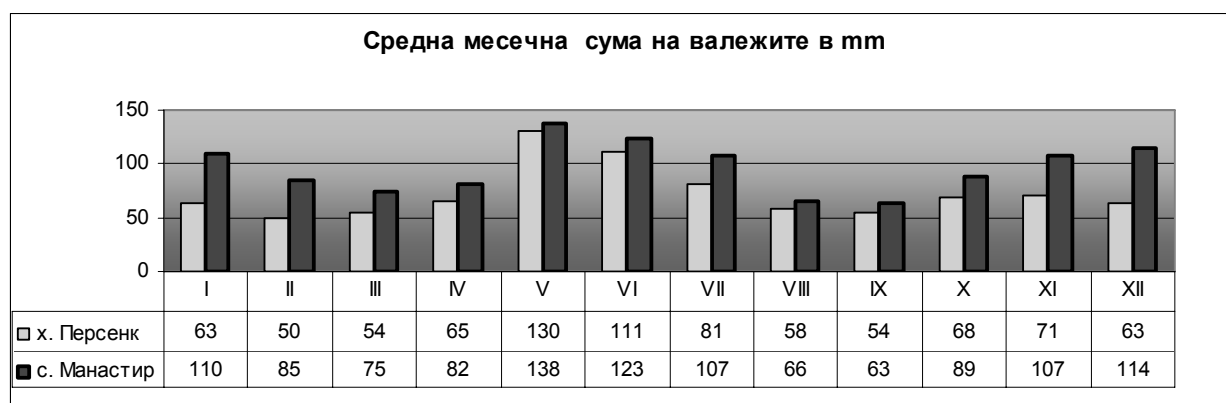
Трайно формиране на снежна покривка в ниските зони на НП "Рила" се наблюдава след 10-15 декември за северните склонове и 20-30 декември за южните. Снежна покривка средно за парка се задържа 200-220 дни. Средната месечна максимална дебелина на снежната покривка за ниската зона е през м. февруари и достига 20-30 см, а за високата (над 2000 м н.в.) - през м. март, когато достига 70-80 см. В най-високите части на парка максималната дебелина на снежната покривка достига 200-240 см и най-често се наблюдава в края на м. март. Първата постоянна снежна покривка на около 2400м н.в. се формира в началото на октомври. Средната продължителност на периода с устойчива снежна покривка е 70-80 денонощия за надморска височина 1 200-1 300 м и достига до 180-200 денонощия при надморска височина над 2000 м. За надморска височина над 1 200 м устойчива снежна покривка се формира всяка зима. Топенето на снеговете във високите части започва в средата на април и може да завърши чак през юни. Наветият и фирнован сняг по дъната на циркусите се стопява в края на юни, а ледени блокове в езерата могат да се видят и през август.

В Родопите средната дата на първата снежна покривка е 30 ноември, а средната дата на изчезване на снежната покривка е 1 април. Средната продължителност на трайната снежна покривка е 118 дни. Средната височина на снежната покривка е от 5 до 0 см, с максимум през м. януари, когато максималната височина на снежната покривка достига 80 см.

Годишната сума на валежите нараства с увеличаване на надморската височина до 2300-2400 м, а над тази граница валежите показват тенденция към намаление. За високите части средната многогодишна валежна сума е в границите на 1050-1200 мм (в местообитанията на дивата коза), докато за ниските части тя е 700-800 мм. Разпределението на валежите през годината е неравномерно. През зимата валежите по северните склонове на Рило-Родопския масив са по-малко, отколкото по южните склонове, където те достигат до 22-25 % от годишната норма.

Табл. 4 Годишни валежи в НП "Рила"

Пункт	Надморска височина, м	Валежи, мм
Боровец	1340	929
Ситняково	1500	977
вр. Мусала	2925	1193

Фиг. 9. Средна месечна сума на валежите в Родопите в мм

В Стара планина валежите се увеличават във височина и обикновено достигат до 1200 мм/год., като са по-обилни по северните склонове. В района на парка е установена най-високата за страната средногодишна стойност на валежите – 1360 мм/год. (х. "Амбарица"). Южните склонове остават във валежна сянка и средните валежи там са около 550 мм/год. Максимумът на валежите е през юни, а минимумът – през февруари. Зимните валежи са предимно от сняг. Снежната покривка се задържа около 6 месеца. Лавините са често явление и възникват най-често в диапазона между 1500 и 2200 м н.в., предимно в безлесната зона.

1.2.7.3. Други ключови абиотични и биотични условия на предпочитаните местообитания

Основните изисквания към местообитанията на дивата коза е наличието на стръмни, скалисти склонове както в алпийската зона, така и под горната граница на гората. Видът има широк хранителен спектър, което заедно с други анатомични и физиологични адаптации му позволяват да оцелее при различни местообитания. Диви кози се срещат в България от около 600 м н.в. (ДЛ "Кричим") до 2900 м н.в. Диви кози са били интродуцирани около н. Калиакра (Д. Нанкинов, Ив. Христов, устни съобщения). Кантабрийската дива коза обитава скални комплекси до морското равнище в Северна Испания.

2. ЗАПЛАХИ И ЛИМИТИРАЩИ ФАКТОРИ

2.1. Лимитиращи фактори от естествен характер

2.1.1. Климатични фактори и бедствия - сняг, лавини

Дивата коза е приспособена да понася суровите зимни условия във високите части на планините, но понякога става жертва на силни студове, дълбок сняг, лавини и срутвания. При възрастните смъртността през зимата е средно около 10 %. Най-големи са загубите при приплодите през първата зима (възможно е да достигнат 30-40 %).

Най-честите причини за зимна смъртност е лошата храна и недостъпността ѝ под снежната покривка, при което козите не могат да задоволят енергийните си нужди. При отслабване организъмът е по-уязвим към въздействие на паразити и болести. Зимните загуби са променливи, според условията през отделните зими. При по-висока плътност процентът на зимните загуби е по-висок.

Броят на дните със снежна покривка няма такова влияние върху зимните загуби, каквото нейната дебелината. Като възраст умират най-много приплоди и едногодишни, после мъжки, а най-малки загуби има при женските. Една от причините за по-високите загуби при мъжките е загубата на тегло по време на сватбуване (Knaus and Schröder, 1975).

Значимост: незначителна / локална

2.1.2. Хищници

2.1.2.1. Естествени хищници

Хищниците в България, които ловуват диви кози, са вълк, мечка, дива котка, лисица и скален орел. Загубите от вълци в Рила не превишават 5-7 %, дори и там, където плътността на вълка е относително висока. Жертви най-често са ярета и едногодишни, и са естествени и незначителни. Успешният лов на другите хищници е по-скоро случаен и рядък. Влиянието на всички хищници е незначително и не оказва съществено неблагоприятно въздействие върху популацията (т. 1.2.6.1)

Значимост: незначителна / локална

2.1.2.2. Кучета

Значително по-неблагоприятно може да бъде влиянието на скитащите (подивели) кучета, които намират храна в населени места, сметища, хижи и др. Те могат редовно и продължително да безпокоят (гонят) диви кози, дори и без успех. В следствие, много местообитания в близост до населените места, хижи и сметища остават необитаеми или с ниска плътност (т. 1.2.6.1).

Голям брой овчарски кучета, особено без спъвачки, често безпокоят и ловуват успешно ярета на диви кози. На местата с интензивна паша това може да доведе до изчезване от подходящи местообитания.

Значимост: значително/ повсеместно

2.1.3. Конкуренция с други копитни видове

Преживните, които се срещат естествено в местообитанията на дивите кози, са сърна и благороден елен. Сърната е селективен вид и заема друга хранителна ниша (т.1.2.6.2). Диетата на благородния елен до голяма степен се покрива с тази на дивата коза, но и еленът и сърната са с по-ниска плътност в козите местообитания. Конкуренция с благороден елен може да има само където запасът и на двата вида е висок, но няма данни за силно негативно въздействие на този фактор.

При интензивно подхранване и концентриране на дива свиня в местообитанията на дива коза, свинята редовно я безпокои.

Значимост: незначителна / локална

2.1.4. Заразни и паразитни болести

В Западна Европа по дивите кози често се наблюдават инфекции от конюнктивит (ЛАТ). Въпреки високата честота на разпространение, популациите се възстановяват успешно след възникнала епидемия. Всички изпробвани профилактични и превантивни средства се оказали безполезни. Болестта се е появила сравнително скоро и епидемии са характерни и за малки изолирани популации. Сравнително чести са епидемиите на дихателните пътища (комплекс пневмония), които са и важен патогенен фактор за определяне динамиката на популациите.

Проучвания на заболяванията при дивата коза и в частност на паразитозите в нашата страна не са правени или са оскъдни (Тюфекчиев, 1978).

Според д-р Иван Тодев (непубликувани данни) в ННИСЛСББД са изследвани копропроби и е извършена частична хеелминтологична аутопсия на органи от единични отстреляни животни.

За периода 1998–2006 г. са изследвани копропроби от 43 диви кози и органи - черен дроб, бели дробове и хранопровод на 21 диви кози.

Таблица 5. Установена инвазия при диви кози на базата на изследвани копропроби за периода 1998 – 2006 г.

Паразитна инвазия	Брой изследвани	Брой инвазирани	Екстензитет на инвазия, %
Стомашно-чревни стронгилати	43	26	60.47
<i>Nematodirus sp.</i>	43	7	16.28
<i>Protostrongylidae</i>	43	24	55.81
<i>Dictyocaulus sp.</i>	43	1	2.33
<i>Gongylonema pulchrum</i>	43	9	20.93
<i>Trichuris sp.</i>	43	1	2.33
<i>Fasciola hepatica</i>	43	1	2.33
<i>Eimeria sp.</i>	43	5	11.63

От табл. 5 се вижда, че в най-висок процент се срещат стомашно-чревните стронгилати (60.47 %). Култивирането на трихостронгилидни ларви доказва наличие на представители на родовете *Haemonchus*, *Chabertia*, *Ostertagia*, *Nematodirus*. Белодробните стронгилати са представени от нематоди от сем. *Protostrongylidae* (55.71 %) от родовете *Neostromylus*, *Muellerius*, *Varestrongylus* и сем. *Dictyocaulidae* (2.33 %) - род *Dictyocaulus*.

Нематодни яйца на *Trichuris sp.* и *Fasciola hepatica* са установени само в единични проби.

При паразитологичната аутопсия на вътрешни органи се установи инвазия с *Gongylonema pulchrum* в пет хранопровода от диви кози, като интензитетът на инвазия е от 1 до 10 екз. В черните дробове на две диви кози се установи ларвна форма на ехинококоза (*Echinococcus granulosus* larvae) и един случай на *Dirocoelium dendriticum*.

Паразитизмът е широко разпространен биологичен феномен в природата. Върху здравното състояние на дивеча, респ. дивата коза, влияе предимно интензитетът на инвазия (брой паразити в едно животно), който при настоящото изследване не е проучван. Високият интензитет оказва негативно влияние главно върху млади и родили животни.

Значимост: средна / повсеместно

2.2. Лимитиращи фактори от антропогенен характер

2.2.1. Промяна на местообитания

2.2.1.1. Прокарване на ски писти и съоръжения

Прокарването на ски писти чрез принудителна сеч и тяхната обработката, както и изграждането на обслужващите ги съоръжения (лифтове, влекае) водят до разрушаване местообитанията на дивата коза, изтласкване на стадата в неподходящи за тях райони, фрагментация и изолация на отделните находища, унищожаване на хранителната база на козата, промяна в ландшафта и невъзможност за укритие. Използваните през зимата ски-писти се превръщат през останалото време в удобни за браконьерите пътища с осигурен транспорт за лесен достъп до местообитанията на дивите кози.

Изграждането на ски писти и съоръжения в района на Северен Пирин причини разрушаване на много от типичните местообитания. За да се определи до каква степен е засегната популацията на дивата коза е необходимо да се проследят тенденциите на разпространението и числеността на вида преди и след прокарването им. Въпреки че няма да навлиза в територията на НП "Рила", реализацията на проекта "Супер Боровец" ще способства унищожаването на зимните местообитания на дивата коза. Подобен ефект ще има и при реализацията на ОУП "Паничище – Кабул – Седемте езера", както и развитието на курорта "Семково" като ски център в Рила. Това ще доведе до пълното разрушаване на части от местообитанията на дивата коза, изолиране на районите и невъзможност за нарастване и разпространение на и без това малочислената популация. Бъдещи планове за ски центрове застрашават и старопланинската популация.

Значимост: значителна / потенциална

2.2.1.2. Промяна на тревния състав и облика на пасищните територии

Сукцесионните промени в тревния състав е доказан факт, който е недостатъчно проучен. В миналото многобройните стада от пашуващи диви и домашни животни са определяли развитието на едни или други растителни видове. В днешно време броят на пашуващите животни е нищожен в сравнение с този в миналото, което води до засилена сукцесия и обрастване на пасищата.

Значимост: значителна / потенциална

2.2.2. Директно унищожаване на вида

2.2.2.1. Браконьерство

Дивата коза е отлично адаптирана да се спасява от хищници чрез катерене по много стръмни и скалисти склонове. Много често козите допускат хищника (вкл. и човек) близо, защото се чувстват сигурни в скалните комплекси. Тези адаптации обаче не са ефективни като защита от далекобойните пушки. В открити скалисти места могат да бъдат забелязани отдалече и сравнително лесно издебнати. По тази причина дори и един браконьер, добре познаващ терена и навигиите на животните, може при често ловуване да убие голяма част от козите в района, а останалите ще го напуснат поради честото безпокойство.

Въпреки забраните за лов в националните паркове, браконьерство съществува. Според Михайлов (1999) браконьерство е установено през цялата година в почти всички находища на дива коза в НП "Рила", дори на териториите на четирите резервата, където видът се среща постоянно или временно. Незаконно се преследват и отстрелват диви кози както от законни ловци, така и от хора, работещи на територията на парка със законно или незаконно притежавано оръжие. Браконьерството не само не позволява увеличаване на числеността, но и влошава структурата на популацията, разстройва стадата и прогонва козите от местата за зимуване и раждане на малките. Фрапиращи са случаите на ловуване

от страна на хижари и служители в областта на туризма, спорта и охраната, работещи на яз. "Бели Искър", Трещеник, Паничище, Боровец, спортната база "Белмекен" и др., дори с автоматично оръжие. Проучванията показват, че установените загуби и намаляване на числеността се дължат на незаконно ловуване. Това е констатирано по време на теренни наблюдения и от събраните анкетни данни в периода 1997–1998 год. През септември, октомври и началото на ноември, когато са проведени 30^{те} човекодни наблюдения в алпийската зона, в местообитанията на козите са констатирани (чути) над 20 отделни изстрела от ловно и бойно оръжие. Ако се допусне, че всеки втори изстрел е точен, това означава над 10 диви кози убити или наранени на една неголяма по площ територия.

В последните години работата на служителите на националните паркове, засилените мерки по охрана на територията, наложените санкции на заловените нарушители и по-ниската успеваемост на браконьерите, заради по-ниската плътност на козите в достъпните места, намали степента на браконьерство в сравнение с периода 1989–1998 г.

Политическата нестабилност в страната, незаинтересоваността или невъзможността да се стопанисва вида доведоха до увеличаване на незаконното ловуване и често безпокоене. В резултат на това плътността на дивата коза намалва в много от местообитанията, а някои остават необитаеми, включително и в защитените територии. Това води до по-голяма фрагментация на популациите, по-високата степен на близко родствено кръстосване и следователно по-ниска жизненост на индивидите и по-уязвима популация от болести, епидемии, природни бедствия, хищничество и др.

Браконьерства се заради месо, трофей, незаконен ловен туризъм и т.н. По тези причини незаконно ловуващите ще бъдат разделени на следните групи:

2.2.2.2. Редовни ловци по време на редовен лов на други видове

В предоставените ловни райони, където се срещат диви кози, и в райони, граничещи с държавни дивечовъдни станции, често незаконно се отстрелват кози по време на лов на други видове (дива свиня или хищници). Например, в ДДС "Извора" близо до границата с предоставените ловни райони в пет отстреляни по линията на ОЛТ диви кози са намерени сачми от гладкоцевна ловна пушка (с гладкоцевни пушки не се ловува на територията на ДДС "Извора"). Подобни са проблемите в ДДС "Чепино" и в други ДДС. В ДЛ "Смолян" на 26.11.2005 г. по време на гонка за дива свиня бе отстреляна незаконно и мъжка дива коза. В неофициални разговори в Родопите и около НП повечето ловци потвърждават, че по време на лов на други видове се ловуват незаконно и диви кози.

Значимост: значителна / повсеместно

2.2.2.3. Местно население

Местните хора най-добре познават навиците на животните, района и системата за охрана. Има случаи на браконьерство на дива коза както от редовни ловци, така и от местни жители, които не са ловци. Вторите ловуват с незаконно оръжие и/или примки.

Известен е случай на годишен отстрел на около 30 кози в НП „Рила“ от двама местни жители – потвърден от независим източник от с. Костенец. Установени са случаи на незаконно ловуване на дива коза с кучета – гончета в района на Централното Рилско било в м.Гроход – вр.Стражник на границата на ГС "Боровец" и ГС "Якоруда" (потвърдени от инж. Джамбазки от ГС "Белица"). Безспорно е, че незаконно ловуване правят и законни ловци (Михайлов, 1999).

Значимост: значителна / повсеместно

2.2.2.4. Ведомствени служители и хижари

Анкетните данни на горски служители и хижари (изрично пожелали анонимност) потвърждават предположенията за браконьерстване от охраната на язовир "Белмекен". Друга категория незаконно ловуващи (най-често с незаконно оръжие) са хижарите и ведомствени служители – спортна база "Белмекен", почивни станции и др., (Михайлов, 1999), като хижарят на х. "Белмекен" е предлагал за храна на туристи "специалитети" от дива коза. Подобна информация има и за другите национални паркове. Браконьерството е

основната причина за значително намаляване на числеността и влошаване на половата и възрастова структура на дивата коза в националните паркове през последните 15 години (Михайлов, 1999).

Ведомствените служители, работещи в близост до местообитанията на дивата коза, могат сравнително лесно и редовно да браконирстват.

Значимост: значителна / повсеместно

2.2.2.5. Служебни лица и "бизнесмени" от силови групировки

Много са случаите когато държавни служители (МВР, МО и др.) и/или представители на "сенчестия" бизнес, ловуват незаконно на дива коза както по време на лов на други видове, така и при групово ловуване или ловуване с водачи извън ловния сезон и в защитени територии. Освен прякото безконтролно избиване на диви кози и други редки ловни видове (мечка, глухар и т.н.), подобно поведение демотивира местните жители да стопанисват дивеча в предоставените им ловни райони, съобразно законова и нормативна база, ловоустройствените проекти и планове. Това увеличава браконьерството при местните жители и затруднява борбата с него. В малките населени места, където всички са познати, роднини и/или приятели, е почти невъзможно да се състави наказателно постановление за незаконно ловуване на местен жител, при условие, че не е съставено такова на служебно лице или влиятелен бизнесмен. Това окуражава повече хора да ловуват незаконно и демотивира служителите на НУГ и МОСВ да изпълняват задълженията си.

Значимост: значителна / повсеместно

2.2.2.6. Незаконен ловен туризъм

Незаконен ловен туризъм се организира най-често в националните паркове. В повечето случаи водачите са местни жители, които водят приятели и/или държавни служители и влиятелни бизнесмени без заплащане, но има информация за организиране на лов и срещу заплащане. Според местни жители от околностите на НП "Рила", лов на кози в парка може да се организира за около 300 лв. на коза и то само при успешен лов. Незаконен лов в НП "Рила" беше рекламиран в интернет страница на сафари клуб (на английски език) на дъмпингови цени през 2003 г.

Не са редки и организираните набези на браконieri дори от София – служители на МВР и МО, съпроводжани от местни водачи – по анкети с ловци от с. Костенец, с. Радуил и с. Говедарци (също пожелали анонимност). Очевидно е, че основният фактор, довел до намаляване числеността на дивата коза и разстройване структурата на популацията както в НП "Рила", така и в останалите два парка, е стихийното незаконно ловуване през периода 1989 – 1998 г. (Михайлов, 1999).

Значимост: значителна / повсеместно

2.2.2.7. Лов с цел продажба на трофеи

Масова практика е в обществени заведения (ресторанти, механи и др.) да се поставят препарати и трофеи на ловни и защитени видове. Така се създава пазарна ниша и за трофеи и кожи на дива коза. Това е допълнителна мотивация за местни ловци, които познават добре козите местообитания, навиците на дивите кози и характерните особености. В резултат, може да се стигне до пълно изчезване на вида в дадени местообитания.

Значимост: значителна / локално

2.2.3. Промяна на статуса и прекратяване на стопанското ползване на вида

Според промените в ЗБР (ДВ бр.88 от 4.11.2005 г.), ловът на дива коза ще бъде забранен от датата на пълноправното членство на България в Европейския съюз. Пълна забрана на лова на диви кози би довела до загуба на интерес към вида от структурите на СЛРБ и НУГ, увеличаване на незаконното ловуване и влошаване на местообитанията, както и до липса на мотивация за бъдещи реинтродукции в подходящи местообитания. В националните паркове числеността на дивата коза намалява около 2 пъти до края на 90^{те} в сравнение с края на 80^{те} години на ХХ век. В Родопите, където видът е по-уязвим, популацията е стабилна и през същия период се наблюдава увеличение на числеността и ареала (фиг. 5). Една от основните причини за това увеличение е по-добрият контрол и в резултат - по-рядкото браконьерство (т. 1.1.3).

Въпреки пълната забраната за лов на диви кози в Гърция и многото незаети подходящи местообитания, видът не е увеличил числеността и ареала си през последните 20 години. Няма причина да мислим, че в България би било различно. Напротив, това би довело до намаляване числеността и плътността на дивата коза в държавните дивечовъдни станции и около тях и би имало много негативни последици върху дългосрочното оцеляване на подвида извън защитените територии.

Има много примери, в които разумното ползване е имало положително въздействие върху популациите. Един от най-редките подвидове дива коза (*Rupicapra rupicapra cartusiana*), разпространен в карстовия масив Шартрьоз, Франция, достига през 1985 г. минимален размер от 157 индивида с ареал около 6000 ха (Roucher, 1999). След въвлечане на местните ловци, популяризиране на проблема сред тях и подписване на споразумение за стопанисване на цялата популация на териториите на 22 ловни дружества, се въвеждат мерки за възстановяване на вида. Ловът е преустановен до 1990 г. (до достигане на минимален допустим запас). През 1990 г. започва ползване на 2 % от популацията, а през 1997 г. е прието ползване от 4 %. Резултатът е нарастване на популацията до ≥ 770 през 1997 г., а ареалът им се разширява до 28 000 ха (Roucher, 1999).

Значимост: значителна / повсеместно

2.2.4. Безпокоене на вида

Някои човешки дейности, без да унищожават пряко дивите кози или местообитанията им, имат отрицателно въздействие. Редовното безпокойство изтласква вида от много подходящи местообитания. Такива са туристическата свръхактивност, прокарването на пътища, горска сеч и други, особено ако в района се ловува целогодишно.

Според Knaus and Schröder (1975), ако не са ловувани, дивите кози свикват с шумни места и ги смятат за безопасни. Стадо от 9-11 диви кози бе наблюдавано по време на контролните таксации на не повече от 200 метра над промишлената зона на град Девин.

Популяризиращата се практика на екстремни ски спускания може да има много неблагоприятни последици. Изискващото много сили бягство на животното при дебела снежна покривка във време на отрицателен за него енергиен баланс, може да доведе до смърт. Много скиори не знаят за тези последици.

Засиленият туристически поток в някои от местообитанията на дивите кози и присъствието на билкари и гъбари са други фактори, влияещи косвено върху състоянието на популацията. Непрекъснатото безпокоене по време на презимуването, периода на раждане и дори през брачния период, стресира дивата коза. Нарушава се както денонощният, така и сезонният ритъм на активност – хранене, почивка, мигриране. Въпреки добрите условия на местообитанията – хранителни и защитни, те често остават недостъпни и козата е принудена да прекарва повече време в райони с по-лоши условия.

Значимост: средно / потенциално

2.2.5. Болести и паразити, свързани с животновъдството

В естествени условия паразитите имат нисък ефект върху популацията на гостоприемника им, но това не е така, когато паразит "прескочи" от един гостоприемник на друг (Caughley & Sinclair, 1994). Тогава най-често патогени се предават от домашни на диви животни. Чрез тях се пренасят от един изолиран географски район в друг.

Най-честите случаи на епизодии по дивата коза в Европа са причинени от т.н. пневмония комплекс (*dictyocauliasis*, *pasteurellosis*), краста (*Sarcoptes rupicaprae*) и конюнктивити (най-често *Mycoplasma conjunctivae*), (Giacometti et al, 1997). Открити бяха 4 случая на положителни проби за Q-треска, която се предава от домашни животни. Конюнктивит и крастата се предават на кози от домашни животни (Festa-Bianchet, 2002). Поради движението на дивите кози – сезонни придвижвания, при търсене на храна или по време на размножаване и др., заразите (напр. краста) могат да бъдат пренесени далеч от местата, където е контактът със заразените домашни животни. Най-често заразата се предава, когато мъжки се движат при различни групи женски през брачния период (Festa-Bianchet, 2002).

Известни проучвания върху ендопаразитофауната при дивата коза у нас има Тюфекчиев (1978), при което е установено наличие на трихостронгилиди от родовете *Ostertagia* и *Nematodirus* при различна степен на инвазия, протостронгилиди от родовете *Protostrongilus* и *Cistocalus*, паразита *Trihocefalus ovis*, тении и големия чернодробен метил *Fasciola hepatica*. Дивата коза страда от много болести, срещащи се по домашните животни, като фасциолоза (метил), кучешка тения, бруцелоза, диктиокаулоза (влас).

Значимост: значителна / потенциална

2.2.6. Конкуренция с домашните животни

Като сериозна заплаха за апенинската дива коза Lovari (1997) посочва конкуренцията за пасища с домашни животни и особено домашни кози.

Пашата е втори по важност фактор, променящ местообитанията на дивата коза. Прекомерната паша би могла да бъде причина за намаляването на хранителната база, а присъствието на кучета и пастири, концентрира дивите кози в най-недостъпни и бедни на паша райони, като това води и до по-висок социален стрес. Затова ежегодно допустимият брой на пашуващите домашни животни се определя с изготвянето на Годишен план за паша и ползване на сено, съобразно плановете за управление на националните паркове и ЛУП. Анализът на данните показва, че на територията на НП "Рила" пашуват от 3 до 5 % от реално допустимите числености, като намаляват с всяка изминала година. По същия начин, в НП "Централен Балкан" през последните 40-50 години поради социално-икономически причини, броят на пашуващите животни във високопланинската безлесна зона драстично е намалял. Пашуващите домашни животни в настоящия момент не са конкурент на дивата коза в националните паркове.

За България тази заплаха съществува само в близост до населените места.

Значимост: незначителна / потенциална

2.2.7. Продължителна изолация и разкъсване на ареала

Продължителната изолация може да доведе до израждане и намалява устойчивостта (резистентността) към заболявания в резултат на засилен инбридинг. В следствие, могат да бъдат регистрирани отклонения от периодиката на сватбуването и раждането, включване на незрели екземпляри в сватбуванията, влошена полова и възрастова структура на запаса, отслабване жизнеността и репродуктивните способности на вида и т.н. Това при малки и изолирани популации може да доведе до изчезването им. Реално популациите от диви кози в Рила, Пирин, Централен Балкан и Западни Родопи не осъществяват връзка помежду си, т.е. няма естествени коридори. Тъй като до този момент не са извършвани никакви генетични изследвания на индивиди от отделните популации, които се срещат в България, не може да се определи нуждата от извършване на процедурата по "опресняване на кръвта".

Освен изолацията между отделните популации, друг фактор, който може да окаже влияние, е вътрешната разпокъсаност на популацията - наличие на отделни групи, които обитават отдалечени от основните ядра находища. Това вероятно затруднява прякото и свободно общуване между индивидите от отделните групи.

Основни фактори, които са причина за изолация и разкъсване на ареала, са:

- Прокарването на ски писти и съоръжения, прекалената туристическа натовареност по основните туристически маршрути;
- Застрояването и прокарването на пътища и засилената урбанизация в определени райони, строеж на хидровъзли и на мини-ВЕЦ и пътища за тяхното обслужване. Построяването на инфраструктура и съоръжения води не само до загуба на подходящи местообитания. и пряко безпокойство, но и улеснява достъпа и браконьерството;

Значимост: значителна / потенциална

2.2.8. Хибридизация с интродуцирана алпийска дива коза

През 1977 г. в ДЛС "Кормисош" са внесени диви кози от Швейцария (Spiridonov and Genov, 1997; Бедров, 1999 и др.). Според Бедров (1999) са внесени 15 женски и 1 мъжка диви кози, а през 1978 г. са транспортирани 2 мъжки от Девин, но единият умира. Според Genov and Massei (1989), осем диви кози са внесени от Австрия, а по-късно са внесени 2 мъжки от девинската популация. Според официално писмо до НУГ от РУГ Пловдив (Изх.№ ЛР 03.15 от 20.01.2006) през 1978 г. от Швейцария са внесени 11 женски и 2 мъжки диви кози. Поради стерилност на интродуцираните (от Швейцария) мъжки диви кози, са внесени 2 мъжки от развъдника в Девин и 1 от Рила (м. Съръ гьол). Въпреки че има известно разминаване в данните, факт е, че в края на 70^{те} години са внесени 13-15 диви кози от алпийския подвид с преобладаване на женските.

През 30^{те} години на ХХ век диви кози са ловувани в м. Червената стена (сп. "Ловец", 1936), а в писмо за "обособяване на нови горски резервати..... обект Карамуш, Лъки" (Държ. архив Смолян, фонд 951, опис №2, арх.ед. 62) се посочва, че районът се обитава от диви кози. Според възрастни ловци и служители на НУГ от района, преди интродукцията през 1977 г. диви кози са се срещали само на Червената стена и около р. Сушица. Макар и с ниска численост и вероятно с ниска хетерозиготност балканският подвид се е срещал тук преди реинтродукцията. Транспортирани са също и мъжки индивиди от Родопите и Рила. В резултат на това от двата подвида се създава хибридна и по-жизнена популация с по-висока хетерозиготност, която достига 230-250 индивида през 1994 г. (Бедров, Г. 1999). Контролна таксация от 13.12.2005 г. потвърди наличието на 220-300 диви кози в ДДС "Кормисош" и съседните територии, като козите през последните години заемат нови местообитания в станцията и в съседните лесничейства. Тази популация не може да се приеме за изолирана и обмен на индивиди (най-вероятно млади странстващи) със сигурност е осъществяван. В съседното на ДДС "Кормисош" ДЛ "Хвойна", 20 диви кози са отчетени през 1966 г. (Държ. архив Смолян, фонд 854, опис №2, арх.ед. 9). Находището в ДЛ "Хвойна" е на около 30 км западно от находището в Кормисош и приблизително на същото разстояние от Девинското находище. Ако беше абсолютно изолирано вероятно нямаше да оцелее до сега, заради численост под биологическия минимум (инбридинг и др.).

Необходими са допълнителни проучвания да се разбере каква е степента на хибридизация с алпийския подвид на Лъкинската субпопулация и останалите родопски субпопулации. Двата подвида са разделени на базата на разлики в реда на зъбите на горната челюст и характеристики на рогата (Kryštufek et al., 1997). Изследванията трябва да включват краниометрични измервания и ДНК анализ.

Значимост: значителна / локална

3. ПРИРОДОЗАЩИТЕН СТАТУС, ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И ОПАЗВАНЕ НА ВИДА И ОБИТАВАНИТЕ ОТ НЕГО МЕСТА И МЕСТООБИТАНИЯ

3.1. Законов статус

3.1.1. Национално законодателство

Според промените в Закона за биологичното разнообразие (ДВ, Бр.88 от 4.11.2005г.) балканската дива коза попада в Приложение 2 и Приложение 3. Според чл. 38 (1) за животинските видове от Приложение 3 се забраняват:

1. всички форми на умишлено улавяне или убиване на екземпляри с каквито и да е уреди, средства и методи;

2. преследване и обезпокояване, особено през периодите на размножаване, отглеждане на малките, презимуване и миграция;

5. вземане на намерени мъртви екземпляри;

6. притежаване, пренасяне, превозване, изнасяне зад граница, търговия и предлагане за продажба или размяна на взети от природата екземпляри;

7. препариране, притежаване, излагане на публични места, пренасяне, превозване, изнасяне зад граница, търговия и предлагане за продажба или размяна на препарирани екземпляри.

Според § 75 на Закона за биологично разнообразие "Забраните по чл. 38 за видовете дива коза и европейска дива котка влизат в сила от датата на влизането в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз" – 01.01.2007г.

Видът е включен в Червената книга на Р. България в категорията "застрашен".

Според сега действащото законодателство дивата коза е ловен вид от Приложение 1 на Закон за лова и опазване на дивеча. Ловуването в националните паркове е забранено.

Според чл. 74 на ППЗЛОД, ловуването на **дива коза**, алпийски кози, тибетски як и глухар се извършва по линия на организирания ловен туризъм или с научноизследователска цел с разрешение, издадено от началника на Националното управление по горите.

3.1.2. Международно законодателство

Балканската дива коза е включена в Приложение 2 на Европейската директива за опазване на местообитанията (Директива 92/43), която изисква строга защита на вида и обявяването на територии със специален режим на защита (мрежата Натура 2000), а също и в Приложение 4 – растителни и животински видове от интерес за общността, които изискват строга защита.

Включена е в Приложение III на Бернската конвенция, ратифицирана от България на 25.01.1991 г., в сила от 01.05.1991 г., обн. ДВ бр.23/10.03.1995 г.

3.2. Опазване и управление на популацията на вида у нас

3.2.1. Институционални отговорности за опазване и управление на дивата коза в България

3.2.1.1. Национални паркове и резервати

Независимо от обширните територии, по отношение популациите на едри бозайници в националните паркове не съществуват условия за функциониране на напълно самостоятелни, естествени, самоподдържащи се системи. Всички диви растителни и животински видове, срещани на териториите на националните паркове, са предмет на опазване, независимо дали са защитен вид или не. Сред тях е и дивата коза. Парковете са разделени на определен брой паркови участъци, всеки от които от своя страна се разделя

на определен брой охранителни участъци. Всеки охранителен участък се охранява от един служител "Паркова охрана и контрол". В националните паркове ловът е абсолютно забранен и всяка такава проява е браконьерска и в нарушение на Закона за защитените територии.

Един от основните методи за опазване на дивата коза е популяризирането на вида сред местните общности. След създаването на паркова администрация започна целенасочена дейност за използване на парковете за образователни цели както сред децата, така и сред по-широк кръг от населението. Винаги е имало учители ентузиастични, които са водили деца в парка с цел природозащитно образование.

Във връзка с управлението на популацията на дивата коза от 1999 г. в НП "Централен Балкан", а от 2001 г. и в НП "Пирин" се организират и провеждат ежегодни таксации – пролетна и есенна. В НП "Рила" от 2000 г. се организират и провеждат ежегодни пролетни, а от 2002 г. и есенни таксации. Парковите служители извършват неколкодневни едновременни наблюдения във всички известни местообитания на вида. В резултат на извършвания мониторинг ДНП разполага с база данни относно численост, полова и възрастова структура.

През 2001 г. е разработен План за действие за опазване и възстановяване на дивата коза в района на Национален парк "Централен Балкан" (Гънчев, 2001), чиято цел е да се направи обхванат анализ на причините за ниската численост на запаса от дива коза в парка, както и да се набележат основните параметри и мероприятия за нейното бъдещо стопанисване, охрана и възпроизводство. Планът включва методика за таксирание на запасите, която ползват и НП "Рила" и НП "Пирин". С него са набелязани конкретни мерки за снижаване негативните фактори и подобряване условията за съществуване на дивата коза в НП "Централен Балкан". На същия принцип е разработена методика и за НП "Пирин". За подпомагане състоянието на козата, дирекциите на парковете извършват поддържащи дейности – осигурява се каменна сол в местообитанията на вида. Освен за осигуряване нуждата им от минерали в организма, тази дейност се извършва с цел дивите кози да се задържат максимално в териториите на парковете, където достъпът на браконьерите е по-труден.

Основната информация, която се подава за обработка в дирекциите на парковете, се събира от служителите "Паркова охрана и контрол" (парковите рейнджъри). Тя съдържа брой наблюдавани животни, възраст, пол и място на наблюдение. Не винаги обаче е възможно да се определи възрастта и пола на животното. Основна причина за това често е далечното разстояние и недобрата екипировка за водене на наблюдения на служителите. Парковите дирекции разполагат с различен брой експерти "Биоразнообразие", които обработват първоначално подадената до тях информация. Събраните и обработени данни могат да дадат информация на ниво брой, състояние и структура на популацията. За по-специфична информация, като биология на вида, определяне на подвидови принадлежности, генофонд и наличие на инбридинг, заболявания и израждане на популацията, е необходимо възлагане на дейности от този род на външни тесни специалисти.

3.2.1.2. Структури на НУГ

Извън националните паркове дивата коза се стопанисва от структурите на НУГ (ДДС и ДЛ). В ДДС според лесоустройствените и ловоустройствени проекти се подготвят дивечови котли, листник за зимата и солища. Има добре работеща охрана. Ползването се осъществява според ловоустройствени проекти и планове за ползване по линията на ОЛТ.

Диви кози се срещат в следните държавни дивечовъдни станции и държавни лесничейства:

- РУГ Смолян - ДДС "Извора", ДЛ "Мугла" и ДЛ "Смолян", ДЛ "Девин", ДЛ "Борино", ДЛ "Триград", ДЛ "Широка Лъка", ДЛ "Михалково", ДЛ "Хвойна", ДЛ "Славейно"*;
- РУГ Пазарджик - ДДС "Борово", ДДС "Родопи", ДДС "Широка поляна" и ДДС "Чепино", ДДС "Ракитово";
- РУГ Пловдив - ДДС "Кормисош", ДЛ "Кричим", ДЛ "Асеновград"*; РУГ София - ПП "Витоша", ДЛ "Костенец".
- РУГ Кюстендил - ДДС "Витошко-Студена" (ПП "Витоша"), ПП "Рилски манастир".

* по-голяма част от териториите на ДЛ "Асеновград" и ДЛ "Славейно", обитавани от диви кози, са отдадени в ловностопанско отношение на ДДС "Кормисош", гр. Лъки.

3.2.1.3. Ловно рибарски дружества

Извън ДДС козите местообитания попадат в държавните и предоставените ловни райони, където интензивността на мероприятията е по-ниска и като цяло нивото на браконьерство и безпокойство е по-високо.

Част от популациите попадат на територията на ловно рибарските дружества. ЛРД "Сокол", Смолян изключва през 2001 г. 440 ха от ловната си територията, като развъдник за диви кози.

3.2.2. Опазване на места и местообитания

Три от четирите български субпопулации кози се опазват в Националните паркове "Централен Балкан", "Рила" и "Пирин" и включените в тях резервати. За опазване на отделни находища на родопската субпопулация резерватите "Купена", "Дупката" и защитените местности "Караджов камък" и "Струилиця".

България още няма обявени защитени зони от Европейската мрежа Натура 2000. Популациите в Централен Балкан, Рила, Пирин и Витоша попадат в териториите на предложените едноименни защитени зони. По-голяма част от находищата на диви кози в Родопите попадат в потенциални Натура 2000 места.

3.3. Режим на ползване на дивата коза

По-голяма част от местообитанията на дивата коза у нас попадат в Националните паркове "Рила", "Пирин" и "Централен Балкан", където ловът е забранен.

Извън защитените територии дивата коза се стопанисва според 10 годишни ловоустройствени проекти. Проектът включва определяне на дивечно-пригодната площ на вида и бонитиране на местообитанията. След бонитирането се определя допустимият запас за съответното местообитание, изготвят се таблици за перспективното развитие на дивеча до достигане на желаната полова и възрастова структура. При достигане на допустимия запас се определя ползването, като се имат предвид зимните естествени загуби и загуби от браконьерство.

С промените в ЗБР дивата коза ще стане защитен вид от датата на влизането в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз. Според сега действащото законодателство дивата коза е ловен вид от Приложение 1 на Закона за лова и опазване на дивеча (ДВ). Според чл. 74 на ППЗЛОД ловуването на дива коза се извършва по линия на организирания ловен туризъм или с научноизследователска цел с разрешение, издадено от началника на Националното управление по горите.

3.4. Реинтродукции на Витоша

В миналото дивата коза се е срещала на Витоша. Не е ясно кога точно видът е изчезнал от планината, но през последните стотина години са наблюдавани много рядко само единични индивиди, най-вероятно идващи от Рила. Намалването на дивеча и домашните животни на Витоша през последните петнадесет години води до влошаване на състоянието на пасищата и много от подходящите местообитания за едър дивеч остават неизползваеми.

По тези причини през 2002 г. ДДС "Витошко-Студена", ДПП "Витоша" и Сдружение за дива природа "БАЛКАНИ" започнаха проект за възстановяване на балканската дива коза на Витоша.

През 2002 г., след като бе изградено размножително заграждение с площ 300 дка, започна уловът и пренасянето на диви кози от Родопите. За улова бяха използвани различни методи – пушка за упояване, мрежи и др. Улавянето на живи диви кози е доста труден процес. Само за 2005 г. за 114 теренни дни (ангажирани поне 2 души) бяха

уловени 10 диви кози, от които 4 транспортирани на Витоша. Общо досега на Витоша са докарани 16 диви кози, установено е раждането на 12 ярета.

3.5. Значението на дивата коза като обект за екотуризъм

Приемането на НП "Централен Балкан" и НП "Рила" в системата на PAN Parks постави началото на развитието на един нов туризъм, т.нар. екотуризъм. Този вид туризъм има за задача основно да ангажира местните общности около парковете с опазване на биоразнообразието, провеждане на екоучилища и привличане на туристите с представяне на местни занаяти, традиции, обичаи и не на последно място местни видове диви животни и растения. Като начало за пряк досег с дивата природа започна изграждането на специализирани маршрути – екопътеки, чиято цел е да покаже богатството на видове, сред които и дивата коза. Такава е например откритата през 2005 г. екопътека "Бели Искър" в НП "Рила", от която се наблюдават местообитанията на дивата коза, както и много често и отделни индивиди и групи от по 3-4 животни. Видът привлича предимно туристи, занимаващи се с наблюдения и фотографирание на диви животни, както и много чужденци. Може да се каже, че като туристически обект за наблюдение, дивата коза е един от основните видове, обитаващи националните паркове.

3.6. Ролята на досегашното стопанско ползване като фактор за опазване на вида

Родопската субпопулация обитава предимно териториите на ДДС и ДЛ (отдадени територии на ловно-рибарски дружества и държавни ловностопански райони). Тази популация е много по-уязвима от популациите в националните паркове поради наличието на множество населени места, пътна мрежа и фрагментираността на отделните находища. Въпреки това числеността на дивата коза в Родопите през последните 15 години е стабилна и дори се увеличава. Проведените контролни таксации през декември 2005 г. показват, че въпреки ползването в ДДС, запасът е 10-15/100 ха, което е най-високата плътност в страната. Регламентираното ловуване се компенсира с мерките срещу браконьерството, опазването и подобряването на местообитанията. При тези условия и сравнително високия размножителен потенциал на вида, ползването не оказва негативно влияние върху популациите. Липса на ползване при висока плътност води до намаляване на прираста (т. 1.2.2) и по-големи естествени загуби. При планирано ползване, което следва естественото развитие на популацията, част от извадените индивиди биха загинали по естествени причини в недалечно бъдеще, т.е. разумното ползване, базирано на мониторинг с научно признати методи, не оказва трайно негативно въздействие върху популацията. Дори и в страните от ЕС при липса на ползване се увеличава многократно браконьерството. При незаконния лов няма информация за броя, пола и възрастта на отстреляните индивиди, както и за времето на ловуването, което може да има крайно негативно въздействие върху вида.

Балканската дива коза е желан ловен обект (обикновено търсенето превишава предлагането) със сравнително висока цена и от особена важност за ДДС, където се среща. Ловуващи на дива коза, отстрелват и други видове (сърна, дива свиня), а като се прибавят и услугите, приходите от диви кози са около половината от приходите от ловците, избрали съответната ДДС основно заради балканската дива коза. Всичко това мотивира местните структури разумно да управляват популацията и местообитанията.

В ДДС "Извора" с площ около 6 000 ха за последните 10 години приходите само от отстрел на кози са 269 125 лв., а общият приход от същите ловци, ловували на диви кози с включени услуги и други видове дивеч, е около половин милион лева (477 387 лв.). Средно годишно са отстрелвани 10.8 диви кози (6-15). При контролната таксация на 07.12.2005 г. числеността на диви кози в ДДС "Извора" е 230-280 индивида. Ако приемем, че последните 10 години числеността е била 200-280 индивида, то годишният отстрел е вариал между то средното ползване (10.8 бр.) е 3.9 % - 5.4 % от популацията. Въпреки ползването, плътността на дивата коза тук е най-висока в страната. Нивото на браконьерство в ДДС "Извора" е ниско и практически не оказва влияние. През последните 15 години диви кози се саморазселват в териториите на съседните лесничества и ловни дружества. На някои места плътността им е все още ниска, основно заради

браконьерство. След разрешаване на ползването на диви кози в съседното ЛРД "Девин", дружеството ползва вида по линията на организирания ловен туризъм. Приходите от тази дейност мотивират членовете му да опазват вида и незаконния отстрел намалява многократно.

Диви кози се ловуват и на територията на ЛРД "Сокол" Смолян, което изключва през 2001 г. от територията си за лов на дива свиня 440 ха за развъдник на диви кози. Достигнат е допустимият запас и годишно се ловуват законно 2-3 диви кози. Въпреки приходите и законния отстрел, на кози се браконьерства по време на лов на дива свиня (т. 2.2.2.1.1.), но наличието на плътност, близка до допустимия запас, показва, че браконьерството тук не е лимитиращ фактор.

Пълна забрана на лова на диви кози (както се предвижда, според последните промени в ЗБР и директива 92/43 ЕЕС) би довела до загуба на интерес към вида и увеличаване на незаконното ловуване и влошаване на местообитанията. Въпреки пълната забрана за лов на диви кози в Гърция и много незаети подходящи местообитания, видът не е увеличил числеността и ареала си през последните 20 години. Според д-р Haritakis Papatsoannou, един от основните лимитиращи фактори е браконьерството. Няма причина да мислим, че в България би било различно, напротив, това би довело до намаляване на числеността и плътността на дивата коза в ДДС и около тях и би имало много негативни последици върху дългосрочното оцеляване на подвидът у нас.

4. ЦЕЛИ НА ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ДИВАТА КОЗА

4.1. Главна цел

Възстановяване и опазване популацията на балканската дива коза и местообитанията ѝ в България. Популацията на вида през следващите 10 години да достигне численост от минимум 5 000 индивида в страната.

4.2. Второстепенни цели

- Значително да се намали браконьерството на вида.
- Да се осигури устойчиво ползване и управление на вида.
- Да се осигури опазването и законовата защита на ключовите места и местообитания на вида.
- Да се създаде качествена основа на база данни и ГИС модел, за интегриран анализ и вземане на управленски решения за опазване популациите на вида и ключовите му места и местообитания.
- Да се интегрират целите на настоящия План в национални и регионални секторни стратегии, планове, програми, проекти и политики за територии, където се срещат диви кози и такива за опазване на биологичното разнообразие.
- Да се координира работата и обмена информация между заинтересованите институции и организации на национално и международно ниво за ефективно опазване на балканската дива коза.
- Да се оптимизира ефектът при планиране и прилагане на мерки за опазване и устойчиво управление на вида на база научно достоверни данни.
- Да се запази генетичната чистота на местния подвид и да се осигури ефективен генетичен обмен между популациите му.
- Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи относно биологията, екологията, разпространението, природозащитния статус и значението на вида, и да се изостри чувствителността на обществото към проблемите, свързани с опазването му.

5. НЕОБХОДИМИ ДЕЙНОСТИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ВИДА И НЕГОВИТЕ МЕСТА И МЕСТООБИТАНИЯ

5.1. Законодателни

5.1.1 Въвеждане на регламентирано ползване на вида по реда на изключенията при растящи или достигнали минимален запас за ползване популации, чиято численост е потвърдена с контролни таксации от независим преброители. Ползването да се осъществява на квотен принцип на база планове, съобразени с препоръките на работната група по Кухорогите към Световния съюз за защита на природата (IUCN Caprine working group).

В ППЗЛОД да се детайлизира редът за ловуване на диви кози, съгласно препоръките на настоящия План за действие.

Цел: Да се осигури устойчиво ползване и управление на вида извън защитените територии чрез силна подкрепа и ангажиране на ловната общност.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Успешно приложен квотен механизъм за устойчиво ползване, водещ до увеличаване на числеността на дивата коза в България. Достигната е оптимална плътност и разширяване на ареала в местообитанията извън ЗТ, реализиран редовен мониторинг на вида, разработени и приложени годишни планове и доклади за ползването.

5.1.2 Законово регламентиране на регистрацията на добити досега трофеи с доказан произход след заплащане на съответна такса за регистрация.

Регистрацията да бъде възможна само следващите 6 месеца след приемането на Плана.

Възможността за регистрация да се популяризира широко в медиите.

Цел: Ограничаване на браконьерството на вида за добиване и излагане на трофеи.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Създадена база данни на трофеите и регистрирани трофей.

5.1.3 Криминализиране по реда на чл. 278в, ал. 4 от Наказателния кодекс на незаконния лов на диви кози

Цел: Засилване на наказателната отговорност и намаляване на незаконния отстрел на диви кози.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Дивата коза и мечката са включени към текста на ал. 4 на чл. 278в на Наказателния кодекс.

5.1.4 Промяна на чл. 67, ал. 4 от Закона за биологичното разнообразие с оглед възможност за забрана на внос на подвидове и произходи.

Цел: Да се предотврати генетично замърсяване с други подвидове.

Важност: Значителна

Спешност: Спешна

Индикатори за успех: Към текста на чл. 67, ал. 4 се добавя думата "подвидове".

5.1.5 Изменение и допълнение на ЗЛОД за регламентиране отговорностите на ловните дружества за груби нарушения при групов лов и редовни нарушения на ЗЛОД, ЗЗТ и ЗБР.

Предвиждане на санкции на дружествата, включително и лишаване от право на лов в ловностопанския район за 1 година, при констатиране на нарушения по време на групов лов или неизпълнение на настоящия План и свързаните с него нормативни документи и ловоустройствени проекти.

Цел: Да се прекрати незаконния лов на дива коза по време на лов на други видове.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: В глава "Административни нарушения" на ЗЛОД е добавен текст за наказания на дружества за нарушение при групов лов, както и при системно неспазване на ЗЛОД от членове или от самото дружество.

5.1.6 Включване в ЗЛОД (Раздел IV, Глава "Стопанисване на дивеча"), ППЗЛОД (Глава IV "Стопанисване и опазване на дивеча") и Наредбата за ловоустройство, на забрана за изграждане на биотехнически съоръжения за дива свиня (калища, подхранване) в радиус от 500 м около ключовите местообитания за дива коза, тъй като при изкуствено увеличаване плътността на дивата свиня, видът безпокои дивите кози и влошава местообитанията им.

Цел: Да се ограничи безпокойството на вида при изграждане и използване на ловностопански, биотехнически съоръжения в и около ключови местообитания.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Промяна на нормативната база

5.1.7 Забрана за носене на гладкоцевни и нарезни пушки (карабини), арбалети и лъкове в националните паркове и резервати.

Забраната да важи както за готово за стрелба оръжие (извън калъф), така и за разглобено оръжие или части от такова, съхранявани и/или транспортирани законно. Забраната да е в сила както за лично, така и за служебно оръжие за охрана; да се разреши използване само на късо нарезно оръжие (пистолет) за нуждите на охраната.

Цел: Да се ограничи незаконният лов в защитените територии.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Регламентирани забрани в ЗЗТ и/или ЗКВООБ за носене на оръжие в защитените територии и завишени наказания при нарушения.

5.2. Политики

5.2.1 Националният план за действие за дивата коза да бъде интегриран адекватно в Националния план за опазване на биологичното разнообразие.

Цел: Включване на дейностите от Плана в приоритетите на НСЗП и осигуряване на адекватното му финансиране.

Важност: Значителна

Спешност: Средно срочна

Индикатори за успех: Приоритетни дейности от настоящия План са интегрирани в Националния план за опазване на биологичното разнообразие и адекватно финансирани.

5.2.2 Създаване на междуетатна работна група със Заповед на Министъра на МОСВ и с представители на НУГ, МОСВ, БАН, ловни и природозащитни НПО за мониторинг изпълнението на Плана, планиране и одобряване на годишните квоти за отстрел, приемане на годишните отчети и изготвяне на годишни програми на базата на настоящия План за действие, включващи:

- Планиране на годишни мониторингови дейности, свързани с определяне и отчитане на основните популационни показатели;
- Планиране на годишните дейности за опазване и възстановяване на местообитанията;
- Годишни дейности, свързани с ползването на вида;
- Годишни дейности, свързани с реинтродукция на вида;
- Дейности, свързани със запазване на генетичната чистота на балканския подвид;
- Срокове и отговорни институции за изготвяне изпълнение на годишната програма;
- Срокове и отговорни институции за отчет за изпълнението на годишната програма;
- Други приоритетни дейности.

Годишните програми трябва да гарантират изпълнението на настоящия План.

Цел: Да се прилагат координирано общоприетите дейности между различните институции.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Организиран и проведен минимум 3 работни срещи на междуетатната работна група, в рамките на които са разработени и одобрени годишните планове, планирани и одобрени годишните квоти за отстрел, разгледани и одобрени годишните отчети.

5.2.3 Интегриране на мерки за намаляване на незаконния лов на дива коза в цялостната стратегия и годишните планове за контролни дейности на НУГ и РУГ.

Цел: Да се осигури максимално ефективен теренен контрол и превенция срещу незаконния лов на диви кози.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Включени конкретни мерки за контрол и превенция на незаконния лов в стратегиите и годишните планове на НП и НУГ.

5.2.4 Провеждане на семинари в рисковите райони с представители на ДЛ, ДДС, НП, ПП, СЛРБ, РИОСВ, МВР и прокуратурата.

Цел: Да се обучат служители и съгласуват мерките срещу незаконния лов на диви кози.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Проведени минимум пет семинара годишно в рискови райони и обучени служители.

- 5.2.5** Включване на спешни и приоритетни мерки за опазване на дивата коза в годишните планове на НП "Рила", "Пирин" и "Централен Балкан", ПП "Витоша", "Българка" и "Рилски манастир", РИОСВ - Смолян, Пловдив, Пазарджик и др.

Цел: Да се интегрират целите на настоящия План в плановете за управление на защитени територии, в които се срещат диви кози.

Важност: Значителна

Спешност: Средносрочна (постоянна)

Индикатори за успех: Всички годишни планове за дейности на защитени територии включват адекватни мерки за опазване на дивата коза, предвидени в настоящия План.

- 5.2.6** Интегриране на настоящия План за действие в лово и лесоустройствените проекти и програми, както и на годишните планове в плановете за ползване.

Цел: Да се съгласуват целите и дейностите на настоящия План с тези, заложи в лесо и ловоустройствените проекти.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Лово и лесоустройствените проекти на местно ниво включват приоритетни мерки за опазване на дивата коза, предвидени в настоящия План.

- 5.2.7** Актуализиране регионалните планове за действие на териториите на трите национални парка и създаване на такъв за Родопите на ниво популации.

Цел: Да се анализират специфичните условия и проблеми за предприемане на конкретни мерки за опазване на локалните популации.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Разработени регионални планове

5.3. Преки мерки за защита на места и местообитания

- 5.3.1** Обявяване на приоритетни местообитания на дивата коза като Natura 2000 места.

Цел: Да се осигури опазването и устойчивото управление на ключовите местообитания на вида.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Минимум 80 % от местообитанията на вида са включени в защитени зони на Natura 2000.

- 5.3.2** Обявяване на биокоридори между ключови популации: Витоша – Рила – Пирин, Рила – Родопите, както и отдалечените находища в Родопите и Стара планина.

Цел: Да се осигури генетичния обмен между популациите.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Обявени и включени в мрежата НАТУРА 2000 биокоридори между отделните находища на вида.

- 5.3.3** Обявяване на приоритетни места и местообитания на дивата коза като защитени територии по смисъла на ЗЗТ. Да се изгради мрежа от защитени територии по

северната граница на гръцкия Природен парк "Родопи", чиято основна цел да бъде осигуряване опазване на трансграничната популация на диви кози и осигуряване на три коридора през общините Рудозем, Смолян и Девин (ЗМ "Циганско Градище", ЗМ "Герзовица" и ПЗ "Кози скали").

Цел: Да се съхранят ключовите територии на вида

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Обявени минимум 50 % от ключовите за вида територии за ЗТ

5.4. Преки мерки за опазване на вида

- 5.4.1** Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на ловни дружини, ловуващи в (или в близост до) местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР и РИОСВ.

Цел: Да се прекрати незаконният лов на дива коза по време на ловуване на други видове дивеч.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Реализирани определен брой изненадващи проверки. Заловени и санкционирани нарушители.

- 5.4.2** Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на туристически хижи, хидротехнически съоръжения (охрана на язовири) в близост до местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР, РИОСВ, съвместно с НПО.

Цел: Да се прекрати незаконния лов на дива коза от ведомствени служители и хижари.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Реализирани определен брой изненадващи проверки. Заловени и санкционирани нарушители.

- 5.4.3** Засилени охранителни мерки в ключовите местообитания.

Цел: Да се повиши превенцията и ограничи максимално браконьерството.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Интензивността на проверките в териториите с лесен достъп и през месеците октомври и ноември е повишена с 50 %. Брой заловени нарушители и предотвратени опити за браконьерство.

- 5.4.4** При доказано генетично повлияване от алпийска дива коза на субпопулацията от Кормисош да се разработи програма за засилен отстрел на мъжки от тази субпопулация и разселване на мъжки от местната популация с оглед постепенно генетично поглъщане на алпийските гени.

Цел: Опазване генетичната чистота на вида.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Разработена и приложена програма, която да осигури възстановяване на оригиналния генотип в дългосрочен период.

- 5.4.5** Изготвяне и подържане на национална база данни от МОСВ за организиране и провеждане на незаконен лов, както и търговия с незаконно придобити трофеи. Необходимо е базата да съдържа информация за разкритите и предотвратени опити за браконьерство, търговия с незаконно добити трофеи или излагане на такива на обществени места, проведените следствени и наказателни дела, лична информация за браконьерите и т.н.

Цел: Да се установят организирани канали за нелегален ловен туризъм и неблагоприятни за вида популярни браконьерски практики.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Изготвена, периодично обновявана и анализирана база данни. Оказана помощ на следствени и съдебни органи за доказване на рецидиви, в резултат от анализа на базата данни.

- 5.4.6** Разработване и прилагане на ефективна система за (финансово) стимулиране на контролните органи или местни жители, които участват в залавянето на браконieri или подават информация за тях. Необходим е бюджет от 50 000 лева на година за награди от 1000 лв. за съставен акт и 500 лв. за информатор.

Цел: Да се стимулира повишаването на контрола и превенцията върху незаконния отстрел на местно ниво.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Нараснал процент на заловени браконieri от контролните органи и в резултат на подадени сигнали от местни жители.

- 5.4.7** Организиране на редовни съвместни проверки от представители на МОСВ, НУГ, МВР и прокуратурата за незаконни трофеи на диви кози и други ловни и защитени видове по обществени заведения и частни домове.

Цел: Да се намали браконьерския отстрел с цел незаконно излагане на трофеи, като атракция.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Липса на изложени препарати в обществени заведения

- 5.4.8** Отклоняване на маркирани/туристически пътеки и забрана на горскостопански мероприятия в ключовите места и местообитания и в непосредствена близост до тях през размножителния период на вида (април, май, юни). Важните места за размножаване заемат малка площ от територията на ДЛ (ДДС) и включват скалисти терени с голям наклон и нисък запас на дървесина. В същото време честото безпокойство през този период води до висока смъртност на приплодите.

Цел: Да се намалят загубите от безпокойство през размножителния период.

Важност: Средна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Временно прекратен достъп до ключови места и маркирани/туристически пътеки в защитените територии през размножителния период (април – юни). Въведена забрана за горскостопански дейности в ключовите за размножаване места на вида през този период. Предвидените ограничения и забрани са включвани в ЛУП по места.

5.4.9 Намаляване числеността на подивели кучета в ключовите местообитания на вида, включително и в НП.

Цел: Да се елиминира влиянието на подивели кучета, особено в ключовите за вида места и местообитания, разположени в близост до хижи, населени места и сметища.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Липса на подивели кучета, а на пастирските поставени спъвалки.

5.4.10 Ограничаване пашата на домашни животни в ключовите местообитания.

Цел: Да се ограничи конкуренцията при висока концентрация на домашни животни (кози) и превенция за пренасяне на заразни болести от домашните животни.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Регламентирана забрана за паша в ключови местообитания и планове за допустим брой/ха домашни животни в останалите местообитания.

5.4.11 Реинтродукция на вида в подходящи местообитания във Витоша, Западна и Източна Стара планина, Природен парк "Врачански Балкан", в подходящи, но незаети местообитания в Родопите и др.

Цел: Възстановяване на вида в миналите му местообитания и постигане на оптимална плътност за страната.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Минимум една успешна реинтродукция до 2012 г.

5.4.12 Внасяне на диви кози в малки и изолирани популации при констатиран инбридинг

Цел: Да се предотврати инбридинга в рамките на малки и изолирани популации.

Важност: Неизвестна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Установени популации, за които опасността от инбридинг е значителна и внесени оптимален брой индивиди за обогатяване на генотипа им и свързване на изолираните популации.

5.4.13 Създаване и управление на национална база данни при НУГ за трофеите от дива коза, регистриране на всички трофеи от вида в базата с протокол за оценка по СИС и снимка. Поставяне на холограмен стикер с уникален номер, съвпадащ с протокола за оценка на трофея по СИС, на всеки регистриран трофей. Базата данни да е достъпна за проверки от контролните органи (МВР, МОСВ, НУГ).

Цел: Предотвратяване на незаконната търговия с трофей и по-ефективен контрол.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Създадена база данни при НУГ и регистрирани трофеи.

5.4.14 Поставяне на детектори за регистриране на изстрел с GSM модул в ключови местообитания.

Цел: Ефективно противодействие срещу незаконния отстрел.

Важност: Средна
Спешност: Постоянна

- 5.4.15** Създаване на подвижна група за трите национални парка и резервати, която да прави внезапни проверки без знанието на служителите по парковете.

Цел: Ефективно противодействие срещу незаконния отстрел.
Важност: Средна
Спешност: Постоянна

5.5. Мониторинг и научни изследвания

- 5.5.1** Включване на методика за мониторинг на дивата коза (Приложение 1) в НСМБРБ. Нуждата от подобна методика е породена от използването на различни методи за таксация в различните структури. По-важно е да се определи не точния брой на животните, а динамиката на популацията. За определяне на динамиката е най-добре да се използва единна методика, за да могат данните от различните места и през различните години да са сравними. На местата, където се разрешава квота за отстрел, таксации да се извършват от независими преброители и да се реализират минимум един път на 4 години, като се таксират цялата популация.

Цел: Да се определят и следят популационните параметри на дивата коза в България по единна методика и критерии.

Важност: Висока
Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Създадена и ефективно прилагана методика, включена в НСМБРБ. Изготвена и периодично обновявана национална база данни, включваща резултатите от мониторинга.

- 5.5.2** Провеждане на контролни таксации по утвърдената методика и с независими преброители на всеки 3 години, както и при съмнения за некоректни данни при планиране на ползването.

Цел: Ревизиране на получените данни от годишните таксации и ефективно планиране годишната квота за отстрел.

Важност: Значителна
Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Организиран и проведен по приетата методика и съгласно планираните срокове контролни таксации. Изготвени протоколи и доклади с конкретни препоръки по таксациите.

- 5.5.3** Обучение на доброволци за провеждане на контролни таксации.

Цел: Да се осигури координация и повиши прецизността на контролните таксации на вида

Важност: Средна
Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Обучени минимум 15 доброволци годишно

- 5.5.4** Подготовка и създаване на ГИС модел на обитаваните и потенциални местообитания на диви кози в България и национална база данни за дивата коза, включваща численост, разпространение, плътност, изследвания на здравния и генетичен статус.

Цел: Да се създаде широка основа за определяне на потенциалните местообитания на вида и интегриран анализ и вземане на управленски решения за поддържане на оптимално състояние на популационните параметри и здравния статус на вида. Формуляр за всеки отстрелян индивид и проби за ДНК анализ и ветеринарно медицински изследвания.

Важност: Средна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Разработен, тестван и доказано действащ модел. Създадена и периодично допълвана ГИС база данни до 31.12.2007 г. Получени формуляри и проби от всички отстреляни диви кози. Създадена база данни.

5.5.5 Определяне на степента на хибридизация чрез краниометрични изследвания и ДНК анализ на субпопулацията в района на ДДС "Кормисош".

Цел: Да се определи степента на хибридизация на вида.

Важност: Значителна

Спешност: Краткосрочна

Индикатори за успех: Реализирано проучване върху степента на хибридизация.

5.5.6 Проучване наличието и степента на инбридинг в рамките на малки и изолирани популации чрез ДНК анализ.

Цел: Да се оптимизира ефектът при планиране и прилагане на мерки за предотвратяване на инбридинга и повишаване виталността на популациите на база научно достоверни данни.

Важност: Значителна

Спешност: Краткосрочна

Индикатори за успех: Реализирано проучване върху степента на инбридинга

5.6. Международно сътрудничество

5.6.1 Обмен на информация и координиране на дейностите с международни организации и институции, работещи с дивата коза.

Цел: Да се обменя положителен опит за реализиране на мониторинга и прилагане на общи приоритети при управлението и опазването на популациите от дива коза.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Взето участие в поне 50 % от всички значими срещи за дивата коза и планинските копитни (*Caprinae*) в международен мащаб. Осъществена активна международна кореспонденция и обмяна на информация.

5.6.2 Трансгранично сътрудничество за прилагане на съвместни дейности по опазване и управление на общи популации от дива коза. Разработване на съвместни програми за опазване на дивата коза в Родопите (между Природен парк "Родопи" в Гърция и РУГ и РИОСВ Смолян). Разработване на съвместни програми с Гърция, Македония и Сърбия за потенциални реинтродукции в Славянка, Беласица, Западна Стара планина и др.

Цел: Да се опазят и управляват ефективно трансграничните популации от дива коза като общо богатство.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Реализирани съвместни дейности и проекти за опазване на балканската дива коза. Обявени минимум две трансгранични защитени територии за опазване на подвида.

5.7. Повишаване на осведомеността на различните целеви групи

- 5.7.1** Разработване, отпечатване и разпространение на диглянки, плакати, стикери за дивата коза и научнопопулярни статии в специализирани издания за различните целеви групи.

Цел: Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи.

Важност: Средна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Отпечатани и разпространени информационни материали - минимум 3 плаката с общ тираж 7000 броя, минимум 3 стикера с общ тираж 10 000 броя. Публикувани минимум 2 научнопопулярни статии годишно в специализирани издания.

- 5.7.2** Изготвяне и подържане на интернет страница за балканската дива коза, съдържаща богата информационно-образователна база от данни.

Цел: Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на широката общественост в глобален аспект.

Важност: Средна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Изготвена и периодично обновявана с нова информация интернет страница.

- 5.7.3** Организиране и провеждане на кампании за разясняване забраните за лов и носене на оръжие в НП и защитените територии, както и в предоставените ловни територии извън ловния сезон. Изготвяне и поставяне на информационни табла на входовете на националните паркове и в рамките на важните за вида местообитания с кратки текстове за природозащитния статус на вида и телефон за подаване на сигнали при забелязани нарушения.

Цел: Да се повиши превенцията и контрола върху незаконните посегателства срещу вида и осведомеността на местните общности и туристи за природозащитния статус и значението на вида.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Проведена минимум една кампания годишно в рамките на НП и ЗТ. Поставени информационни табла в ключовите за вида местообитания в цялата страна.

- 5.7.4** Информационна кампания за рекламиране на "зеления" телефон за забелязани браконieri от посетители в националните паркове.

Цел: Да се повиши превенцията и контрола върху незаконните посегателства срещу вида.

Важност: Значителна

Спешност: Постоянна

Индикатори за успех: Издадени и разпространение информационни материали на ключови места. Брой подадени и обработени сигнали, довели до залавяне на нарушители. Доклад за ефективността на кампанията.

5.7.5 Изготвяне на печатно издание с настоящия План за действие.

Цел: Да се популяризира Планът и повиши осведомеността на различните целеви групи.

Важност: Значителна

Спешност: Краткосрочна

Индикатори за успех: Издаден План за действие в тираж не по-малък от 1000 бр.

6. РЕЖИМИ И НОРМИ НА ЗАЩИТА И ПОЛЗВАНЕ

6.1. Режим на забрана на лова на дива коза

Дивата коза е защитен вид включен в Приложение III към чл. 37 на Закона за биологичното разнообразие.

Както бе посочено, въпреки че видът е по-уязвим в Родопите, отколкото в Алпийската зона на националните паркове, популацията там е стабилна и увеличава числеността и ареала си (т. 1.1.3.).

За дългосрочното оцеляване на вида е необходимо да се мотивират и въвлекат местните общности и заинтересовани страни (ловни сдружения, структури на НУГ и др.). Ако определени биологически и социални условия са изпълнени, дивите кухороги са възобновим ресурс и могат да бъдат ползвани устойчиво (Wegge, 1997). При планово ползване, смъртността при лова до голяма степен компенсира загубите, които иначе биха настъпили по естествени причини. Това означава, че естествената смъртност и прираста зависят от плътността, и смъртността, причинена от регламентирано екстензивно ловуване, не оказва значително влияние на размера на популацията. Идеалният случай е да бъдат извадени животни непосредствено преди да умрат по естествени причини, което на практика почти никога не може да се случи. Затова квотите трябва да са по-ниски от прираста и да не превишават 8 % от популацията при достигнат оптимален запас.

Ползването да се осъществява по реда на изключенията чл. 48 на ЗБР и Наредба №8/12.12.2003 г. за реда и условията за издаване на разрешителни за изключенията от забраните, въведени със ЗБР за животински и растителни видове от Приложение 3, за животински видове от Приложение 4, за всички видове диви птици, извън тези от Приложение 3 и Приложение 4 и за ползване на неселективни уреди, средства и методи за улавяне и убиване от Приложение 5, издадена от министъра на околната среда и водите и министъра на земеделието и горите, обн. ДВ, бр. 4 от 16.01.2004 г.

За устойчив лов на дива коза е необходимо да са спазени следните условия:

6.1.1 Надеждена и научно обоснована система за мониторинг, одобрена от ИАОС и включена в НСМБР, като поне веднъж на 4 години се организира таксиране с независими преброители.

6.1.2 Наличен запас (плътност на популацията). Дивите кози обитават предимно терени, непригодни за земеделие и ниско-продуктивни горски насаждения (стръмни, скалисти терени). По тази причина дивите кози не нанасят значителни щети на стопанството и е целесъобразно терминът "допустим запас" да бъде заменен с термина "минимален запас за ползване". За да се допуска устойчиво ползване на дива коза, е необходимо минималният запас за ползване (плътността на субпопулацията) да бъде не по-малко от 3-5 диви кози/100 ха при различните бонитети (емкост на местообитанията). При налични резултати от допълнителни проучвания с научно обосновани методи изискванията за минимален запас за ползване могат да бъдат променени от работната група, но да не се допуска ползване при запас по-нисък от 2/100 ха.

- 6.1.3** Бонитиране (емкост на местообитанията). За определяне емкостта са необходими допълнителни проучвания и изготвяне на ГИС модел както на настоящите така и на потенциални местообитания. До изготвяне на ГИС модела, да се използва бонитирането от съществуващите ловоустройствени проекти и нормативни документи. След изготвянето на ГИС модела, при изготвяне на ловоустройствените проекти проектантите могат да предлагат изменения на модела на основа теренни проучвания.
- 6.1.4** Ловната квота по изключенията на ЗБР да се разрешава за популации, които са с плътност над минималния запас за ползване и имат минимум 15 % годишен прираст. Минималният размер на популация, за да бъде разрешено ползване в даден ловностопански район, е 30 диви кози. Съотношението при ползване е ♂:♀ 1:1. Не се допуска ползване по-голямо от 5-8 % от оценката за популацията, като трофейните мъжки представляват не повече от 30 % от планирания отстрел. Целта е поддържане на полово съотношение ♂:♀ 1:1 и разпределението на ползването по полове и възрастови групи зависи от структурата на популацията и се коригира при настъпили промени в реалната структура.
- 6.1.5** Работната група планира квотите за ползване на ниво популация при осъществени контролни таксации по методиката за мониторинг. Квотите за ползване в отделните административни единици (ДДС, ДЛ) се разпределят от работната група в зависимост от състоянието на вида в съответните единици, като сумата от всички индивиди за отстрел не може да превишава определената за популацията квота.
- 6.1.6** Ловен сезон. Трофейният лов на зрели мъжки преди и в началото на брачния период (октомври-ноември) води до невъзможност елитни индивиди да участват в размножаването. Поради тяхната липса не всички женски са оплодени и по-млади мъжки са допуснати до сватбуването. Младите мъжки след интензивно сватбуване отслабват и смъртността през зимата при тях става много по-висока от нормалната. Това води до разстроена полова структура с превес на женските, намален прираст и по-висока естествена смъртност при мъжките. Затова най-добрият период за трофеен лов е след края на сватбуването – през м. декември. В средата и края на зимата много от местообитанията не са достъпни и редовното безпокойство води до по-висока смъртност. Планираните за отстрел женски е по-добре да бъдат отстреляни преди брачния период. По тези причини:
- ловният сезон за мъжки диви кози е от 1 декември до 15 януари и от 10 април до 10 май
 - ловният сезон за женски диви кози е от 15 септември до 31 октомври
 - сезонът за улов на живи диви кози с цел разселване да е от 15 септември до 20 февруари.

6.2. Режим на хващане на живи индивиди с цел реинтродукции на други места

Всички реинтродукции на вида се одобряват от работната група след представяне на проекти за реинтродукция и пред-проектни проучвания (feasibility study). Годишната квота за разселване на диви кози заедно с годишното ползване (лов) не може да превишава 10 % от популацията. Разселените диви кози се маркират задължително с ушни марки и не подлежат на отстрел минимум 3 години, след транспортирането им.

6.3. Профилактичен отстрел на ранени индивиди

При наличие, такива индивиди се отстрелват целогодишно като част от годишната квота. При съмнения, работната група може да постави изискване за представяне на видео материали и/или снимки, като доказателство.

6.4. Селекционен отстрел на стари и изродени индивиди

При наличие на такива индивиди те се отстрелват приоритетно в годишната квота.

6.5. Средства, използвани за отстрел на индивидите

- Диви кози се ловуват само в присъствието на квалифициран ловен водач, притежаващ удостоверение за подборно ловуване на дива коза и удостоверение за ловен водач;
- Отстрелват се само индивиди, посочени от ловния водач, разрешени за отстрел през съответния сезон (женски, млади или трофейно зрели мъжки);
- За отстрел да се използва само нарезно оръжие с подходящ калибър – карабини с енергия на 100м \geq 2000 J и куршум с тегло \geq 5.0 гр.

7. НАБЛЮДЕНИЕ И КОНТРОЛ ВЪРХУ ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ЕФЕКТА ОТ ОСЪЩЕСТВЕНИТЕ ДЕЙНОСТИ (МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПЛАНА)

Мониторингът представлява процес на непрекъснато проследяване (събиране, обработване и оценка на подбрана информация за предвидените дейности) в хода на изпълнението на настоящия План. Оценката включва отчитане на степента, в която той е постигнал заложените цели (оценка на ефективността на Плана).

Мониторингът и оценката помагат в процеса на вземане на решения за нуждата от колективни мерки, изменения и адаптиране или актуализиране на Плана, промяна на основния подход на Плана или дори неговото прекратяване. Те са необходими за отчетността и за целите на координацията за изпълнение на Плана в краткосрочен и дългосрочен аспект.

Системата за мониторинг на настоящия План е разработена на база:

7.1. Идентифициране на областите на наблюдение на резултатите и продуктите

Областите на наблюдение в настоящия документ обхващат действията и аспектите, които са ключови за постигането на основната цел, подцелите и конкретните цели на дейностите.

7.2. Идентифициране на основни въпроси и критерии/променливи

За всяка област на наблюдение са определени критерии/променливи за мониторинг. Този процес е улеснен чрез формулирането на основни въпроси, посочващи елементите с най-съществено значение за Плана.

7.3. Определяне на индикатори и норми/стандарти

Индикаторите в настоящия План са пряко наблюдаеми елементи, които спомагат за установяване на разликите в статуса на даден феномен, в качествено или количествено отношение, в рамките на определен период от време. Индикаторите измерват явленията, които са пряко или косвено свързани с областта на наблюдение и със съответния основен въпрос/критерий.

7.4. Критерии за оценка и подбор на показателите

Използваните критерии за избор на индикатори са надеждност, уместност, чувствителност и целесъобразност.

7.5. Честота на наблюденията

Координацията при изпълнението на настоящия План е основен елемент за постигане на заложените цели. За нейното постигане е необходимо:

- Да се проведат минимум две годишни срещи на работната група, изпълняваща дейностите по Плана;
- Да се изготвят и представят подробни годишни планове и годишни доклади (дейности и финанси) за прилагането на Плана;
- След приемането на Плана на петата година от неговото изпълнение да се проведе цялостен анализ на степента на постигане на заложените цели и актуализиране на Плана при необходимост.

Мониторинг и оценка на плана

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
Главна цел						
4.1.1.	Възстановяване и опазване популацията на балканската дива коза и местообитанията ѝ в България. Популацията на вида през следващите 10 години да достигне численост от минимум 5 000 индивида в страната.	Численост и структура на популациите на балканската дива коза в страната	Каква е числеността, плътността и възрастовата структура на популациите?	-	Брой индивиди на единица площ	2016 г. популацията на вида наброява численост от минимум 5000 индивида
			Как се променя разпространението?	-	Размер на територията, заета от вида	
Работни цели:						
5.1. Законодателни						
5.1.1.	Да се осигури устойчиво ползване и управление на вида извън защитените територии чрез силна подкрепа и ангажиране на ловната общност	ППЗЛОД и ЗБР	Въведени ли са промени и допълнения в ЗБР и ППЗЛОД, осигуряващи регламентираното ползването на вида?	Устойчиво и регламентирано ползване на вида	Въведен квотен принцип за ползване по реда на изключенията при растящи или достигнали оптимален запас популации	-
5.1.2.	Ограничаване на браконьерството на вида за добиване и излагане на трофеи	Констатирани случаи на незаконно придобити трофеи на вида	Какъв е броят на констатираните случаи на незаконно придобити трофеи?	Законност и произход на трофеите	90 % от трофеи са добити законно и са регистрирани по надлежния ред	100 % от трофеите са добити законно и са регистрирани по надлежния ред

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.1.3.	Засилване на наказателната отговорност и намаляване на незаконния отстрел на диви кози	Наказателен кодекс на Република България	Внесени ли са допълнения в НК, криминализиращи браконьерството на вида?	Допълнения в НК	Приети допълнения в чл. 278 от НК и чл. 125 от ЗБР, даващи възможност за ефективни съдебни действия срещу нарушителите	-
		Констатирани случаи на браконьерство	Намаляват ли случаите на браконьерство след въвеждане на допълненията в НК?	Брой регистрирани случаи на браконьерство	Случаите на браконьерство намаляват с 50 %	Случаите на браконьерство намаляват със 70 %
5.1.4.	Да се предотврати генетично замърсяване с други подвидове	ЗБР, чл. 67	Внесени ли са допълнения в чл. 67 от ЗБР?	Допълнения в ЗБР	Приети допълнения в чл. 67 от ЗБР, забраняващи вноса на други подвидове и произходи	Липсват случаи на генетично замърсяване на подвида
		Констатирани случаи на генетично замърсяване	Какъв е броят на случаите на установено генетично замърсяване на подвида?	Брой регистрирани случаи на генетично замърсяване	Липсва внос на чужди подвидове и произходи	
5.1.5.	Да се прекрати незаконният лов на дива коза по време на лов на други видове	Незаконният отстрел на диви кози по време на лов на други видове	Има ли случаи на браконьерство на диви кози по време на лов на други видове ?	Браконьерството по време на лов на други видове	Липса на браконьерство на диви кози по време на лов на други видове	Не са констатирани случаи на браконьерство по време на лов на други видове
5.1.6.	Да се ограничи безпокойството на вида при изграждане и използване на ловостопански, биотехнически съоръжения в и около ключови местообитания	Степен на присъствие на вида в ключовите местообитания около биотехническите съоръжения	Какво е присъствието на вида в подходящи местообитания в близост до биотехнически съоръжения?	Присъствие на вида в подходящи местообитания в близост до биотехнически съоръжения	Видът присъства и се развива нормално в местообитанията около биотехнически съоръжения	-
5.1.7.	Да се ограничи незаконният лов в защитените територии	ЗЗТ и ЗКВВООБ	Внесени ли са изменения и допълнения в ЗЗТ и ЗКВВООБ?	Изменения и допълнения в ЗЗТ и ЗКВВООБ?	Приети изменения и допълнения в ЗЗТ и ЗКВВООБ?	Не са констатирани случаи на браконьерство и безпокоене на вида

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
		Случаите на браконьерство в рамките на НП и резервати	Колко случаи на браконьерство са регистрирани и има ли информация за такова?	Наличие на браконьерство в границата на НП и резервати от ключова важност за вида	Брой констатирани случаи на браконьерство	
5.2. Политики						
5.2.1.	Включване на дейностите от Плана в приоритетите на НСЗП и осигуряване на адекватното му финансиране	Прилагане финансовата рамка на Плана	Обезпечено ли е прилагането на финансовата рамка на Плана?	Финансиране на дейностите по Плана	Всички институции и организации са изпълнили финансовите си ангажименти, съобразно финансовата рамка на Плана	Бюджетна и времева рамка за разпределение на средствата и дейностите, определена чрез Плана
5.2.2.	Да се прилагат координирано общоприетите дейности между различните институции	Интегрирано прилагане Националния план за действие за дивата коза	Прилагат ли се предвидените в Плана мерки съгласувано между заинтересованите страни?	Координирано и ефективно прилагане на мерките за устойчиво стопанисване и управление на вида между всички заинтересовани страни	Предвидените мерки са реализирани съгласувано между заинтересованите страни и съгласно заложените времеви график	Всички дейности и мерки, предвидени в Плана, са съгласувани между институциите и ефективно приложени съгласно предвидените бюджети и срокове и своевременно отчетени
5.2.3.	Да се осигури максимално ефективен теренен контрол и превенция срещу незаконния лов на диви кози	Включване на мерки в цялостната стратегия за контролни дейности на НУГ и НП	Включени ли са мерки?	Степен на контрола	Брой осъществени проверки и наложени санкции от НУГ, МВР и други заинтересовани органи	-
5.2.4.	Да се обучат служителите и съгласуват мерките срещу незаконния лов на диви кози	Обучение на служителите	Подобрено ли е нивото на знания на служителите?	Ниво на знанията на служителите	Резултати от проведен тест на служителите в началото и края на обучението	50 % повишени знанията на участниците в обучението

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.2.5.	Да се интегрират целите на настоящия План в плановете за управление на защитени територии, където се срещат диви кози	Транспониране целите на Плана в плановете за управление на ЗТ	Колко плана за управление на ЗТ от значение за дивата коза включват приоритетно мерки за нейното опазване?	Степен на включване на мерките в плановете за управление на ЗТ	Брой плановете за управление на ЗТ от значение за дивата коза, които включват приоритетни мерки за нейното опазване	80 % от тези плановете
5.2.6.	Да се съгласуват целите и дейностите на настоящия План с тези, заложи в лесо и ливоустройствените проекти	Интегриране целите на настоящия План в лесо и ливоустройствените проекти	В колко лесо и ливоустройствени проекти са интегрирани целите на настоящия План?	Степен на интегриране на целите на настоящия План в лесо и ливоустройствените проекти	Брой лесо и ливоустройствени проекти с интегрирани целите на настоящия План	В 100 % от лесо и ливоустройствените проекти за местата, където се среща вида са интегрирани целите на настоящия План
5.2.7.	Да се анализират специфичните условия и проблеми за предприемане на конкретни мерки за опазване на локалните популации	Вземане на управленски решения за опазване локалните популации на вида	Какво е състоянието на локалните популации и какви конкретни мерки са предприети за подобряване състоянието им?	Предприети мерки за опазване на локалните популации	Адекватно приложени мерки за стабилизиране и подобряване състоянието на локалните популации	За всички проблеми са приложени адекватни мерки, довели до стабилизиране и нарастване плътността на локалните популации съобразно условията на средата
5.3. Преки мерки за защита на места и местообитания						
5.3.1.	Да се осигури опазването на ключовите местообитания на вида	Придаване на законова защита на ключовите за вида места	Защитени ли са ключовите за вида места?	Степен на обхват на основните находища на вида в защитени зони.	Процент от областта на разпространение на вида, попадащ в защитени зони	Минимум 70 % от националните ареали на вида са включени в защитените зони
5.3.2.	Да се осигури генетичният обмен между популациите	Генетичен обмен между популациите	Осигурен ли е безпрепятствен обмен на гени?	Свободен обмен на гени	Всички територии, осигуряващи връзката между отделните локални популации на вида, са определени като защитени зони и се управляват адекватно	-

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.3.3.	Да се съхранят ключовите територии на вида	Придаване на законова защита на ключовите за вида територии	Защитени ли са ключовите за вида територии?	Степен на обхват на основните находища на вида в ЗТ	Процент от областта на разпространение на вида, попадащ в ЗТ	Минимум 50 % от националните ареали на вида са обявени за ЗТ5.
5.4. Преки мерки за опазване на вида						
5.4.1.	Да се прекрати незаконният лов на дива коза по време на ловуване на други видове дивеч	Случаи на браконьерство на вида по време на ловуване на други видове дивеч	Има ли случаи и/или информация за браконьерство на вида по време на лов на друг вид дивеч?	Констатирани случаи на браконьерство	Липсват констатирани случаи на целенасочено браконьерство през годините и/или информация за такива	-
5.4.2.	Да се прекрати незаконният лов на дива коза от ведомствени служители и хижари	Случаи на браконьерство на вида от ведомствени служители и хижари	Има ли случаи и/или информация за браконьерство на вида от ведомствени служители и хижари?	Констатирани случаи на браконьерство	Липсват констатирани случаи на целенасочено браконьерство през годините и/или информация за такива	-
5.4.3.	Да се повиши превенцията и ограничи максимално браконьерството	Случаи на браконьерство в територии с лесен достъп и в рамките на периоди с "тесни" места в жизнения цикъл на вида	Има ли случаи и/или опити за браконьерство и/или информация за такива на територии с лесен достъп и в рамките на периоди за "тесни" места в жизнения цикъл на вида?	Интензивност и успеваемост на охранителните мерки	Броят на проведените проверки и др. превантивни дейности на места с лесен достъп и през месеците октомври и ноември е увеличен с 50 %	Реализирани минимум 40 проверки
					Съотношение между направени и осуетени опити за браконьерство	90 % от опитите за браконьерство през първите 3 години от изпълнението на Плана и 100 % през следващите 7 години са осуетени
5.4.4.	Опазване генетичната чистота на вида	Генетичната чистота на вида	Има ли генетично замърсяване на микропопулацията в района на Кормисош?	Генетичната чистота на вида	Генетично чиста популация	-

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.4.5.	Да се установят организирани канали за нелегален ловен туризъм и неблагоприятни за вида популярни браконьерски практики	Връзка между отделни случаи на браконьерство	Има ли връзка между отделни случаи на браконьерство?	Информацията за връзка между случаите на браконьерство	Установени организирани канали, при наличие на такива; предоставени доказателства за рецидиви	-
5.4.6.	Да се стимулира повишаването на контрола и превенцията върху незаконния острел	Нивото на гражданския контрол на местно ниво	Какъв е броят осуетени посегателства и заловени нарушители в резултат на сигнали от местни жители?	Степента на гражданска активност и контрол	Нараснал процентът на подадени сигнали и този на заловени браконieri в резултат на сигналите	50 % нарастване на сигналите от местни жители
5.4.7.	Да се намали браконьерският отстрел с цел незаконно излагане на трофеи, като атракция	Констатирани случаи на браконьерство и незаконно излагане на трофеи	Има ли констатирани случаи на браконьерство и незаконно излагане на трофеи?	Браконьерство и незаконно излагане на трофеи	Липсват случаи на незаконно излагани трофеи на обществени места и притежаването им	-
5.4.8.	Да се намалят загубите от безпокойство през размножителния период	Загубите вследствие на безпокойство по време на размножителния период	Какви са загубите вследствие на безпокойство по време на размножителния период?	Загубите по време на размножителния период вследствие на безпокойство	Липсват загуби в следствие на безпокойство по време на размножителния период	-
5.4.9.	Да се елиминира влиянието на подивели кучета, особено в ключовите за вида места и местообитания, разположени в близост до хижи, населени места и сметища	Регулиране числеността на глутниците от подивели кучета в ключовите за вида територии	Има ли глутници подивели кучета в ключовите за вида територии?	Присъствие на глутници от подивели кучета в ключовите за вида територии	Числеността на глутници от подивели кучета е регулирана и постоянно мониторирана	Липсват глутници подивели кучета в ключовите за вида територии
5.4.10.	Да се ограничи конкуренцията при висока концентрация на домашни животни (кози) и превенция на пренасяне на заразни	Конкуренцията между вида и домашни кози	Каква е степента на влияние на конкуренцията върху нормалното протичане на жизнените процеси на дивата коза?	Конкуренцията не влияе върху виталността на популациите на дива коза	Популациите на вида се развиват нормално и са витални	-

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
	болести от домашните животни	Пренасяне на болести от домашни животни върху дивата коза	Констатирани ли са случаи на пренасяне на заболявания от домашни върху диви животни?	Не са констатирани случаи на пренасяне на заболявания	Липсват загуби на индивиди в следствие на пренасяне на заболявания от домашни животни	-
5.4.11.	Възстановяване на вида в миналите му местообитания и постигане на оптимална плътност за страната	Ефективно реализирани програми за реинтродукция на вида	Възстановен ли е видът в миналите му местообитания с постигната оптимална плътност за страната?	Степен на възстановяване	Видът е реинтродуциран в 30 % от миналите му местообитания, в които има условия	-
5.4.12.	Да се предотврати инбридингът в рамките на малки и изолирани популации	Наличие на близкородствени кръстосвания	Има ли инбридинг в малки и изолирани популации на вида?	Липса на инбридинг и настъпили негативни генетични изменения	В следствие на проведени проучвания в малки и изолирани популации не са констатирани случаи на инбридинг и свързаните с това летални генетични взаимодействия	-
5.4.13.	Предотвратяване на незаконната търговия с трофей и по-ефективен контрол	Констатирани случаи на търговия и незаконно излагане на трофеи	Има ли констатирани случаи на търговия и незаконно излагане на трофеи?	Търговия и незаконно излагане на трофеи	Липсват случаи на незаконно излагани трофеи на обществени места и притежаването им	-
5.4.14. 5.4.15.	Ефективно противодействие срещу незаконния отстрел	Констатирани случаи на незаконен отстрел и предприети мерки за противодействие	Има ли и какъв е броят на констатираните случаи на незаконен отстрел?	Случаи на незаконен отстрел	60 % от случаите на незаконен отстрел са разкрити	100 % от случаите на незаконен отстрел са разкрити
5.5. Мониторинг и научни изследвания						
5.5.1.	Да се определят и следят популационните параметри на дивата коза в България по единна методика и критерии	Биологичните параметри на вида в страната	Намалява или се увеличава броя, гъстотата и заетата от видовете територия в страната?	-	Реализирана методика и изготвена база данни, ясни данни за състоянието на основните параметри	-

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.5.2.	Да се ревизират получените данни от годишните таксации и ефективно планиране годишната квота за острел	Анализът на получените данни от годишните таксации	Какви са получените резултати в следствие на проведената таксация и ефективно ли е планирана годишната квота?	Обективно проведени годишни таксации и планирани годишни квоти	Данните от годишните и контролните таксации са в рамките на допустимата грешка между две преброявания	-
					Годишните квоти са планирани обективно на база резултатите от проведените таксации	Критерии за определяне на годишните квоти
5.5.3.	Да се осигури координация и повиши прецизността на контролните таксации на вида	Правилно прилагане на методиката за таксация на вида	Какъв е броят на неправилно попълнените карнети?	Правилно попълнени карнети	Всички карнети са попълнени правилно	98 % правилно попълнени карнети
5.5.4.	Да се създаде широка основа за определяне на потенциалните местообитания на вида и интегриран анализ и вземане на управленски решения за поддържане на оптимално състояние на популационните параметри и здравния статус на вида	Дистанционно определяне потенциалните местообитания на вида	Определени ли са ефективно местообитанията на вида на база прилагането на дистанционни методи?	Правилно определени местообитанията на вида на база прилагането на дистанционни методи	Данните от дистанционния GIS анализ са теренно потвърдени	-
5.5.5.	Да се определи степента на хибридизация на вида	Предприети научнообосновани мерки за предотвратяване на генетичното замърсяване	Предприети ли са научнообосновани мерки за предотвратяване на генетичното замърсяване?	Степен на генетично замърсяване	Проведено научно проучване и публикувани получените резултати	-

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.5.6.	Да се оптимизира ефектът при планиране и прилагане на мерки за предотвратяване на инбридинга и повишаване виталността на популациите на база научно достоверни данни	Планирани дейности на база получените резултати от проучването	Колко и какъв е ефектът от дейностите, планирани на база проведеното проучване?	Ефект от приложените дейности, определени от проучването	Планираните и приложени дейности за предотвратяване на инбридинга се основават на данните от проучването	80 % от предприетите дейности се основават на научно достоверна информация базирана на данни от проучването
5.6. Международно сътрудничество						
5.6.1.	Да се обменя положителен опит за реализиране на мониторинга и прилагане на общи приоритети при управлението и опазването на популациите от дива коза	Участие в международни срещи	В какъв процент от международните срещи е взето участие?	Степен на участие в международни срещи	Брой взети участия с доклади в значими срещи за опазването на вида в международен мащаб	Взето участие в 50% от международните срещи
5.6.2.	Да се опазят и управляват ефективно трансграничните популации от дива коза като общо богатство	Трансгранично сътрудничество	Осъществяват ли се съвместни дейности и проекти?	Активност на трансгранично сътрудничество	Брой реализирани значими съвместни дейности и проекти и обявени минимум 2 трансгранични защитени територии за опазване на дивата коза	-

№	Обект	Област на наблюдение	Основен въпрос	Променлива / Критерии	Индикатор	Стандарт
5.7. Повишаване на осведомеността на различните целеви групи						
5.7.1. 5.7.2.	Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи	Подобряване осведомеността и природозащитната култура на целевите групи	Какъв % от целевите групи е наясно с природозащитния статус и режима на ползване на вида?	Степен на осведоменост	Повишена степен на осведоменост по данни от проведено анкетно проучване сред населението в страната	70-80 % от анкетиранияте хора знаят, че дивата коза е защитен вид, но при определени условия и райони може да се ползва на квотен принцип
5.7.3.	Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на широката общественост в глобален аспект	Уникални посещения на изготвената интернет страница		Брой уникални посещения	5 000 уникални посещения годишно	-
5.7.4. 5.7.5.	Да се повиши превенцията и контрола върху незаконните посегателства срещу вида и осведомеността на местните общности и туристи за природозащитния статус и значението на вида	Подобряване превенцията и контрола	Колко са случите на браконьерство преди и след прилагане на мярката?	Случаи на браконьерски посегателства	Брой случаи на констатирани браконьерски посегателства и подадена достоверна информация за тях	Не са констатирани случаи на браконьерски посегателства

ВРЕМЕНА РАМКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОЕКТА

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.1. Законодателни											
5.1.1.	Въвеждане на регламентирано ползване на вида по реда на изключенията при растящи или достигнали минимален запас за ползване популации, чиято численост е потвърдена с контролни таксации от независим преброители. Ползването да се осъществява на квотен принцип на база планове, съобразени с препоръките на работната група по Кухорогите към Световния съюз за защита на природата (IUCN Caprine working group).										
5.1.2.	Законово регламентиране на регистрацията на добити досега трофеи с доказан произход след заплащане на съответна такса за регистрация										
5.1.3.	Криминализиране по реда на чл. 278в, ал. 4 от Наказателния кодекс на незаконния лов на диви кози										
5.1.4.	Промяна на чл. 67, ал. 4 от Закона за биологичното разнообразие с оглед възможност за забрана на внос на подвидове и произходи.										
5.1.5.	Изменение и допълнение на ЗЛОД за регламентиране отговорностите на ловните дружества за груби нарушения при групов лов и редовни нарушения на ЗЛОД, ЗЗТ и ЗБР										
5.1.6.	Включване в ЗЛОД (Раздел IV, Глава "Стопанисване на дивеча"), ППЗЛОД (Глава четвърта "Стопанисване и опазване на дивеча") и Наредбата за ловоустройство на забрана за изграждане на биотехнически съоръжения за дива свиня (калища, подхранване) в радиус от 500 м около ключовите местообитания за дива коза, тъй като при изкуствено увеличаване плътността на дивата свиня, видът безпокои дивите кози и влошава местообитанията им										
5.1.7.	Забрана за носене на гладкоцевни и нарезни пушки (карабини), арбалети и лъкове в националните паркове и резервати										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.2. Политики											
5.2.1.	Националният план за действие за дивата коза да бъде интегриран адекватно в Националния план за опазване на биологичното разнообразие										
5.2.2.	Създаване на междуведомствена работна група със Заповед на Министъра на МОСВ и с представители на НУГ, МОСВ, БАН, ловни и природозащитни НПО, за мониторинг изпълнението на Плана, планиране и одобряване на годишните квоти за отстрел, приемане на годишните отчети и изготвяне на годишни програми на базата на настоящия План за действие										
5.2.3.	Интегриране на мерки за намаляване на незаконния лов на дива коза в цялостната стратегия и годишните планове за контролни дейности на НУГ и РУГ										
5.2.4.	Провеждане на семинари в рисковите райони с представители на ДЛ, ДДС, НП, ПП, СЛРБ, РИОСВ, МВР и прокуратурата										
5.2.5.	Включване на спешни и приоритетни мерки за опазване на дивата коза в годишните планове на НП "Рила", "Пирин" и "Централен Балкан", ПП "Витоша", "Българка" и "Рилски манастир", РИОСВ Смолян, Пловдив, Пазарджик и др.										
5.2.6.	Интегриране на настоящия План за действие в лово и лесоустройствените проекти и програми, както и на годишните планове в плановете за ползване										
5.2.7.	Актуализиране регионалните планове за действие на териториите на трите национални парка и създаване на такъв за Родопите на ниво популации										
5.2.8.	Да се назначат трима наблюдаващи прокурори, които да наблюдават всички дела за незаконен лов на диви кози										
5.2.9.	Обявяване на ключовите местообитания на диви кози в районите на ловните дружини за развъдници и забрана на лова на дива свиня в тези райони										
5.3. Преки мерки за защита на места и местообитания											
5.3.1.	Обявяване на приоритетни местообитания на дивата коза като Натура 2000 места										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.3.2.	Обявяване на биокоридори между ключови популации: Витоша – Рила – Пирин, Рила – Родопите, както и отдалечените находища в Родопите и Стара планина										
5.3.3.	Обявяване на приоритетни места и местообитания на дивата коза като защитени територии по смисъла на ЗЗТ; Да се изгради мрежа от защитени територии по северната граница на гръцкия Природен парк "Родопи", чиято основна цел да бъде осигуряване опазване на трансграничната популация на диви кози и осигуряване на три коридора през общините Рудозем, Смолян и Девин (ЗМ "Циганско Градище", ЗМ "Герзовица" и ПЗ "Кози скали")										
5.4. Преки мерки за опазване на вида											
5.4.1.	Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на ловни дружини, ловуващи в (или в близост до) местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР и РИОСВ										
5.4.2.	Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на туристически хижи, хидротехнически съоръжения (охрана на язовири) в близост до местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР, РИОСВ, съвместно с НПО										
5.4.3.	Засилени охранителни мерки в ключовите местообитания										
5.4.4.	При доказано генетично повлияване от алпийска дива коза на субпопулацията от Кормисош да се разработи програма за засилен отстрел на мъжки от тази субпопулация и разселване на мъжки от местната популация с оглед постепенно генетично поглъщане на алпийските гени										
5.4.5.	Изготвяне и подържане на национална база данни от МОСВ за организиране и провеждане на незаконен лов, както и търговия с незаконно придобити трофеи										
5.4.6.	Разработване и прилагане на ефективна система за (финансово) стимулиране на контролните органи или местни жители, които участват в залавянето на браконieri или подават информация за тях										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.4.7.	Организиране на редовни съвместни проверки от представители на МОСВ, НУГ, МВР и прокуратурата за незаконни трофеи на диви кози и други ловни и защитени видове по обществени заведения и частни домове										
5.4.8.	Отклоняване на маркирани/туристически пътеки и забрана на горскостопански мероприятия в ключовите места и местообитания и в непосредствена близост до тях през размножителния период на вида (април, май, юни)										
5.4.9.	Намаляване числеността на подивели кучета в ключовите местообитания на вида, включително и в НП										
5.4.10.	Ограничаване пашата на домашни животни в ключовите местообитания										
5.4.11.	Реинтродукция на вида в подходящи местообитания във Витоша, Западна и Източна Стара планина, Природен парк "Врачански Балкан", в подходящи, но незаети местообитания в Родопите и др.										
5.4.12.	Внасяне на диви кози в малки и изолирани популации при констатиран инбридинг										
5.4.13	Създаване и управление на национална база данни при НУГ за трофеите от дива коза, регистриране на всички трофеи от вида в базата с протокол за оценка по СИС и снимка. Поставяне на холограмен стикер с уникален номер, съвпадащ с протокола за оценка на трофея по СИС, на всеки регистриран трофей. Базата данни да е достъпна за проверки от контролните органи (МВР, МОСВ, НУГ).										
5.4.14.	Поставяне на детектори за регистриране на изстрел с GSM модул в ключови местообитания										
5.4.15.	Създаване на подвижна група за трите национални парка и резервати, която да прави внезапни проверки без знанието на служителите по парковете										
5.5. Мониторинг и научни изследвания											
5.5.1.	Включване на методика за мониторинг на дивата коза (Приложение 1) в НСМБРБ										
5.5.2.	Провеждане на контролни таксации по утвърдената методика и с независими преброители на всеки 3 години, както и при съмнения за некоректни данни при планиране на ползването										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.5.3.	Обучение на доброволци за провеждане на контролни таксации										
5.5.4.	Подготовка и създаване на ГИС модел на обитаваните и потенциални местообитания на диви кози в България и национална база данни за дивата коза, включваща численост, разпространение, плътност, изследвания на здравния и генетичен статус										
5.5.5.	Определяне на степента на хибридизация чрез краниометрични изследвания и ДНК анализ на субпопулацията в района на ДДС "Кормисош"										
5.5.6.	Проучване наличието и степента на инбридинг в рамките на малки и изолирани популации чрез ДНК анализ										
5.6. Международно сътрудничество											
5.6.1.	Обмен на информация и координиране на дейностите с международни организации и институции, работещи с дивата коза										
5.6.2.	Трансгранично сътрудничество за прилагане на съвместни дейности по опазване и управление на общи популации от дива коза. Разработване на съвместни програми за опазване на дивата коза в Родопите (между Природен парк "Родопи" в Гърция и РУГ и РИОСВ Смолян). Разработване на съвместни програми с Гърция, Македония и Сърбия за потенциални реинтродукции в Славянка, Беласица, Западна Стара планина и др.										
5.7. Повишаване на осведомеността на различните целеви групи											
5.7.1.	Разработване, отпечатване и разпространение на диплянки, плакати, стикери за дивата коза и научнопопулярни статии в специализирани издания за различните целеви групи										
5.7.2.	Изготвяне и подържане на интернет страница за балканската дива коза, съдържаща богата информационно-образователна база от данни										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.7.3.	Организиране и провеждане на кампании за разясняване забраните за лов и носене на оръжие в НП и защитените територии, както и в предоставените ловни територии извън ловния сезон. Изготвяне и поставяне на информационни табла на входовете на националните паркове и в рамките на важните за вида местообитания с кратки текстове за природозащитния статус на вида и телефон за подаване на сигнали при забелязани нарушения.										
5.7.4.	Информационна кампания за рекламиране на "зеления" телефон за забелязани браконieri от посетители в националните паркове										
5.7.5.	Изготвяне на печатно издание с настоящия План за действие										

БЮДЖЕТ

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.1. Законодателни											
5.1.1.	Въвеждане на регламентирано ползване на вида по реда на изключенията при растящи или достигнали минимален запас за ползване популации, чиято численост е потвърдена с контролни таксации от независим преброители.										
5.1.2.	Законово регламентиране на регистрацията на добити досега трофеи с доказан произход след заплащане на съответна такса за регистрация.										
5.1.3.	Криминализиране по реда на член 278в, ал. 4 от Наказателния кодекс на незаконния лов на диви кози										
5.1.4.	Промяна на чл. 67, ал. 4 от Закона за биологичното разнообразие с оглед възможност за забрана на внос на подвидове и произходи										
5.1.5.	Изменение и допълнение на ЗЛОД за регламентиране отговорностите на ловните дружества за груби нарушения при групов лов и редовни нарушения на ЗЛОД, ЗЗТ и ЗБР.										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.1.6.	Включване в ЗЛОД (Раздел IV, Глава "Стопанисване на дивеча"), ППЗЛОД (Глава четвърта "Стопанисване и опазване на дивеча") и Наредбата за ловоустройство на забрана за изграждане на биотехнически съоръжения за дива свиня (калища, подхранване) в радиус от 500 м около ключовите местообитания за дива коза, тъй като при изкуствено увеличаване плътността на дивата свиня, видът безпокои дивите кози и влошава местообитанията им										
5.1.7.	Забрана за носене на гладкоцевни и нарезни пушки (карабини), арбалети и лъкове в националните паркове и резервати										
5.2. Политики											
5.2.1.	Националният план за действие за дивата коза да бъде интегриран адекватно в Националния план за опазване на биологичното разнообразие.										
5.2.2.	Създаване на междуведомствена работна група със заповед на Министъра на МОСВ и с представители на НУГ, МОСВ, БАН, ловни и природозащитни НПО, за мониторинг изпълнението на Плана, планиране и одобряване на годишните квоти за отстрел, приемане на годишните отчети и изготвяне на годишни програми на базата на настоящия План за действие	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.2.3.	Интегриране на мерки за намаляване на незаконния лов на дива коза в цялостната стратегия и годишните планове за контролни дейности на НУГ и РУГ	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000
5.2.4.	Провеждане на семинари в рисковите райони с представители на ДЛ, ДДС, НП, ПП, СЛРБ, РИОСВ, МВР и прокуратурата	5000	5000	5000	5000	5000	5000	5000	5000	5000	5000
5.2.5.	Включване на спешни и приоритетни мерки за опазване на дивата коза в годишните планове на НП "Рила", "Пирин" и "Централен Балкан", ПП "Витоша", "Българка" и "Рилски манастир", РИОСВ - Смолян, Пловдив, Пазарджик и др.	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000
5.2.6.	Интегриране на настоящия План за действие в лова и лесоустройствените проекти и програми, както и на годишните планове в плановете за ползване	3000	3000	3000	3000	3000	3000	3000	3000	3000	3000
5.2.7.	Актуализиране регионалните планове за действие на териториите на трите национални парка и създаване на такъв за Родопите на ниво популации	5000									
5.2.8.	Да се назначат трима наблюдаващи прокурори, които да наблюдават всички дела за незаконен лов на диви кози										
5.2.9.	Обявяване на ключовите местообитания на диви кози в районите на ловните дружини за развъдници и забрана на лова на дива свиня в тези райони	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000
5.3. Преки мерки за защита на места и местообитания											
5.3.1.	Обявяване на приоритетни местообитания на дивата коза като Натура 2000 места	10000	10000								

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.3.2.	Обявяване на биокоридори между ключови популации: Витоша – Рила – Пирин, Рила – Родопите, както и отдалечените находища в Родопите и Стара планина	10000	10000								
5.3.3.	Обявяване на приоритетни места и местообитания на дивата коза като защитени територии Да се изгради мрежа от защитени територии по северната граница на гръцкия Природен парк "Родопи", чиято основна цел да бъде осигуряване опазване на трансграничната популация И три коридора през общините Рудозем, Смолян и Девин (ЗМ "Циганско Градище", ЗМ "Герзовица" и ПЗ "Кози скали")	10000	5000								
5.4. Преки мерки за опазване на вида											
5.4.1.	Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на ловни дружини, ловуващи в (или в близост до) местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР и РИОСВ	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000
5.4.2.	Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на туристически хижи, хидротехнически съоръжения (охрана на язовири) в близост до местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР, РИОСВ, съвместно с НПО	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000
5.4.3.	Засилени охранителни мерки в ключовите местообитания	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000	20000

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.4.4.	При доказано генетично повлияване от алпийска дива коза на субпопулацията от Кормисош да се разработи програма за засилен отстрел на мъжки от тази субпопулация и разселване на мъжки от местната популация с оглед постепенно генетично поглъщане на алпийските гени										
5.4.5.	Изготвяне и подържане на национална база данни от МОСВ за организиране и провеждане на незаконен лов, както и търговия с незаконно придобити трофеи	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5.4.6.	Разработване и прилагане на ефективна система за (финансово) стимулиране на контролните органи или местни жители, които участват в залавянето на браконieri или подават информация за тях	50000	50000	50000	50000	50000	50000	50000	50000	50000	50000
5.4.7.	Организиране на редовни съвместни проверки от представители на МОСВ, НУГ, МВР и прокуратурата за незаконни трофеи на диви кози и други ловни и защитени видове по обществени заведения и частни домове	10000	5000	5000	5000	6000	7000	7000	8000	8000	10000
5.4.8.	Отклоняване на маркирани/туристически пътеки и забрана на горскостопански мероприятия в ключовите места и местообитания и в непосредствена близост до тях през размножителния период на вида (април, май, юни)										
5.4.9.	Намаляване числеността на подивели кучета в ключовите местообитания на вида, включително и в НП	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5.4.10.	Ограничаване пашата на домашни животни в ключовите местообитания										

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.4.11.	Реинтродукция на вида в подходящи местообитания във Витоша, Западна и Източна Стара планина, Природен парк "Врачански Балкан", в подходящи, но незаети местообитания в Родопите и др.	20000	50000	50000	50000	50000	60000	60000	70000	70000	70000
5.4.12.	Внасяне на диви кози в малки и изолирани популации при констатиран инбридинг.	20000	20000	20000							
5.4.13.	Създаване и управление на национална база данни при НУГ за трофеите от дива коза, регистриране на всички трофеи от вида в базата с протокол за оценка по СИС и снимка. Поставяне на холограмен стикер с уникален номер, съвпадащ с протокола за оценка на трофея по СИС, на всеки регистриран трофей. Базата данни да е достъпна за проверки от контролните органи (МВР, МОСВ, НУГ).	5000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5.4.14.	Поставяне на детектори за регистриране на изстрел с GSM модул в ключови местообитания										
5.4.15.	Създаване на подвижна група за трите национални парка и резервати, която да прави внезапни проверки без знанието на служителите по парковете	20000	20000	20000	25000	25000	25000	30000	30000	35000	35000
5.5. Мониторинг и научни изследвания											
5.5.1.	Включване на методика за мониторинг на дивата коза (Приложение 1) в НСМБРБ	200									
5.5.2.	Провеждане на контролни таксации по утвърдената методика и с независими преброители на всеки 3 години, както и при съмнения за некоректни данни при планиране на ползването	5000			5000			5000			5000
5.5.3.	Обучение на доброволци за провеждане на контролни таксации	1000			1000			1000			1000

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.5.4.	Подготовка и създаване на ГИС модел на обитаваните и потенциални местообитания на диви кози в България и национална база данни за дивата коза, включваща численост, разпространение, плътност, изследвания на здравния и генетичен статус	3000			2000			1000			
5.5.5.	Определяне на степента на хибридизация чрез краниометрични изследвания и ДНК анализ на субпопулацията в района на ДДС "Кормисош"	5000									
5.5.6.	Проучване наличието и степента на инбрийдинг в рамките на малки и изолирани популации чрез ДНК анализ	5000									
5.6. Международно сътрудничество											
5.6.1.	Обмен на информация и координиране на дейностите с международни организации и институции, работещи с дивата коза	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5.6.2.	Трансгранично сътрудничество за прилагане на съвместни дейности по опазване и управление на общи популации от дива коза. Разработване на съвместни програми за опазване на дивата коза в Родопите (между Природен парк "Родопи" в Гърция и РУГ и РИОСВ Смолян). Разработване на съвместни програми с Гърция, Македония и Сърбия за потенциални реинтродукции в Славянка, Беласица, Западна Стара планина и др.	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000	10000

№ на дейността	Дейности	Разпределение на дейностите във времето									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5.7. Повишаване на осведомеността на различните целеви групи											
5.7.1.	Разработване, отпечатване и разпространение на дилпънки, плакати, стикери за дивата коза и научнопопулярни статии в специализирани издания за различните целеви групи	2000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5.7.2.	Изготвяне и поддръжане на интернет страница за балканската дива коза, съдържаща богата информационно-образователна база от данни	1000	500	500	500	500	500	500	500	500	500
5.7.3.	Организиране и провеждане на кампании за разясняване забраните за лов и носене на оръжие в НП и защитените територии, както и в предоставените ловни територии извън ловния сезон. Изготвяне и поставяне на информационни табла на входовете на Националните паркове и в рамките на важните за вида местообитания с кратки текстове за природозащитния статус на вида и телефон за подаване на сигнали при забелязани нарушения.	10000									
5.7.4.	Информационна кампания за рекламиране на "зеления" телефон за забелязани браконieri от посетители в националните паркове	2000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5.7.5.	Изготвяне на печатно издание с настоящия План за действие	4000									
Общо:		282200	257500	232500	21500	218500	229500	241500	245500	250500	258500

БЛАГОДАРНОСТИ

Изготвянето на настоящия План би било невъзможно без десетките колеги, които споделиха своите наблюдения и опит, организираха и участваха в контролните таксации. Екипът на Плана изказва специална благодарност на (*подредени по азбучен ред*):

Антон Станчев (НП "Централен Балкан"), инж. Ботьо Арабаджиев (ДДС "Кормисош"), инж. Васил Иванов (НП "Рила"), инж. Величко Величков (МОСВ), инж. Велко Праханаров (ДЛ "Мугла"), инж. Георги Грънчаров (НП "Пирин"), инж. Емил Комитов (РУГ Смолян), инж. Здравко Василев (ДЛ "Девин"), инж. Йордан Йорданов (ДДС "Борово"), инж. Костадин Гондов (ДДС "Родопи"), Красимир Андонов (НП "Рила"), инж. Муса Ходжа (ДДС "Чепино"), инж. Нела Рачевиц (НП "Централен Балкан"), инж. Петър Стефов (РУГ Пазарджик), инж. Петър Янакиев (ПроЛес), Петя Методиева (РИОСВ Пазарджик), Румен Караджов, инж. Сашка Иванова (ДЛ "Смолян"), инж. Стоян Сарийски (ДДС "Извора"), Тодор Семерджиев (НП "Пирин"), инж. Тоско Георгиев (ДДС "Широка поляна"), инж. Цветан Цветанов (ДЛ "Кричим"), инж. Цено Маринов (РУГ Пловдив) инж. Юлиян Русев (НУГ)

и на всички служители взели участие в терените проучвания (контролни таксации) от:

ДДС "Борово", ДДС "Извора", ДЛ "Кричим", ДДС "Кормисош", ДЛ "Мугла", НП "Пирин", НП "Рила", ДДС "Родопи", ДЛ "Смолян", НП "Централен Балкан", ДДС "Чепино", ДДС "Широка поляна".

Екипът благодари и на д-р Juan Herrero (Ega Wildlife Consultants), д-р Haritakis Papaioannou (University of Ioannina, Гърция), д-р Christian Willis (WildARK – Circle for Wildlife Research), д-р Fred Baerselman (Large Herbivore Foundation), за ценните съвети, изпратената информация и литературни източници.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

БАН	Българска академия на науките
ВЕЦ	водноелектрическа централа
ГИС	географска информационна система (GIS)
ГС	Горско стопанство
ДВ	Държавен вестник
ДДС	държавна дивечовъдна станция
ДЛ	държавно лесничейство
ДНК	дезокси-рибо-нуклеиновата киселина
ДНП	дирекция на национален парк
ДПП	дирекция на природен парк
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗКВВООБ	Закон за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите
ЗЛОД	Закон за лова и опазване на дивеча
ЗТ	Защитена територия
ИАОС	Изпълнителна агенция по околна среда (при МОСВ)
ЛД	ловна дружина
ЛРД	ловно-рибарско дружество
ЛС	Ловен съвет
ЛУП	лесоустройствен проект
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЗГ	Министерство на земеделието и горите
МО	Министерство на отбраната
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МС	метеорологична станция
НК	Наказателен кодекс
ННИСЛСБД	Национална научноизследователска лаборатория по ловно стопанство, биология и болести на дивеча
НП	национален парк
НПО	неправителствена организация
НСМБРБ	Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие в България
НУГ	Национално управление по горите
ОЛТ	организиран ловен туризъм
ОУП	Общоустройствен проект
ПП	природен парк
ППЗЛОД	Правилник за приложение на закон за лова и опазване на дивеча
ПУ	парков участък в национален парк
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РУГ	Регионално управление по горите
СЛРБ	Съюз на ловците и риболовците в България
ЕЕС	European Economic Community (Европейска икономическа общност)
IUCN	The World Conservation Union (Световен съюз за защита на природата)

ЛИТЕРАТУРА

- БЕДРОВ, Г., 1999. Дивата коза в ДДС "Кормисош", Дипломна работа ЛТУ
- ГЪНЧЕВ, Р. 2001. Разработване на План за действие за опазване и възстановяване на дивата коза в района на Национален парк "Централен балкан"
- МИХАЙЛОВ, ХР. 1998. Разпространение и популационна характеристика на дивата коза (*Rupicapra rupicapra* L.) в НП "Пирин". Лесовъдска мисъл, 1/1998, 39 - 43
- МИХАЙЛОВ, ХР. 1999. Опит за установяване влиянието на хищниците и браконьерството върху копитните бозайници в НП "Рила". Лесовъдска мисъл, 5, 2: 81-86
- ПЕТКОВ, С., 1898. Приказ N 13 от гр. Ловеч на 8 юли 1898 г. Ловец, 7: 18
- ПЕТРОВ, П., 1965. Върху разпространението и числеността на дивата коза (*Rupicapra rupicapra* L.) в България. Горскостопанска наука II 2: 153-166
- План за управление на НП "Рила" - GEF Проект за опазване на биологичното разнообразие – Състояние на фауната на едрите бозайници в Националния парк "Рила"
- ТЮФЕКЧИЕВ, А. 1978. Проучване върху дивата коза в района на Пирин планина, дисертация за получаване на научна степен, ВЛТИ, София
- ХРИСТОВИЧ, К., 1939. Дива коза. Природа, 4:1-
- ADAMAKOPOLOUS T., CH., HABLÜTZEL AND V. HATZIRVASSANIS 1997. Greece Pp. 104 -108 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- ALADOS, C. L. 1997. Spain, Pp. 125-130 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- ALDON, S. D., MITCHELL, B. & STAINS, B. W., 1983. Fertility and body weight in female red deer: a Density-depent Relationship, *J Anim. Ecol.* 52, Pp. 969-80
- BAUER, J.J., 1985. Fecundity Patterns of Stable and Colonising Chamois Populations of New Zealand and Europe, Pp 154-165 in: Lovari, S. (ed.) THE BIOLOGY AND MANAGEMENT OF MOUNTAIN UNGULATES.
- CAUGHLEY, G. & A. R. E. SINCLAIR, 1994. Wildlife ecology and management, Blackwell Scientific Publications.
- FESTA-BIANCHET, MARKO 2002. Landscape-Level Movements of Mountain Ungulates: Carrying Genes and Pathogens between Populations. Ecological and Earth Sciences in Mountain Areas.
- GENOV, PETER AND GIOVANNA MASSEI, 1989. The distribution and status of *Rupicapra rupicapra balcanica* (Bolkay, 1925) in Bulgaria. Abstract in *Proc. Conf. on Mountain Ungulates*. Camerino, Italy. September 1989
- GIACOMETTI, M., G. B. HARTI AND F. VÖLK, 1997, Pp. 143-147 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- GJIKNURI L., 1997. Albania Pp. 79-80 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- HRABE, V. 1997. Slovakia, pp. 123-124 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- KENCE, A AND M. S. TARHAN, 1997. Turkey, pp. 134-138 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- KNAUS, WERNER, WOLFGANG SCHRÖEDER, 1975: Das Gamswild, Hamburg und Berlin, VERLAG PAUL PAREY
- KRYŠTUFEC, B. M. MILENKOVIĆ, Z. RAPAĆ AND N. TVRTKOVIĆ. 1997 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status*

Survey and Conservation Action Plans for Caprinae. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

- LOVARI, SANDRO AND ROBERTO COSENTINO, 1986. Seasonal habitat selection and group size of the Abruzzo chamois (*Rupicapra rupicapra ornata*). *Boll. Zool.*, pp. 73-78
- LOVARI, SANDRO, CLAUDIO SCALA, 1980: Revision of *Rupicapra* Genus. I. A statistical re-evaluation of Couturier's data on the morphometry of six chamois subspecies. *Boll. Zool.* 47: 113-124 pp.
- LOVARI, SANDRO, GIOVANNA ROSTO, 1985. Feeding Rate and Social Stress of Female Chamois Foraging in Groups Pp. 102-105 in: Lovari, S. (ed.) THE BIOLOGY AND MANAGEMENT OF MOUNTAIN UNGULATES.
- PERES, TRINIDAD, JESUS ALBORNOZ AND ANA DOMINGUEZ, 2002. Phylogeography of chamois (*Rupicapra spp.*) inferred from microsatellites. *Molecular Phylogenetics and Evolution* 25 (2002), pp 524-534
- ROUCHER, F., 1997. France, pp. 92-98 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- ROUCHER, F., 1999. The fate of the Chartreuse chamois, pp 4-5 in: : Shackelton, D. (ed.) Newsletter of the IUCN/SSC Caprinae Specialist Group, January 1999
- SCHRÖEDER, J. AND SCHRÖEDER, W., 1984. Niche breadth and overlap in red deer *Cervus elaphus*, roe deer *Capreolus capreolus* and chamois *Rupicapra rupicapra*, *ACTA ZOOL. FENN.* 172 (85 - 86).
- SPIRIDONOV, J., P. GENOV, 1997.
- TOSI, G. AND S. LOVARI, 1997. Italy, pp. 111-118 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- VALCHEV. K., A. OBRETOENOV AND P. GENOV, 2005. Current Problems In Management of Balkan Chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica* Bolkay, 1925) in Bulgaria, pp. 373-82 in: Herausgeber Prof. Dr. Michael Stubbe, *Beiträge zur Jagd – und Wildforschung, Band 30, 2005*
- WEBER, P. 1997, Romania, pp. 120-122 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- WEGGE, PER 1997, Preliminary Guidelines for Sustainable Use of Wild Caprins, 1997. France, pp. 92-98 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Методика за мониторинг на дива коза

Като основа на настоящата методика е използвана методиката, предложена от д-р Райчо Гънчев, като е адаптирана и за райони в горски местообитания. Карнетът (формулярът) е изготвен от инж. Емил Комитов и инж. К. Вълчев на базата на формуляри, използвани за подобни цели в Испания и Гърция и любезно предоставени от д-р Juan Herrero и д-р Haritakis Papaioannou.

Методиката за определяне числеността, половата и възрастова структура, състоянието и тенденциите в развитието на запасите от дива коза, налагат преди всичко отлично познаване особеностите на вида. Под това понятие се разбира видимата диференциация между отделните полове и възрасти в отделните сезони, познание за следите, оставяни от животните, поведенческите им реакции на терена по различни поводи, специфични вътре и извън видови взаимоотношения. За НСМБРБ е необходимо прилагане в цялата страна на единна методика и карнет (формуляр), за да могат данните от различните административни единици (НП, ДДС, ДЛ и др.) да са сравними и да отразяват динамиката в популациите. Опитът показва, че при таксиране на големи площи не е възможно участие на достатъчен брой добре подготвени специалисти, които да определят надеждно всички възрастови групи по методиката на д-р Райчо Гънчев, а дори и при наличие на такива, често наблюденията се извършват от далеч, за кратко време и/или при намалена видимост. По тези причини се получават много грешки в определянето на възрастовата, а даже и на половата структура. За нуждите на НСМБРБ е достатъчно да се разграничават следните възрастови групи: ярета (родени през настоящата година), годинаци (родени предишната година), а животните от останалите възрастови групи се разделят на мъжки и женски. При евентуално ползване може да се извършва допълнителна диференциация при възрастите над 2 години.

Самият характер на терена налага високопланинска опитност, екипировка и конкретно познаване на местността. Наблюденията могат да се извършват по стационарни способи - от място или по маршрути. Различните сезони и състояния на популацията са предпоставка за избора на преброителния метод. Желателно е в дните на преброяване всички възможни находища в даден регион да се обхванат от таксатори (Р. Гънчев).

Методиката на провеждане на контролната таксация се основава на посочените по-горе принципи и включва:

1. Предварително определяне на карта на маршрути за движение на таксатори с начална и крайна точка, като маршрутите трябва да обхващат цялото местообитание на диви кози в проучвания район.
2. За всеки маршрут се определят двама души, като единият задължително познава добре местността, а другият представител е желателно да е независим (не е служител в местното ДЛ, ДДС, НП или не членува в местно ЛРД).
3. Провеждането на таксацията започва на една дата с еднакъв час от всички начални точки;
4. Движението се извършва по предварително определените маршрути.
5. Таксаторите носят карта с маршрут и карнет (Приложение 1.1).
6. Желателно е картата да е копирана на гърба на карнета.
7. Карнетът се попълва с коректна информация от всеки наблюдател при забелязани животни като точно се отбелязва:
 - часът, когато са видени за първи и последен път;
 - местоположение на козите (отдел, подотдел или GPS координати на наблюдателя, азимут и приблизително разстояние до стадото, отбелязване на карта, например - на 150 метра на североизток - 150 м СИ;

- видимостта и времето са динамични фактори, които могат да се променят по време на маршрута, затова е необходимо да се въведат като колони с индекси, например:
 - Видимост: отлична 1, добра 2, лоша 3, много лоша 4
 - Време: слънчево 1, дъжд (слаб 2.1, среден 2.2, силен 2.3), сняг 3, мъгла 4
 - поведението по време на наблюдението и ако се движат - посоката на движение и разстоянието до наблюдателя;
 - поведението и местообитанието - отбелязват се на карнета като се използват индексите (цифрите) от легендата; при различни поведения се отбелязва повече от един индекс;
 - половата и възрастова структура; при наблюдение най-напред се брои общият брой животни, след това ярета, годинаци и при възможност се описва броят на мъжки и женски; ако таксаторът не е сигурен за пола или възрастовата структура, броят на животните се записва в графа "неопределени";
 - приблизителното разстояние между наблюдателя и наблюдаваните животни;
8. След провеждане на таксацията се изготвя обобщена карта с нанесени маршрути и места със забелязани животни.
9. Обобщават се резултатите и се определя броят на индивидите, които е възможно да са видени от повече от една група таксатори.
10. Всички карнети се обобщават в един, включващ регистрирания брой диви кози, пола и възрастова структура на популацията в проучвания район.
11. Обобщеният карнет от т. 9, както и всички карнети по маршрутите, се изпращат до ИАОС, където се пази база данни за дивите кози за нуждите на НСМБРБ.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.1

Карнет за контролна таксация на дива коза (*Rupicapra rupicapra*)

Таксатори: _____ Дата _____

Местност: _____ Маршрут № _____ Нач. час _____ Краен час _____

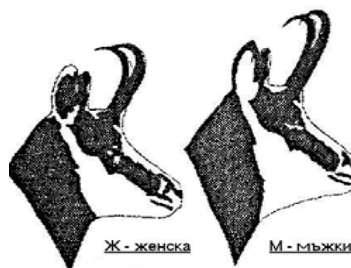
Видимост: Отлична , Добра , Лоша , Много лоша

Време: _____

No	времетраене на наблюдението от-до (час)	място на наблюдателя отд. подот. (GPS) (1)	местоположение на козите (2)	разстояние до козите (м)	посока на движение на д. кози (3)	общ брой	Женски	Мъжки	неопределени възрастни	Ярета	Годинаци	Неопределени	поведение (4)	вид на местообитанието (5)
1														
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														

Легенда:

- (1) Място на наблюдателя -записва се отдел и подотдел или GPS координати; посочва се ориентировъчно на картата
- (2) Местоположение на козите - описва се отдел и подотдел на наблюдаваните животни или ориентировъчно на какво разстояние и в каква посока от наблюдателя са забелязани (пример: на 150 метра на североизток - 150 м СИ)
- (3) Посока на движение на козите- ориентировъчно се посочва на картата посоката на движение на козите и на какво разстояние са видени последно от наблюдателя (отбелязва се само при наблюдавано движение от животните)
- (4) **Поведение: (1) лежи, (2) пасе, (3) върви, (4) бяга, (5) играе, (6) бори се, (7) стои - при повече животни да се впишат повече от 1 действия**
- (5) Вид на местообитанието - (1) Пасище, (2) Поляна, (3) Ливада, (4) Храсти, (5) Гора, (6) Скали, (7) Било, (8) Голини, (9) Редина

Коментари:

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ДОКЛАД

ЗА ИЗВЪРШЕНИ КОНТРОЛНИ ТАКСАЦИИ НА ДИВА КОЗА

Съгласно Задание за разработване на План за действие за дивата коза в България от Националното управление по горите (НУГ) и писмо от Началника на НУГ с изх. № 3600210 от 29.11.2005 г., в периода 6-22.12.2005 г. бяха проведени девет контролни таксации на диви кози на територията на следните държавни лесничества и държавни дивечовъдни станции:

1. РУГ Смолян - ДДС "Извора", ДЛ "Мугла" и ДЛ "Смолян"
2. РУГ Пазарджик - ДДС "Борово", ДДС "Родопи", ДДС "Широка поляна" и ДДС "Чепино"
3. РУГ Пловдив - ДДС "Кормисош" и ДЛ "Кричим"

Контролните таксации бяха проведени комбинирано – по маршрутния метод и със стационарни точки, и с участието на независими таксатори, според съгласуваната методика за таксация.

Таб.1. Обобщена таблица за контролна таксация на дива коза (*Rupicapra rupicapra*)

№	Място (ДЛ, ДДС)	Общ брой	Млади женски	Зрели женски	Млади мъжки (3-6 г.)	Зрели мъжки	Мъжки престарели	Ярета	Годинаци	Неопределени
1	ДДС "Кормисош"	181		31	3	5		15	1	126
2	ДДС "Извора"	217	8	53	7	26		43	17	63
3	ДДС "Борово"	85	14	16	13	20		7	3	12
4	ДДС "Родопи"	13	2	4	1	3				3
5	ДДС "Широка поляна"	21								21
6	ДЛ "Смолян"	41		6	3	6		6		20
7	ДЛ "Мугла"	37		9		1		7	5	15
8	ДДС "Чепино"	31	4	10	1	5		10	1	
9	ДЛ "Кричим"	5								5
	Общо:	631	28	129	28	66	0	88	27	265

Контролните таксации в ДДС "Извора", ДДС "Борово", ДДС "Родопи" и ДДС "Широка поляна" бяха проведени в един ден – 07.12.2005 г., тъй като находището е едно и таксация в различни дни може да доведе до преброяване на едни и същи групи кози, повече от веднъж или пропускане и неотчитане на животни, заради придвижването им от една ДДС в съседна. На територията на ДДС "Извора" бяха обходени 6 маршрута с четири независими специалисти. След обобщаване на резултатите и изваждане на групите животни, които е възможно да са били преброени 2 пъти, общият брой на наблюдаваните диви кози е 217 (табл. 1). По левия бряг на р. Девинска имаше само 2 маршрута. Това е южен склон с много дъбови гори, разкъсани от каменни комплекси. Обилното плодосенене на дъба през есента на 2005 г., задържа дивите кози в гората, където те са трудно откриваеми. Екипът предположи, че имаше множество незабелязани животни. По тази причина бе прието, че на територията на ДДС "Извора" се срещат между 230 и 280 диви кози.

На територията на ДДС "Борово" бяха преброени общо 85 диви кози (табл. 1). От така представеното разпределение по пол и възрастови групи (табл. 1) се вижда, че не са

установени престарели мъжки, и половото съотношение е в полза на мъжките индивиди. От провежданите целогодишни наблюдения обаче може да се каже, че половото съотношение е в полза на женските, а престарели поради начина им на живот мъжки, е трудно да се установят с еднократна таксация, макар и обхващаща целия ареал. Броят на годинаците също е малък, но е възможно някои от таксаторите да са ги отразили като ярета. Като цяло бе установено, че таксацията не е обхванала около 20 % от реалните запаси, както и, че по време на нея около 20 % от установените при пролетното преброяване животни са били в движение на територията на съседните ДДС. В заключение бе решено да се проведе повторна таксация от същия мащаб през пролетта на 2006 г., но с по-голям брой участници. В резултат от таксацията и анализът на данните бе прието, че общият брой на дивите кози на територията на ДДС "Борово" е между 90 и 120 броя.

В ДДС "Родопи" бяха обходени два маршрута с двама външни наблюдатели. Намерени са много следи и пресни екскременти. Местообитанията на дива коза в ДДС "Родопи" са в скални масиви, покрити предимно с иглолистна растителност. Наблюдавани са 13 диви кози, и въпреки че са чувани групи животни да се движат недалеч от таксаторите, не е било възможно да се наблюдават. По тази причина **смятаме**, че територията на ДДС "Родопи" се обитава от 20-30 диви кози.

Местообитанията на дивата коза в ДДС "Широка поляна" са на стръмни скалисти склонове, покрити с иглолистни дървета с ниска пълнота и склопеност и със сравнително малки открити площи. В тези условия използваната методика не дава добри резултати. При обхождане на маршрутите са установени 21 диви кози. В повечето случаи обаче са виждани само по 1-2 животни от групата, но са чувани повече на брой да се движат в непосредствена близост. Наличието на много пресни и стари екскременти и следи потвърждава, че районът е обитаван от кози с добра плътност.

Въпреки някои недостатъци на маршрутния метод за таксиране на диви кози в местообитания с гори и недостатъчния брой маршрути, екипът счете таксацията около Девинска река за успешна. Преброени са общо 336 диви кози. Имайки предвид неоткритите животни в няколко гористи местности и не проведени таксации в съседните ДЛ "Девин", ДЛ "Борино" и ДЛ "Михалково" и др. бе прието, че числеността на дивите кози на Девинската популация е между 360 – 450 индивида.

Контролната таксация в ДДС "Кормисош" бе проведена на 13.12.2005 г. със 7 независими таксатори и служители на ДДС. Обходени бяха 5 маршрута. Преброени са общо 181 диви кози (табл. 1). Поради недостатъчния брой маршрути много от козите местообитания в района на ДДС "Кормисош" не бяха обхванати или бяха наблюдавани частично и от големи разстояния – Бъчва, Равни камък, Ин кая, Караджов камък, Слиново и др. Около 30 % от козите са наблюдавани в гора, където е възможно да не са преборени всички животни от стадата, а също така е възможно да има и непреброени по-малки групи. По информация от местни ловци и служители на НУГ през последните няколко години са наблюдавани диви кози в районите на ловни дружини (ЛД), граничещи с ДДС "Кормисош" – ЛД "Югово", ЛД "Нареченски бани", ЛД "Павелско". Във връзка с горе изброеното бе прието, че в ДДС "Кормисош" и съседните територии популацията на дива коза е между 220 и 300 индивида.

На 8 и 9.12.2005 г. бе проведена контролна таксация на дива коза на територията на ДДС "Чепино". На 8.12. бяха преминали 2 маршрута с участие на служителите по лова към ДДС и двама външни специалисти. Наблюдавани бяха общо 6 диви кози. Не са установени пол и възраст. Неблагоприятните метеорологични условия - мъгливо време и видимост 25-50 м, наложи наблюдение на животните от непосредствена близост или по време на бягство, което изключително затрудни наблюденията. Вероятно в близост е имало и други групи животни, които обаче не са могли да бъдат наблюдавани. Липсата на снежна покривка попречи да бъде установено движението на козите в района. На 9.12.2005 г. наблюденията са били извършени само от служителите по лова към ДДС, които са преброили общо 31 диви кози (табл. 1).

В ДЛ "Кричим" таксацията бе проведена на 22.12.2005 г. Поради значителната снежна покривка (средно над 50 см) бе възможно преминаването само по 1 маршрут и 1 стационарна точка. Маршрутът започна от горе на долу (от Върховръх към Девинска река). Поради снега предвиждането бе бавно, а вероятно и дивите кози бяха по-ниско – близо до Девинска река, където снежната покривка беше по-малка. Групата пристигна при вероятните за концентрация на кози места около 17:00 часа. Наблюдения не бяха

възможни поради недостатъчната светлина. По тези причини таксацията бе приета за неуспешна и бе сметено за необходимо тя да бъде повторена.

В ДЛ "Мугла" на 6.12.2005 г. бяха обходени четири маршрута и една стационарна точка. Бе обхванато местообитанието с най-висока концентрация на диви кози на територията на лесничейството с площ около 230 ха. В него бяха преброени общо 37 диви кози (табл. 1). Поради силно пресечения релеф и иглолистната растителност върху скалните комплекси в района е възможно да са пропуснати отделни непроброени индивиди. Не бе извършена таксация в района на Мугленска река, където плътността на козите е по-ниска. В тази връзка бе прието, че в района на ДЛ "Мугла" броят на дивите кози е между 40-55.

В ДЛ "Смолян" 08.12.2005 г. бяха обходени четири маршрута и една стационарна точка. Участваха седем независими таксатори. Преброени са общо 41 индивида в местообитанието с традиционно най-висока концентрация на диви кози – м. Герзовица. Маршрутите обхванаха основно южния склон на местността. Не бяха забелязани кози на северния склон, въпреки наблюденията с бинокли и зрителни тръби. Възможно е животните да не са били видени заради иглолистната растителност на северния склон. По тази причина, прието бе запасът на диви кози в ДЛ "Смолян" да е между 45 и 60 индивида.

Точната плътност на козата е много трудно да бъде определена по следните причини:

- Силно пресечен и често покрит с дървесна и храстова растителност терен и невъзможност да бъде наблюдаван (обхванат);
- Преброяването е най-точно над горната граница на гората, но винаги има и диви кози, които се задържат в гористите части и не могат да бъдат точно преброени;
- Дневни и периодични промени в активността. Активността през различните части на деня на пасящи и почиващи кози е различна.

ДОКЛАД
ЗА ИЗВЪРШЕНА КОНТРОЛНА ТАКСАЦИЯ НА ДИВАТА КОЗА
НА ТЕРИТОРИЯТА НА НП "РИЛА" НА
14.07.2006 г.

Съгласно Задание за разработване на План за действие за дивата коза в България от Националното управление по горите, Програма № 5.1.11 от Плана за управление на Национален парк "Рила" и писмо Изх.№69/16.06.2006 г. на г-н Росен Василев, изпълнителен директор на Българска Фондация Биоразнообразие, се проведе контролна таксация на диви кози на територията на Национален парк "Рила" с участието на всички служители от паркови участъци, петима експерти от ДНП "Рила" и доброволци от БФБ.

Контролната таксация се проведе по маршрутния метод, съгласно предварително одобрената методика за таксация, използвана в 9 находища на диви кози в Родопите.

Таб.1. Обобщена таблица за контролна таксация на дива коза (*Rupicapra rupicapra*)

№	Място (ПУ)	Общ брой	Зрели женски	Зрели мъжки	Ярета	Годи-наци	Неопре-делени
1	ПУ "Благоевград"						
2	ПУ "Белица"						
3	ПУ "Якоруда"	8	3	2			3
4	ПУ "Белово"						
5	ПУ "Костенец"	18	7		2		9
6	ПУ "Боровец"	152	68	12	40	21	11
7	ПУ "Бели Искър"	21	6	5	5	2	3
8	ПУ "Говедарци"	38	8	9	4	4	13
9	ПУ "Дупница"	3	1			2	
10	Резерват "РМГ"	15	7	1	4	3	
	Общо:	255	100	29	55	32	39

Контролната таксация в НП "Рила", бе проведена в един ден, едновременно във всички паркови участъци, тъй като таксация в различни дни би могла да доведе до преброяване на едни и същи групи кози повече от веднъж или пропускане и неотчитане на животни, заради преминаването им в съседни паркови участъци. На територията на НП "Рила" бяха обходени 23 маршрута с 61 служители от ДНП "Рила" и 13 доброволци. След обобщаване на резултатите и изваждане на групите животни, които е възможно да са били преброени 2 пъти, общият брой на наблюдаваните диви кози е 255 (табл. 1). Предполага се, че има множество незабелязани животни, заради огромната разлика от проведената през 2005 г. есенна таксация от служителите на ДНП "Рила". Тогава в ПУ "Бели Искър" са преброени 89 животни, а сега са преброени едва 21. Същото важи и за резерват "Риломанастирска гора", където са преброени 40 животни, а сега само 15. Това би могло да се обясни с промяната на сезонните местообитания, въпреки, че в резерват "Риломанастирска гора" и ПУ "Бели Искър" дивите кози запазват относително постоянни местообитания през различните сезони. За по-основателна причина може да се приеме дъждовното време в ПУ "Бели Искър" и мъглата в резерват "Риломанастирска гора". Същото важи и за една част от маршрутите в ПУ "Боровец". За разлика от провежданите досега есенни таксации в парка обаче има наблюдения на диви кози в ПУ "Дупница" и ПУ "Якоруда", където такива досега не са отчитани. Причина за това също би могло да бъде отчитането в различни сезони. Огромните и непроходими клекови формации, както и

силно насечения терен, отдалечеността на някои точки за наблюдение по отделните маршрути и невъзможността на някои от тях да бъдат обходени за един ден, различната активност през отделните части на деня са причина да се смята, че са преброени от 55 % до 70 % от действителния брой. По тази причина бе сметено, че реалният брой е между 350 и 450 индивида.

Наблюдава се висок процент на грешка при определяне на пола на наблюдаваните индивиди. Причина за това е далечното разстояние и лошата техника, с която се наблюдават козите. Повечето от парковите служители определят наблюдението на отделни единични бройки като мъжки индивиди, които в 90 % от случаите на наблюдение с далекогледна тръба се оказаха женски. В такъв случай бе прието, че половото съотношение на мъжки спрямо женски от табл. 1 не е реално. Процентното съотношение на годинаците и приплодите е добро (Според разпределението по възрастови групи за дивата коза – Тюфекчиев, 1978). Ако от отчетения брой ярета на следващата пролет може да се очаква, че ще оцелеят около 60-70 %, то тогава трябва да се очакват от 33 до 38 броя годинаци.

Изготвил: мл. експерт "Фауна"
(Красимир Андонов)

ДОКЛАД
за извършена контролна таксация на дивата коза
на територията на НП "Централен Балкан"
на 22.07.2006 г.

Наблюденията бяха извършени от 2 стационарни точки, като резултатите бяха попълнени в карнет, разработен от екипа на проекта. Поради ограничената в следствие на пресечения терен видимост, и въпреки че позициите бяха заети рано сутринта (7:10 ч), първите кози бяха наблюдавани около 11 часа.

Този метод (само стационарни точки) не е представителен и не дава информация за състоянието на популацията в НП "Централен Балкан". Необходими са допълнителни проучвания със съдействието на ДНП "Централен Балкан", както и проучвания на места около границите на парка, за които има информация за поява на диви кози.

Обобщен карнет за контролна таксация на дива коза (*Rupicapra rupicapra*) в
НП "Централен Балкан", ПУ "Калофер"

Общ брой	Женски зрели	Мъжки зрели	Ярета	Годинаци	Неопределени
13	3	1	3	1	5

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

МИНИСТЕРСТВО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО И ГОРИТЕ

НАЦИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ ПО ГОРИТЕ

София, бул. "Христо Ботев" N55, код 1050, тел. централа 98511, факс 981 37 36

УТВЪРЖДАВАМ:
НАЧАЛНИК НА НУГ

ИНЖ. ИЛ. СИМЕОНОВ

ЗАДАНИЕ

**ЗА ИЗРАБОТВАНЕ ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ДИВАТА КОЗА В
Р. БЪЛГАРИЯ**

СОФИЯ, 2005 г.

ЗАДАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ДИВАТА КОЗА В БЪЛГАРИЯ

СОФИЯ, 2005

ПРЕДМЕТ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

Да се разработи План за действие за дивата коза в България.

Предмет на Плана за действие ще бъдат:

- състоянието на популациите от дива коза в цялата страна, като към този План се включат и тези, за които има изготвени планове или програми;
- местообитанията на дивата коза, тяхната емкост (бонитет – производителност) и биологично разнообразие на флората и фауната;
- уязвимост и заплахи за вида;
- предписания, мерки и дейности за опазване и управление на популациите с цел поддържане на устойчиви запаси от този вид.

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПЛАНА

При изготвянето на Плана за управление изпълнителите да се придържат към основните изисквания в тази част от заданието по отношение на:

- обема и вида на изследванията;
- формата и съдържанието на Плана за управление.

Част 1: Въведение

1.1. Резюме

В рамките на две страници да се представят основните постановки на Плана за действие.

1.2. Основание за разработване на Плана

Да се посочат основанията за разработване на Плана за действие за дивата коза, произтичащи от:

- договор за възлагане за изготвяне на План за действие за дивата коза между изпълнител и Национално управление на горите;
- настоящото задание.

1.3. Процес на разработване на Плана

Да се посочат възложителя, изпълнителите, авторите на Плана и другите участници в процеса на изготвянето му.

Да се опише накратко процеса на изготвяне на Плана – провеждане на изследвания, обсъждане на резултатите, семинари, както и официално обсъждане с всички заинтересовани институции.

1.4. Предназначение и особености на Плана

Да се представи същността и предназначението на Плана като инструмент за управление на популациите от дива коза.

Част 2: Таксономия, разпространение, биология и екология на вида.

2.1. Таксономия и разпространение на вида

Да се опишат известните подвидове и тяхното разпространение.

Да се опишат характерните белези на *Rupicapra rupicapra balcanica* и нейното детайлно разпространение на Балканите.

Да се опишат миналото и сегашното разпространение на вида в България.

2.2. Биология и екология на вида

2.2.1. Хранене

Да се опише хранителна база на базата на досегашни проучвания.

2.2.2. Размножаване и развитие

Да се обобщи наличната досега информация по темата.

2.2.3. Денонощна активност и миграции

Да се определи динамиката на пространствено-времето разпределение на базата на досегашни изследвания.

2.2.4. Вътревидови взаимоотношения

Да се изследва структурата на стадата от дива коза и общата численост на базата на наблюдения и данни от регистъра на Националното управление по горите.

Да се установи възрастовия и полов състав на стадата на базата на 5 контролни таксации в различни региони на страната.

2.2.5. Взаимоотношения с други видове

Оценка на влиянието на хищниците и конкуренти тревопасни видове. Да се представи наличната досега информация по темата.

2.7. Изисквания към условията на средата

2.7.1. Средногодишни и средномесечни температури и валежи в типичните местообитания за дивата коза.

2.7.2. Динамика на снеговалежите (в дни за отделните месеци) и продължителност на задържане на снежната покривка.

2.7.3. Други ключови абиотични и биотични условия на предпочитаните местообитания.

Част 3. Заплахи и лимитиращи фактори

Да се определи степента на уязвимост на отделните популации от дива коза по отношение на установените абиотични фактори и антропогенно влияние – браконьерство, безпокойство, отнемане на местообитания, туристическо натоварване (ски туризъм) и др. Да се посочат последствията от посочените по-горе заплахи, като експертната оценка се формира от комбинации между:

Незначително, средно и значително;

Потенциално, локално и повсеместно;

На тази база заплахите от различен характер да се подредят по приоритет за предприемане на мерки, като същевременно това подреждане трябва и да е съобразено във времеви и финансов аспект.

3.1. Лимитиращи фактори от естествен характер

Климатични фактори и бедствия - сняг, лавини, хищници, конкуренция с други копитни видове и други.

3.2. Лимитиращи фактори от антропогенен характер

Да се посочат и разработят конкретно установени заплахи или тенденции, като:

- браконьерство
- интродукция на чужди за България подвидове диви кози
- промяна на местообитания

- болести и паразити свързани с животновъдството
- конкуренция с домашните животни
- други

Част 4. Природозащитен статус, предприети мерки за управление и опазване на вида и обитаваните от него места и местообитания.

4.1. Законов статут

4.1.1. Национално законодателство

Да се опише законовият статут на вида съгласно българското законодателство

4.1.2. Международно законодателство

Да се опише статута на вида съгласно международните конвенции, на които България е страна, както и на Директива 92/43 на ЕС от 21.05.1992 г. за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна на Европейския съюз.

4.2. Опазване и управление на популацията на вида у нас.

4.2.1. Институционални отговорности за опазване и управление на дивата коза в България.

Да се опишат отговорностите на различните ведомства за опазването на вида в страната като цяло, както и на територията на конкретни обекти, управлявани от структури на МОСВ и НУГ и ловни сдружения.

Да се направи оценка на степента на материално-техническата осигуреност на националните паркове "Централен Балкан", "Рила" и "Пирин", както и квалификация на персонала за обезпечаване на дейностите по мониторинга на факторите на околната среда, биологията на вида и други произтичащи от Плана за управление.

4.2.2. Опазване на места и местообитания

Да се опишат защитените територии обитавани от кози и техните режими и значение за опазването на вида.

Да се опишат предложените защитени зони за диви кози, техните режими и значение за опазването на вида.

4.3. Режим на ползване на дивата коза.

Да се опишат Държавните дивечовъдни станции, обитавани от диви кози и да се направи оценка на тяхната роля за опазването на вида.

Да се оцени ролята на ловните сдружения за опазването и стопанисването на дивата коза. Да се опишат и оценят антибраконьерските дейности на различните институции в България.

Да се опишат режима на ползване и разпоредбите отнасящи се до него за различните популации в България.

Да се определи годишния прираст и естествени загуби към момента на изследване.

Да се определи допустимия запас и възможно ползване.

4.4. Реинтродукции

Да се опишат извършените досега реинтродукции в България и тяхната роля за опазването на вида.

4.5. Досегашни научни проучвания на вида.

Да се опишат разработки свързани с разпространението, числеността, опазването, систематическата принадлежност, темпа на нарастването на рогата, определянето на възрастта, храната, размножаването, стадността и сезоните миграции на дивата коза.

4.6. Социално-икономическа характеристика на използването на дивата коза.

Да се опише досегашното стопанско ползване на вида.

Да се опише значението на дивата коза като туристически обект за наблюдение.

Да се опише ролята на досегашното стопанско ползване като фактор за опазване на вида.

ЧАСТ 5: Цели и дейности на Плана за действие за дивата коза.

5.1. Цели

5.1.1. Определяне на главна цел.

На базата на констатациите и оценките от предишните глави да се формулира главна цел на Плана за действие, която е реалистично постижима за плановия период от 10 години.

5.1.2. Определяне на второстепенни цели

На базата на констатациите и оценките от предишните глави да се формулират конкретни второстепенни цели при изпълнението, на които ще се постигне изпълнението на основната цел.

5.2. Необходими дейности за опазване на вида и неговите места и местообитания.

В тази част трябва да набележат основните оперативни и управленски решения и ограничения, свързани с управлението на популациите от дива коза. Всички предложения в тази част трябва:

- да произтичат от аналитичната информация и оценките представени в Част 2;
- да осигуряват или водят до постигане на целите, преодоляване или ограничаване въздействието на заплахите;
- да водят до изпълнение на целите на Плана за действие;
- да допускат известни възможности за гъвкавост при вземане на управленски решения, в случай на промени в обстоятелства;
- да не влиза в противоречие с нормативно определени режими или други изисквания

Да се опишат дейностите, които ще се изпълняват в рамките на действие на Плана:

- законодателни;
- относно политиките на управление и стопанисване;
- Опазване и поддържане на популациите от дива коза;
- Опазване на защитени територии и зони от значение за дивата коза;
- Възстановяване на популациите от дива коза;

За всяка дейност да бъде посочено за изпълнението на кои цели допринася, както и да бъде оценена по важност и спешност. Да бъдат посочени индикатори за изпълнение на дейността. За всяка дейност да бъде даден срок и направена оценка на необходимите средства за нейното изпълнение.

Дейностите да бъдат разработени в максимална детайлност като бъдат посочени отговорните за тяхното изпълнение институции.

Да бъдат предложени мерки срещу генетичното замърсяване с чужди подвидове.

Да се набележат режими и норми относно:

1. режима на забрана на лова на дива коза;
2. режима на хващане на живи индивиди с цел разселването им на други места;
3. профилактичен отстрел на болни индивиди;
4. селекционен отстрел на стари, изродени и ранени индивиди;
5. средства използвани за отстрел на индивидите.

ЧАСТ 6. Преглед на изпълнението на целите и дейностите. Наблюдение и контрол върху изпълнението и ефекта от осъществените дейности.

Да бъде изработена матрица за наблюдение и контрол на изпълнението на целите на проекта.

ЧАСТ 7. Обобщени времева рамка и бюджет

Да бъдат показани предложените дейности по години в таблица.

Да бъде показан бюджета за отделните дейности по години в таблица, като бъде посочен и източника на финансови средства.

ПРИЛОЖЕНИЯ

В Плана за управление да бъдат включени следните приложения:

1. Благодарности към институции и личности, съдействали за разработването на този План
2. Списък на използваните съкращения
3. Библиография
4. Карти на разпространението на вида в България
5. Резултати от проведените при разработването на Плана изследвания

ЕТАПИ И СРОКОВЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА

Проектът на Плана за управление да се подготви до 31.07.2005 в рамките на четири етапа:

Етап 1. Този етап включва от датата на сключване на договора до 31.12.2005 г.

1. Извършване на теренна проучвания - събиране на фактически материал и др.
2. Анализирание на получените резултати

Етап 2. Обхваща периода от 01.01.2006 до 31.01.2006 г. и включва:

1. Подготовка на първи вариант на Плана за действие
2. Вътрешни обсъждания на Плана за действие
3. Допълнителни полеви проучвания

Етап 3. Обхваща периода от 01.02.2006 г. до 30.04.2006 г. и включва:

1. Организиране на представяния на проекта на План за действие пред представители на МОСВ, НУГ и други заинтересовани институции
2. Отразяване на целесъобразните бележки
3. Допълнителни полеви проучвания

Етап 4. Обхваща периода от 01.05.2006 г. до 31.07.2006 г. и включва:

1. Организиране на официално обществено обсъждане на Проектоплана
2. Отразяване на целесъобразните бележки от обсъждането
3. Внасяне на окончателния проект за План за действие в НУГ.